

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Ο εποικισμός των Βλάχων στις Πρέσπες κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον
Εμφύλιο Πόλεμο**

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΜΟΥΛΙΩΤΑ ΑΡΕΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ
Στην κατεύθυνση « Επιστήμες Της Αγωγής Με Νέες Τεχνολογίες»

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτης: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος Βαθμολογητής:

_____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος Βαθμολογητής:

_____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός: - _____

Ο/η

συγγραφέας.....

..... βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Η μνήμη όπου και να την αγγίζεις πονεί.

Γιώργος Σεφέρης, 1900-1971
Έλληνας ποιητής, Νόμπελ 1963

Στην οικογένειά μου
και στη μνήμη του πατέρα μου Νικόλα

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω από καρδιάς όσους συνέβαλαν στην πραγματοποίησή της. Πρώτα να ευχαριστήσω τον επόπτη της εργασίας, καθηγητή κ. Ανδρέα Ανδρέου, ο οποίος με ευχαρίστηση και περίσσεια υπομονή με καθοδήγησε επιστημονικά στην εκπόνηση της εργασίας. Επίσης, να ευχαριστήσω τα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής, την καθηγήτρια κ. Σοφία Ηλιάδου Τάχου και τον επίκουρο καθηγητή κ. Κωνσταντίνο Κασβίκη που διέθεσαν χρόνο για την προσεκτική ανάγνωση της εργασίας, τις εύστοχες παρατηρήσεις και τις υποδείξεις τους. Τους ευχαριστώ όλους για την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση που μου υπέδειξαν.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους κατοίκους της Πρέσπας, ντόπιους και Βλάχους. Ένα μεγάλο και εγκάρδιο «ευχαριστώ» για τις συζητήσεις μας, για τον χρόνο που διέθεσαν και την προθυμία τους να μοιραστούν μαζί μου τις μνήμες τους, τις προσωπικές τους ιστορίες και τέλος που μου επέτρεψαν να τις αξιοποιήσω στην εργασία μου. Ευχαριστώ θερμά την πεθερά μου Μαριάννα Γερμανίδου, τον θείο μου Γιάννη Γερμανίδη, οι οποίοι έχοντας μνήμες και ιδιαίτερα βιώματα εκείνης της εποχής με καθοδήγησαν με τις συζητήσεις μας. Ευχαριστώ πολύ τις φίλες Πρεσπιώτισες και τους φίλους Πρεσπιώτες που με βοήθησαν όλο αυτό το διάστημα με πληροφορίες και συμβουλές.

Ιδιαίτερη μνεία θα ήθελα να κάνω στους υπαλλήλους της υπηρεσίας του Τμήματος Τοπογραφίας, Εποικισμού και Αναδασμού στην Περιφέρεια Φλώρινας, καθώς και στις υπαλλήλους της βιβλιοθήκης στο Πανεπιστήμιο Παιδαγωγικής Φλώρινας, στην κ. Ιωάννα και ιδιαίτερα στην Κατερίνα, την ευχαριστώ θερμά για την ηθική υποστήριξη και την βοήθειά της ώστε συλλέξω στοιχεία.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου. Αρχικά στους γονείς μου Νίκο και Αγλαΐα, που μου έμαθαν να πιστεύω και να αγωνίζομαι. Επίσης, ευχαριστώ τον σύζυγό μου Παύλο για την βοήθεια να ολοκληρώσω την στατιστική ανάλυση των δεδομένων και τα παιδιά μου Μαριάννα και Αλέξανδρο, για την συλλογική τους υποστήριξη σε κάθε μου προσπάθεια.

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Αρετή Μουλιώτα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ABSTRACT.....	9
Πρόλογος	10
1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	10
1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ.....	10
1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	12
1.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	13
1.4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	14
2. Η περιοχή των Πρεσπών.....	16
2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	24
2.2 Ο Ελληνικός Εμφύλιος	30
2.3 Ο αντίκτυπος του Εμφυλίου στις Πρέσπες.....	31
2.4 Τα χωριά της Πρέσπας όπου πραγματοποιήθηκε ο εποικισμός	34
2.4.1 Άγιος Γερμανός (Γέρμαν, Γκερμάν, Γερμάνι , μετονομασία Άγιος Γερμανός ΦΕΚ 55/15.2.1926)	34
2.4.2 Λαιμός (Ράμπι, μετονομάστηκε Λαιμός, (ΦΕΚ 55/ 15.2.1926).....	36
2.4.3 Βροντερό (Γκράζντανο).....	36
2.4.4 Κρυσταλλοπηγή (Σμάρδεσι μετονομάστηκε Κρυσταλλοπηγή ΦΕΚ 179 Α- 30.08.1927)	37
2.4.5 Πύλη (παλιά ονομασία Βίνεσι)	38
2.4.6 Καλλιθέα (παλιά ονομασία Ρούδαρι μετονομάστηκε Καλλιθέα, ΦΕΚ 55/1926).	38
2.5 Οι μετεγκαταστάσεις στην περιοχή των Πρεσπών	39
2.6 Η μεταβολή του Πληθυσμού	41
3. Νομοθετικό Πλαίσιο	42
3.1 Πολιτικό Πλαίσιο.....	42
4. Αρχειακή έρευνα.....	45
4.1 Υπουργείο Γεωργίας.....	46
4.2 Η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων Φλώρινας.....	47
4.2.1 Οι αρμοδιότητες του Τμήματος όπως αυτές ορίζονται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (2023) είναι:.....	47
4.3 ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.....	48
4.4 Τα ανταλλάξιμα κτήματα.....	53
4.5 Νομοθεσία περί ανταλλάξιμης περιουσίας.....	54
4.6 Η διαχείριση της Ανταλλάξιμης Περιουσίας.....	55
4.7 Σχολιασμός	56
5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	57
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	57
5.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΒΛΑΧΟΥΣ	58

5.3 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	75
5.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ.....	76
6. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	110

Εικόνα 1: Ο πληθυσμός των εγκαταλελειμένων χωριών το 1940.	19
Εικόνα 2: Τα δημοτικά διαμερίσματα και οι οικισμοί της Πρέσπας στα τέλη του 19 ^{ου} αιώνα με αρχές του 20 ^{ου}	19
Εικόνα 3: Απεικόνιση ατομικού δελτίου κυκλοφορίας.	29
Εικόνα 4: Στατιστικά στοιχεία από το παιδομάζωμα του Νομού Φλώρινας λόγω του Εμφυλίου Πολέμου	33
Εικόνα 5:Οι συνοικισμοί του Νομού Πρέσπας λόγω διανομής και αναδασμών μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο.....	47
Εικόνα 6: Η Απόφαση για τον κλήρο στο Βροντερό της Πρέσπας.....	50
Εικόνα 7: Η Απόφαση για τον κλήρο στη Πύλη της Πρέσπας.....	51
Εικόνα 8: Παράδειγμα διανομής κλήρου μιας 4μελής και 8μελής οικογένειας.....	51
Εικόνα 9: Η Απόφαση για τον κλήρο στη Καλλιθέα της Πρέσπας.....	51
Εικόνα 10: Η Απόφαση για τον κλήρο στο Λαιμό της Πρέσπας	52
Εικόνα 11: Η Απόφαση για τον κλήρο στη Κρυσταλλοπηγή της Πρέσπας.....	52
Εικόνα 13: Η Απόφαση του κλήρου στον Άγιο Γερμανό της Πρέσπας.....	53

Σχήμα Πίτας 1:Απεικόνιση του ποσοστού των βλάχων συμμετεχόντων ανά φύλο....	59
Σχήμα Ιστογράμματος 2: Απεικόνιση του ποσοστού των βλάχων συμμετεχόντων ανά ηλικία	60
Σχήμα Ιστογράμματος 3: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων ανά χωριό διαμονής στην Πρέσπα.....	61
Σχήμα Ιστογράμματος 4:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων βάση μορφωτικού επιπέδου.	62
Σχήμα Ιστογράμματος 5:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με ανάπτυξη σχέσεων με τους ντόπιους κατά την εγκατάστασή τους	63
Σχήμα Ιστογράμματος 6:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τα κίνητρα μετακίνησής τους.....	64
Σχήμα Ιστογράμματος 7:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με το είδος της κρατικής βοήθειας που έλαβαν	64
Σχήμα Ιστογράμματος 8:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τον βαθμό ικανοποίησης από την κρατική βοήθεια που εξέλαβαν.....	65
Σχήμα Ιστογράμματος 9:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τις αντιδράσεις των ντόπιων ως προς την παροχή σπιτιών και χωραφιών	66
Σχήμα Ιστογράμματος 10:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τις σημερινές σχέσεις με τους ντόπιους	67
Σχήμα Ιστογράμματος 11:Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τη διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας.....	68
Σχήμα Πίτας 12: Απεικόνιση του ποσοστού των ντόπιων συμμετεχόντων ανά φύλο	76
Σχήμα Ιστογράμματος 13: Απεικόνιση του ποσοστού των ντόπιων συμμετεχόντων ανά ηλικία	77
Σχήμα Ιστογράμματος 14: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων ανά χωριό διαμονής στην Πρέσπα.....	78
Σχήμα Ιστογράμματος 15: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων βάση μορφωτικού επιπέδου	79
Σχήμα Ιστογράμματος 16: Απεικόνιση του ποσοστού των ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με την ανάπτυξη των σχέσεων με τους βλάχους κατά την εγκατάστασή τους	80
Σχήμα Ιστογράμματος 17: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τις διαφορές τους με τους βλάχους.....	80
Πίνακας 18: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με αν ήταν ικανοποιητική η κρατική βοήθεια προς τους βλάχους	81
Πίνακας 19: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τη διατήρηση της στάσης τους ως προς την κρατική απόφαση για παραχώρηση χωραφιών και σπιτιών προς τους βλάχους	82
Σχήμα Ιστογράμματος 20: : Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τον βαθμό εξέλιξης των καθημερινών σχέσεων με τους βλάχους	82
Σχήμα Ιστογράμματος 21: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τον τρόπο ομαλοποίησης των σχέσεων με τους βλάχους.....	83
Σχήμα Ιστογράμματος 22: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με το αίσθημα φόβου.....	84

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εν λόγω εργασία, θα γίνει μία προσπάθεια εθνογραφικής επιτόπιας έρευνας με αρχειακό υλικό και ποικίλα μέσα καταγραφής, που σχετίζονται με την προσάρτηση του πληθυσμού των Βλάχων στην περιοχή των Πρεσπών σε συνδυασμό με τους ντόπιους, όπως επίσης και του εποικισμού τους έπειτα από την λήξη του εμφυλίου πολέμου (1946-1949). Εκείνο που χρήζει ιδιαίτερης σημασίας, είναι να διερευνηθεί από πολιτισμικής, οικονομικής και κοινωνικής απόψεως, η συμβολή της πολιτείας στην περιοχή των Πρεσπών και πώς αυτό επηρέασε τον πληθυσμό των ντόπιων, αλλά και τον πληθυσμό των Βλάχων, εφόσον είχε ήδη επέλθει μία νέα εποχή όπου οι μεν (Βλάχοι) έπρεπε να ενσωματωθούν στην περιοχή των Πρεσπών και οι δε (ντόπιοι) να συνυπάρξουν ομαλά με την άφιξη του νέου αυτού πληθυσμού. Επομένως, γίνεται λόγος για μία αναδρομή στο παρελθόν, όπου οι καταγεγραμμένες συζητήσεις από τους εν ζωή γηγενείς, θα δώσουν φως στην έρευνά μας, παραθέτοντας ρεαλιστικά παραδείγματα για τη συνύπαρξη των δύο πληθυσμών, και την επίδραση που αυτό άσκησε ανά τους χρόνους. Έτσι λοιπόν, με άξονα την αφήγηση και τη πλαισίωση της ιστορίας, θα μπορέσουμε να ανακαλύψουμε την επίδραση που είχε η ανάμιξη των δύο διαφορετικών πολιτισμών στις δύο πληθυσμιακές ομάδες. Επίσης, σημαντικός παράγοντας στην εργασία είναι η γλωσσική και πολιτισμική επέκταση των βλάχων στην περιοχή των Πρεσπών. Συγκεκριμένα, το κατά πόσο συντέλεσε στο να φθαρεί η σλαβόφωνη παρουσία, όπως επίσης και στο αν συνέβαλε θετικά στη δημιουργία μίας νέας ελληνικής κοινότητας με άμεση και αισθητή επιρροή στους ντόπιους πληθυσμούς. Τέλος, εκείνο που πρόκειται να εξετασθεί σε συνδυασμό με τα παραπάνω, είναι η οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή των Πρεσπών και το κατά πόσο η πολιτεία άσκησε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και αναβάθμιση τις νεο-προσαρτηθείσας πληθυσμιακής ομάδας, που εν τέλει οδήγησε στην μόνιμη εγκατάσταση των Βλάχων.

Λέξεις-κλειδιά: *εθνογραφική, πληθυσμιακή ομάδα, ντόπιος, Βλάχος, Πρέσπες, εμφύλιος πόλεμος.*

ABSTRACT

In this paper, an attempt will be made to carry out ethnographic field research with archival material and various means of recording, related to the annexation of the Vlach population in the area of Prespes in combination with the locals, as well as their settlement after the end of the civil war (1946-1949). What is of particular importance is to investigate, from a cultural, economic and social point of view, the contribution of the state in the Prespa region and how this affected the local population, as well as the Vlachs, since a new era had already begun in which the Vlachs had to be integrated into the Prespa region and the locals had to coexist smoothly with the arrival of this new population. Therefore, it is a matter of a retrospective look back in time, where the recorded conversations from the living natives will shed light on our research, providing realistic examples of the coexistence of the two populations, and the impact this has had over the years. Thus, with the narrative and framing of the story as our focus, we will be able to discover the impact that the mixing of the two different cultures had on the two populations. Also, an important factor in the paper is the linguistic and cultural expansion of the Vlachs in the Prespa region. In particular, whether it contributed to the erosion of the Slavic-speaking presence, as well as whether it positively contributed to the creation of a new Greek community with a direct and noticeable influence on the local populations. Finally, what is to be examined in conjunction with the above is the economic activity in the Prespes region and whether the state played a significant role in the development and upgrading of the newly-assimilated population group, which ultimately led to the permanent settlement of the Vlachs.

Keywords: *ethnographic, population group, native, Vlach, Prespes, civil war.*

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική ήταν μία ιδέα του κ. Ανδρέου, μετά την εκδήλωση του ενδιαφέροντός μου για την περιοχή της Πρέσπας. Η διαδρομή ήταν μεγάλη και επίπονη αλλά και πολύ ενδιαφέρουσα. Ο τίτλος της εργασίας : *«ο εποικισμός των Βλάχων στις Πρέσπες κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο»*, εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος του Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης Φλώρινας με τίτλο: *«Επιστήμες της Αγωγής με Νέες Τεχνολογίες»*.

Η Πρέσπα, ως περιοχή συνδέεται με την καταγωγή του συζύγου αλλά και με την επαγγελματική δραστηριότητα της οικογένειας. Επιπλέον, υπήρξε συγχρωτισμός και σύναψη φιλικών σχέσεων με ανθρώπους και από την πλευρά των ντόπιων αλλά και από των Βλάχων, γεγονός που μου επέτρεψε να έχω μία σφαιρική αντίληψη για το θέμα που επέλεξα να ασχοληθώ. Οι δυσκολίες ήταν αρκετές καθώς στη διάρκεια των συνεντεύξεων ήρθα αντιμέτωπη με την διστακτικότητα και την ανασφάλεια που ένιωσαν ορισμένα άτομα κατά την διάρκειά τους. Παρ' λες τις δυσκολίες, πραγματοποιήθηκε η εργασία, με όσο το δυνατόν πιο προσεκτική και ενδελεχή προσέγγιση.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ

Ιδιαίτερης σπουδαιότητας χρήζει η αποσαφήνιση των λέξεων «ντόπιος» και «βλάχος» πριν την ανάλυση του θέματος.

Ντόπιος, σύμφωνα με τα νεοελληνικά λεξικά σημαίνει αυτός που έχει γεννηθεί και ζει σε έναν τόπο. Επίσης ορίζεται αυτός που έχει δημιουργηθεί ή παράγεται σε έναν τόπο. Στη Φλώρινα, αναφέροντας την λέξη «ντόπιος», εννοούνται οι σλαβόφωνοι πληθυσμοί που χρησιμοποιούν το σλάβικο ιδίωμα ως γλώσσα επικοινωνίας. Οι λόγοι που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση του σλάβικου ιδιώματος τοποθετούνται στη βυζαντινή περίοδο, όταν οι Βούλγαροι αιχμάλωτοι εργάζονταν στα μεγάλα αγροκτήματα των Βυζαντινών. Οι μετακινήσεις των Σλάβων εργατών, συνήθως ήταν εργάτες γης και κτηνοτρόφοι, προς τις εύφορες περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας

Είχε ως αποτέλεσμα, την επικράτηση της σλαβικής γλώσσας και στην αφομοίωσή τους από τους γηγενείς κατοίκους. Σύμφωνα με τον Βακαλόπουλο

(2006:225-226) οι σλαβόφωνοι πληθυσμοί της Μακεδονίας, αναφέρονται ως «Βούλγαροι» του 19^{ου} αιώνα, αν και προγενέστερα οι ίδιοι προσδιορίζονταν ως «Σέρβοι» και βρίσκονταν κάτω από τη σκέπη του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Οι Ηλιάδου - Τάχου Σ. και Α. Ανδρέου (2012:235) ερμηνεύουν ότι οι Σλαβόφωνοι θεωρούνται αυτοί που χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο γλωσσικό ιδίωμα, χωρίς να υιοθετήσουν μια διαφορετική ταυτότητα (Ηλιάδου – Τάχου & Ανδρέου, 2012:235). Ο Γούναρης (1994) υποστηρίζει ότι στην Ελληνική Δυτική Μακεδονία οι Σλαβόφωνοι αντιπροσώπευαν ποσοστό μεγαλύτερο από τα ¾ του πληθυσμού και σίγουρα και στις υπόλοιπες παραμεθόριες περιοχές τα ποσοστά δεν ήταν χαμηλότερα.

Βλάχος: Ο γενικός όρος Βλάχος μπορεί κατά τόπους και ιστορικές περιόδους να αναφέρεται στις διάφορες βαλκανικές και άλλες γλώσσες, στους προγόνους των σημερινών Ρουμάνων, σε ποιμένες και χωρικούς της Ελλάδας, στους λατινόφωνους της Ανατολικής Σερβίας, σε λατινόφωνους τσιγγάνους (αθίγγανους) από τη Ρουμανία (Μπαλασίκης, 2009). Οι Βλάχοι γνωστοί και ως Αρμάνοι ή Αρωμόνοι (επίσης Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, Τσιντσάροι) ήταν για αιώνες γνωστοί στη νοτιοανατολική Ευρώπη ως νομάδες ποιμένες αιγοπροβάτων, που ζούσαν εντός μίας πατριαρχικά δομημένης κοινωνίας, μακριά από αστικά κέντρα (Μπαλασίκης, 2009). Οι κύριες απόψεις όσων αφορά την ετυμολογία της λέξης είναι:

α) Από την παλαιοσλαβική λέξη *vlah* που σημαίνει ξένος, αλλοεθνής, μη Σέρβος αλλά λατινόφωνος, β) από την Γερμανική λέξη *Walechen* που επίσης σημαίνει ξένο, μη Γερμανό αλλά λατινόφωνο, γ) από τον αιγυπτιακό όρο ‘φελάχ’ = αγρότης, αυτός που ασχολείται με γεωργικές εργασίες, δ) είναι εξέλιξη της λέξης Βληγή (δωρικά βλαχά) = βέλασμα, ε) προέρχεται από την λέξη *Volcae* κέλτικη φυλή η οποία συνόρευε με τα γερμανικά φύλα και με αυτό το όνομα οι Γερμανοί αποκαλούσαν οποιονδήποτε λατινόφωνο, ζ) από την συνένωση των λέξεων Βάλε=κοιλιάδα και aqua=νερό δείγμα της ενασχόλησης των βλάχων με την κτηνοτροφία και την φροντίδα των ζώων, η) από το λατινικό *villicus* που ήταν για τους Ρωμαίους ο αγρότης (Βλάχοι.net, 2005-2023).

Σήμερα συναντάμε βλάχους στα ορεινά χωριά της Μακεδονίας, Πίνδου και Ηπείρου, ενώ έχουν αναπτύξει πλούσια κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική δραστηριότητα. Οι Βλάχοι πρόβαλαν αποφασιστικά στο ιστορικό προσκήνιο τόσο ως βασικά στελέχη της παραδοσιακής *classe militaire* των ορεινών Βαλκανίων, όσο και ως ιδιαίτερα δυναμικά στελέχη της εμποροβιοτεχνικής τάξης των αστικών κέντρων. Ήταν δύο ιδιότητες συμπληρωματικές του κτηνοτροφικού προσανατολισμού των

ορεινών κοινοτήτων τους και έθεσαν τους Βλάχους στην κορυφή της παραδοσιακής κοινωνικής πυραμίδας των οθωμανικών Βαλκανίων (Κουκούδης, 1999).

1.2 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη συμβίωση και την ενσωμάτωση των Βλαχόφωνων πληθυσμών με τους ντόπιους, τις προϋποθέσεις, τους σκοπούς της εποικισής τους αμέσως μετά τη λήξη του Εμφύλιου Πολέμου. Η κυβέρνηση, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για «εμπλουτισμό» της περιοχής και στοχεύοντας στην πληθυσμιακή, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, προσέφερε προνόμια και εφάρμοσε μέτρα ώστε να επιτύχει την μόνιμη εγκατάσταση των Βλάχων . Απώτερο αίτημα θα είναι η εδραίωση μιας μόνιμης δομής που θα βελτιώσει την περιοχή αλλά και θα επιτρέψει στους νεοφερμένους την διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων της καταγωγής τους και να μπορέσουν παράλληλα να δημιουργήσουν μία νέα αρχή στην περιοχή εποικισμού.

Παράλληλα ερευνάται κατά πόσο η βλαχόφωνη παρουσία συνετέλεσε στην αλλοίωση της ντόπιας – σλαβόφωνης ταυτότητας και παρουσιάζει την συμβολή και την προσφορά τους στη διαμόρφωση και δημιουργία της νεοελληνικής κοινωνικής ταυτότητας. Πρόκειται για μία ιστορική αναδρομή για τις ομάδες των βλάχικων μητροπολιτικών οικισμών και αποτελεί μία εκτενέστερη καταγραφή της ιστορίας και εγκατάστασής τους στην Δυτική Μακεδονία. Πιο συγκεκριμένα, επιλέχθηκε η περιοχή των Πρεσπών ως χώρος έρευνας της βλάχικης εγκατάστασης και, χρονολογικά, η μελέτη ξεκινά από την μετεμφυλιακή εποχή.

Σκοπός της είναι να καταγράψει και να αναλύσει τους τρόπους με τους οποίους η κυβέρνηση και οι τοπικοί φορείς συνέβαλαν στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών, στην υλοποίηση του προγράμματος και τέλος να αποτυπωθούν και να αναλυθούν οι προσλήψεις και από τις δύο πλευρές. Στο επίκεντρο της έρευνας που πραγματοποιείται βρίσκονται δύο πληθυσμιακές ομάδες, των ντόπιων και των Βλάχων, που κατοικούν στην συγκεκριμένη περιοχή της Δυτ. Μακεδονίας. Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας ξεκίνησε με την διάθεση ενός ταξιδιού μέσα στο χρόνο και την αναπαράσταση της τεταμένης ατμόσφαιρας. Το παρελθόν ασκεί μια διαρκή γοητεία. Δείχνουμε ενδιαφέρον για το παρελθόν επειδή δείχνουμε ενδιαφέρον για τις ρίζες μας, ή επειδή η

«ετερότητα» διαφορετικών ανθρώπων που έζησαν σε διαφορετικές εποχές έχει προκαλέσει την περιέργειά μας.

Απαιτούνταν σεβασμός και ιδιαίτερη ευαισθησία και διακριτικότητα απέναντι στην πολιτισμική κοινότητα των Βλάχων. Επίσης, χρειάστηκε πολύ μεγάλη λεπτότητα η έρευνα με τους ντόπιους. Δικαιολογείται αν λάβει υπόψιν κανείς τις εξαιρετικά δύσκολες καταστάσεις που έζησε ο πληθυσμός της Πρέσπας με τον Εμφύλιο Πόλεμο. Όλη η διαδικασία των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε με απόλυτη σοβαρότητα και υπευθυνότητα καθώς ο κάθε ερωτώμενος έφερνε στο μυαλό του πολύ δύσκολες αναμνήσεις. Η οποιαδήποτε αναφορά στα γεγονότα εκείνης της εποχής θεωρείται «λεπτό ζήτημα» ή ακόμα και «ταμπού».

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρία επίπεδα: 1) Βιβλιογραφική έρευνα, 2) Αρχειακή έρευνα, 3) Επιτόπια έρευνα και προσωπικές συνεντεύξεις. Η επιτόπια έρευνα και οι συνεντεύξεις για εμένα είναι το ουσιαστικότερο μέρος της εργασίας καθώς επιβεβαιώνουν περίτρανα τις βιβλιογραφικές αναφορές αλλά και μεταφέρουν με τον πλέον ρεαλιστικό τρόπο την τοπική ιστορία των χωριών και το κλίμα της εποχής. Ο κύριος σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει την ενσωμάτωση και συμβίωση των βλαχόφωνων πληθυσμών με τους ντόπιους σλαβόφωνους καθώς και την προσφορά και συμβολή του βλάχικου στοιχείου στην δημιουργία της νεοελληνικής ιστορίας και ταυτότητας στα εγκαταλελειμμένα χωριά της ακριτικής περιοχής.

1.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Για την παρούσα έρευνα συντάχθηκαν και επιχειρήθηκαν να απαντηθούν τα παρακάτω ερωτήματα.

Η πληθυσμιακή ομάδα των ντόπιων:

- 1) Ποιο είναι το φύλο σας.
- 2) Τόπος διαμονής.
- 3) Ηλικία.
- 4) Επίπεδο μόρφωσης.
- 5) Πώς ήταν οι σχέσεις με τους Βλάχους τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους;
- 6) Υπήρχαν διαφορές μεταξύ ντόπιων και βλάχων;

- 7) Πώς εκτιμάτε την βοήθεια της πολιτείας στους Βλάχους;
- 8) Ποια είναι η στάση σας στο γεγονός ότι η πολιτεία τους παραχώρησε χωράφια και σπίτια;
- 9) Πώς εξελίχθηκαν οι καθημερινές σχέσεις ανάμεσά σας;
- 10) Με ποιόν τρόπο ομαλοποιήθηκαν οι σχέσεις με τους Βλάχους;
- 11) Εντοπίζεται το αίσθημα του φόβου στις δηλώσεις των πληροφορητών;

Η πληθυσμιακή ομάδα των Βλάχων:

- 1) Ποιο είναι το φύλο σας.
- 2) Τόπος διαμονής.
- 3) Ηλικία.
- 4) Επίπεδο μόρφωσης.
- 5) Πώς ήταν οι σχέσεις με τους ντόπιους τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής σας;
- 6) Μετακινηθήκατε μόνοι σας ή σας έδωσε κίνητρα η πολιτεία;
- 7) Η πολιτεία τί σας έδωσε για να εγκατασταθείτε μόνιμα στην Πρέσπα;
- 8) Μείνατε ευχαριστημένοι από την κρατική βοήθεια;
- 9) Υπήρχαν αντιδράσεις από την μεριά των ντόπιων για την παροχή των σπιτιών και των χωραφιών;
- 10) Πώς είναι σήμερα οι σχέσεις ανάμεσά σας;
- 11) Διατηρήσατε την πολιτιστική σας ταυτότητα;

1.4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για τη συγγραφή της εργασίας χρησιμοποιήθηκε κυρίως η Ιστορική-Ερευνητική μέθοδος, σύμφωνα με την οποία έγινε η περιγραφή, η ανάλυση και αξιολόγηση των στοιχείων που ελήφθησαν από τις πρωτογενείς πηγές στο αρχείο της Υπηρεσίας Εποικισμού και Αναδασμού της Περιφέρειας Φλώρινας, βασιλικά διατάγματα, νομοθεσίες, άρθρα και βιβλιογραφικές δευτερογενείς πηγές. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη ως εργαλείο της προφορικής ιστορίας, μέσω των οποίων αντλήθηκαν πληροφορίες σχετικές με το αντικείμενο της έρευνας. Στη συνέχεια, έγινε κατηγοριοποίηση των δεδομένων που προέκυψαν από τη διαδικασία των συνεντεύξεων, με βάση το φύλο, την καταγωγή, το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα. Τέλος κατηγοριοποιήθηκαν τα δεδομένα όσον αφορά τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, τις επαγγελματικές και διαπροσωπικές σχέσεις και την διανομή οικιών

και χωραφιών. Η παρούσα εργασία βασίστηκε στην ποιοτική έρευνα, η οποία αφορά συνεντεύξεις, ανάλυση κειμένων και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης είναι η πολυδιάστατη κατανόηση μίας συμπεριφοράς ή στάσης, μελετώντας και αποκωδικοποιώντας την εμπειρία και τα βιώματα που τη συγκροτούν.

Στην ποιοτική έρευνα εντοπίζονται τα παρακάτω πλεονεκτήματα:

- Διαθέτει ευέλικτη δομή, που επιτρέπει αλλαγές στη διατύπωση των ερωτημάτων καθώς εξελίσσεται η έρευνα.
- Ευνοεί την έρευνα σε μικρό ποσοστό περιπτώσεων, γεγονός που συνιστά πιο εύκολο τον εντοπισμό των υποκειμένων,
- Προσδίδει υποκειμενική χροιά καθώς δίνεται βαρύτητα στις ατομικές ερμηνείες των γεγονότων. Εμπλοκή του ερευνητή στο υπό μελέτη αντικείμενο.

Ο ερευνητικός σχεδιασμός της ποιοτικής έρευνας περιλαμβάνει τα εξής στάδια:

- Προσδιορισμός του ερευνητικού σκοπού – φαινομένου και των στόχων της έρευνας.
- Βιβλιογραφική ανασκόπηση για αναζήτηση παρόμοιων ερευνών ή ευρημάτων.
- Διαχείριση των θεωρητικών προσεγγίσεων.
- Διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων.
- Επιλογή στρατηγικής δειγματοληψίας ποιοτικής έρευνας.
- Επιλογή των τρόπων ανάλυσης δεδομένων.
- Προτάσεις για τους τρόπους δημοσιοποίησης των ερευνητικών ευρημάτων.

Στη συγκεκριμένη εργασία, εφαρμόστηκε η δομημένη συνέντευξη κατά την οποία ο συνεντευξιαζόμενος απαντά στις προκαθορισμένες ερωτήσεις που έχει ετοιμάσει ο ερευνητής.

Η υλοποίηση της έρευνας πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics 26, όπου είναι απαραίτητη η κωδικοποίηση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, ώστε να περαστούν στο λογισμικό. Η στατιστική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων είναι η Περιγραφική Στατιστική (Descriptive Statistics), η οποία μας παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας με συνοπτικό τρόπο.

Η συγγραφή της εργασίας βασίστηκε στην επιχείρηση καταγραφής γεγονότων και απόψεων, σχετικών με την συμβίωση βλάχων και ντόπιων, σηματοδοτώντας την προσέγγιση σε μία δύσκολη χρονική περίοδο για την ελληνική πραγματικότητα, με το τέλος του Εμφύλιου πολέμου. Τέλος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την λεπτομερή ανάλυση των συνεντεύξεων των δύο πληθυσμιακών ομάδων, τα οποία αναδεικνύουν και ερμηνεύουν πολλές πτυχές των συνθηκών διαβίωσης, των διαπροσωπικών και επαγγελματικών σχέσεων ανάμεσα στις παραπάνω ομάδες. Είναι αξιοσημείωτο ότι στην ομάδα των ντόπιων οι ερωτώμενοι απαντώντας στις προκαθορισμένες ερωτήσεις, αφηγούνταν προσωπικά βιώματα από τον Εμφύλιο Πόλεμο, δύσκολες αναμνήσεις από μια περίοδο που άφησε πίσω της έρημα χωριά, κοινωνική και οικονομική παρακμή και το κυριότερο χιλιάδες πολιτικούς πρόσφυγες.

2. Η περιοχή των Πρεσπών

Ο Δήμος Πρεσπών (βλ. χάρτη) είναι δήμος της περιφερειακής ενότητας Φλώρινας, και ανήκει στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, ο οποίος συστάθηκε με το πρόγραμμα Καλλικράτης. Προέκυψε από την συνένωση του Καποδιστριακού Δήμου Πρεσπών με την κοινότητα Κρυσταλλοπηγής. Η λεκάνη των Πρεσπών βρίσκεται στη Δυτ. Μακεδονία μεταξύ τριών χωρών (Ελλάδας, Αλβανίας, Β. Μακεδονίας) και βρίσκεται δυτικά των ορεινών όγκων Βαρνούντα και Τρικλάριου. Περιλαμβάνει τις δύο επιβλητικές λίμνες μικρή και μεγάλη Πρέσπα και την ευρύτερη λεκάνη αυτών που εκτείνεται έως τις κορυφές των γύρω βουνών που τις περικλείουν (Society for the protection of Prespa, 2023).

Από τα δυτικά είναι το Βροντερό, από τα νότια το Τρικλάριο (κορυφή Σφήκα) και το Βαρνούντα (κορυφή Περιστέρι) από τα ανατολικά ενώ τα βουνά του Μοράβα, τα Μπάμπα και Γκόγκα και το Πέτρινο Όρος κλείνουν την περίμετρο της λεκάνης (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009). Ο πληθυσμός της περιοχής ανέρχεται στους 1.211 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2021 (ΕΛΣΤΑΤ, 2021), ενώ καταγράφεται ως ένας από τους μεγαλύτερους σε έκταση αλλά και πιο αραιοκατοικημένους δήμους της Ελλάδος (Δήμος Πρεσπών, 2015). Ο Δήμος σήμερα αποτελείται από 16 δημοτικά διαμερίσματα- χωριά, τα οποία είναι:

- Δημοτική ενότητα Κρυσταλλοπηγής (Βατοχώρι, Κρυσταλλοπηγή, Κώτας).

- Δημοτική ενότητα Πρεσπών: Λαιμός (έδρα του δήμου), Άγιος Αχίλλειος, Άγιος Γερμανός, Ανταρτικό, Βροντερό, Καλλιθέα, Καρυές, Λευκώνας, Μικρολίμνη, Πισοδέρι, Πλατύ, Πράσινο, Ψαράδες.

Επίσης περιλαμβάνονται και οι παρακάτω οικισμοί :

- Μηλεώνας: οικισμός που ανήκει στη δημοτική κοινότητα Λαιμού, (σήμερα κατοικείται από μόλις 4 άτομα).
- Πύλη: οικισμός που ανήκει στον Άγιο Αχίλλειο
- Τρίγωνο: οικισμός του Ανταρτικού
- Οξυά: οικισμός των Καρυών
- Βίγλα: οικισμός του Πισοδερίου
- Βιδρονήσι: πρόκειται για ακατοίκητη νησίδα της Μικρής Πρέσπας κοντά στη Μικρολίμνη.

Ενώ υπάρχουν οι ιστορικοί και εγκαταλειμμένοι οικισμοί: Αγκαθωτό, Δασερή, Κρανιές, Οπάγια, Πυξός, Σφήκα. Η Οπάγια βρισκόταν στη δυτική όχθη της Μικρής Πρέσπας, κοντά στο Μέντοβο, εγκαταλείφθηκε πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας της ελονοσίας και μεταφέρθηκαν οι κάτοικοι στο Πλατύ και Καλλιθέα ενώ τα υπόλοιπα χωριά εγκαταλείφθηκαν λόγω του εμφύλιου. Η Οξυά είναι μικρό χωριό κοντά στη Μικρολίμνη (ΦΕΚ 346/1926), εκεί έδρευε η Μονάδα Πυροβολικού του ΔΣΕ κατά τον Εμφύλιο, ενώ κοντά στο χωριό ήταν και η σχολή Πυροβολικού. Αρχές του 1949, το Γενάρη στην Οξυά ήταν και η έδρα των σαμποτέρ του Γενικού Αρχηγείου. Μετά το τέλος του Εμφυλίου επαναπατρίστηκαν στη Μικρασία, οι πρόσφυγες που έλευσαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής καταστροφής (1919-1922).

Οι Κρανιές και η Σφήκα ανήκουν στην Μικρολίμνη, στην ανατολική όχθη της Μικρής Πρέσπας . Η Σφήκα (ΦΕΚ 346/1926) το 1940 είχε 294 κατοίκους και σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής το 1945 υπήρχαν 321 κάτοικοι, οι 300 ήταν σλαβόφωνοι και οι 21 ελληνικής λόγω των μεταναστευτικών κινημάτων και επιρροών από τη γειτονική Γιουγκοσλαβία ενώ κατά τη διάρκεια του εμφυλίου ήταν ανταρτοκρατούμενο. Σήμερα έχουν απομείνει τα πλίθινα τείχη καθώς το χωριό καταστράφηκε κι ερήμωσε. Οι Κρανιές (ΦΕΚ 346/1926), με τους πρώτους κατοίκους να είναι βοσκοί που έρχονταν με τα κοπάδια τους το καλοκαίρι, ενώ αργότερα κατοικήθηκε μόνιμα. Στην απογραφή του 1940 φαίνονται να ζουν εκεί 150 άτομα, (66 άρρενες και 84 θήλειες) είχε και σχολείο, το οποίο καταστράφηκε το 1940. Μετά τον

εμφύλιο, οι περισσότεροι κάτοικοι εγκατέλειψαν το χωριό και βρέθηκαν στις χώρες όπου κατέφυγαν και οι άλλοι .

Η Δασερή ήταν ανταρτοκρατούμενη στα χρόνια της Εμφύλιας διαμάχης και με την οπισθοχώρηση των ανταρτών το εγκατέλειψαν (ΦΕΚ 179/1927). Βρίσκεται κοντά στην Πύλη, σήμερα είναι ορατά μόνο τα λίθινα θεμέλια και ο τείχος του σχολείου. Το Αγκαθωτό είναι το χωριό που περπατώντας από το Βροντερό, φτάνει κάποιος στη σπηλιά που χρησιμοποιήθηκε ως αυτοσχέδιο νοσοκομείο κατά τον Εμφύλιο (ΦΕΚ 179/1927). Το 1951 ερήμωσε με τους κατοίκους να φεύγουν στη Γιουγκοσλαβία και σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ο Πυξός βρισκόταν στην ανατολική πλευρά του δρόμου για το Βροντερό. Το όνομά του προέρχεται από το θάμνο πυξός και ευδοκμεί στην περιοχή (ΦΕΚ 156/1928). Οι κάτοικοί του προέρχονταν από την Λάρισα και εγκατέστησε εκεί ο Βούλγαρος τσάρος Σαμουήλ. Το 1930 το χωριό είχε 350 περίπου κατοίκους. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με την γεωργία και την κτηνοτροφία και την υλοτομία. Οι κάτοικοι του Πυξού , όπως και των άλλων χωριών της Πρέσπας, που ήταν δυτικά της Πρέσπας, από το 1914 είχαν και κτήματα μέσα στο Αλβανικό έδαφος και γι' αυτόν τον λόγο μπαινόβγαιναν καθημερινά με ειδικές ταυτότητες, από ανατολή ως τη δύση του ηλίου (ΦΕΚ 156/1928).

Με την καθιέρωση του καθεστώτος του Χότζα απαγορεύτηκε η είσοδος στην Αλβανία. Κατά τον Εμφύλιο, το σχολείο του χωριού χρησιμοποιήθηκε ως νοσοκομείο και οι φούρνοι των ανταρτών ήταν στον Πυξό. Οι άντρες του χωριού επιστρατεύτηκαν από τους αντάρτες, ενώ οι κοπέλες και οι γυναίκες επιστρατεύτηκαν ως συνοδοί των παιδιών από το παιδομάζωμα. Το χωριό εγκαταλείφτηκε μετά το 1949 και τα περισσότερα σπίτια του κάηκαν από τυχαία πυρκαγιά. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, το χωριό καταστράφηκε από τους εποίκους του Βροντερού, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τα υλικά των σπιτιών του Πυξού ως δομικά. Ο πληθυσμός το 1940 αριθμούσε 489 ενώ το 1951 το χωριό ερήμωσε.

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρεται ο πληθυσμός των εγκαταλελειμμένων χωριών σύμφωνα με την τελευταία απογραφή το 1940

Οικισμός	Πληθυσμός
Αγκαθωτό	84
Δασερή	75

Κρανιές	150
Πυξός	489
Σφήκα	294
Οξυά	147

Εικόνα 1: Ο πληθυσμός των εγκαταλελειμένων χωριών το 1940.

Παρακάτω ο πίνακας αναφέρει όλα τα δημοτικά διαμερίσματα και τους οικισμούς της Πρέσπας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, 25 στον αριθμό, καθώς και τα ΦΕΚ μετονομασίας (Σολάκη & Βαμβακίδου, 2013: 222-226).

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΝΕΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΦΕΚ
Άχιλ	Άγιος Αχίλλειος	9.2.1926 -ΦΕΚ 55/1926
Δρομπίτσιτσα ή Ντρομπίτσιτσα	Δασερή	20.8.1927- ΦΕΚ179/1927
Άγιος Γερμανός	Γκέρμαν	9.2.1926-ΦΕΚ 55/1926
Αγκαθωτό	Τέρνοβο ή Τύρνοβο	20.8.1927-ΦΕΚ 179/1927
Ανταρτικό	Ζέλοβο	20.8.1927- ΦΕΚ 179/1927
Βατοχώρι	Μπρέσνιτσα	20.8.1927- ΦΕΚ 179/1927
Βροντερό	Γκράσδεσι	31.8.1926-ΦΕΚ 346/1926
Καλλιθέα	Ρούδαρι	19.7.1928- ΦΕΚ 156/1928
Καρυές	Όροβνικ	5.10.1920- ΦΕΚ 63/1920
Κρανιές	Ντρένοβο	31.8.1926- ΦΕΚ 346/1926
Κρυσταλλοπηγή	Σμαρδέσι	20.8.1927ΦΕΚ- 179/1927
Κώτας	Ρούλια	20.8.1927ΦΕΚ- 179/1927
Λαιμός	Ράμπι	9.2.1926 ΦΕΚ- 55/1926
Λευκώνας	Πόπλι	9.2.1926 ΦΕΚ- 55/1926
Μηλιώνας	Μέδοβο	31.8.1926 ΦΕΚ- 346/1926
Μικρολίμνη	Λάγκα ή Λάγι	8.8.1928 ΦΕΚ- 156/1928
Οξυά	Μπούκοβο	31.8.1926 ΦΕΚ- 346/1926
Μικρολίμνη	Λάγκα ή Λάγι	8.8.1928 ΦΕΚ- 156/1928
Οξυά	Μπούκοβο	31.8.1926 ΦΕΚ- 346/1926
Πισοδέρι	Πισοντέρ	31.8.1926 ΦΕΚ- 346/1926
Πλατύ	Στύρκοβο	20.8.1927ΦΕΚ- 179/1927
Πράσινο	Τύρνοβο	20.9.1955ΦΕΚ- 287/1955
Πύλη	Βίνεσι	9.2.1926 ΦΕΚ- 55/1926
Πυξός	Ράχοβα ή Όροβο	8.8.1928 ΦΕΚ- 156/1928
Σφήκα	Μπέσφινια	4.10.1926 ΦΕΚ 346/ 1926
Τρίγωνο	Όστιμα	20.8.1927ΦΕΚ 179/1927
Ψαράδες	Νίβιτσα	9.9.1927 ΦΕΚ 206/1927

Εικόνα 2: Τα δημοτικά διαμερίσματα και οι οικισμοί της Πρέσπας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με αρχές του 20^{ου}

Οι Πρέσπες είναι ένας από τους σημαντικότερους υδροβιότοπους των Βαλκανίων και της Ευρώπης. είναι μια περιοχή με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, με πλούσια και σπάνια χλωρίδα και πανίδα, ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική και πολεοδομία (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009). Το οικοσύστημα των Πρεσπών αποτελείται από πολλούς χειρσαίους και υδάτινους βιότοπους με δάση, καλαμιώνες, βοσκότοπους, καλλιεργήσιμες εκτάσεις και υγρά λιβάδια, συνθέτοντας ένα σπουδαίο φυσικό εργαστήριο. Η πανίδα χαρακτηρίζεται από ποικιλία και σε πολλές περιπτώσεις σπανιότητα απειλούμενων πτηνών (αργυροπελεκάνος, χρυσαετός, θαλασσαετός, κορμοράνος), θηλαστικών, ερπετών και αμφιβίων, με παρουσία ακόμη και ειδών μοναδικών παγκοσμίως (ροδοπελεκάνος) (Society for the protection of Prespa, 2023).

Η χλωρίδα επίσης είναι αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής καθώς στα γύρω βουνά υπάρχουν πολλές οξιές, κέδροι, βελανιδιές, ορχιδέες, νάρκισσοι, τσάι του βουνού και πολλά βότανα. Οι δύο λίμνες βρίσκονται σε υψόμετρο 853 μ. περίπου, με την Μικρή Πρέσπα να ανήκει στην Ελλάδα, εκτός από ένα μικρό τμήμα στα νότια, το οποίο ανήκει στην Αλβανία (Society for the protection of Prespa, 2021). Η Μεγάλη Πρέσπα βρίσκεται ανάμεσα σε τρεις χώρες με το μεγαλύτερο μέρος της να ανήκει στην Β. Μακεδονία, ενώ το 2000, με κοινή Διακήρυξη των Πρωθυπουργών των τριών χωρών, δημιουργήθηκε το Διασυνοριακό Πάρκο Πρεσπών με στόχο την προστασία και την οικονομική συνεργασία των τοπικών κοινοτήτων και των τριών χωρών (Society for the protection of Prespa, 2023).

Επιπλέον, η περιοχή των Πρεσπών έχει τεθεί τις τελευταίες δεκαετίες σε συνθήκες και προγράμματα, που στόχο έχουν την προστασία και την ανάδειξη του φυσικού κάλλους της περιοχής. Συγκεκριμένα:

- 1974: Η Πρέσπα κηρύχθηκε από την Ελληνική Πολιτεία ως «*Εθνικός Δρυμός Πρεσπών*».
- 1974: Η λίμνη Μικρή Πρέσπα περιλήφθηκε επίσης στους 10 υγροτόπους της Ελλάδας, οι οποίοι χαρακτηρίστηκαν ως Διεθνούς Σημασίας και εντάχθηκε ως τέτοια στη Διεθνή Σύμβαση Ραμσάρ. Η σύμβαση για τους Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας υπογράφηκε στις 2 Φεβρουαρίου 1971 στην Περσική πόλη Ραμσάρ και τέθηκε σε ισχύ στις 21 Δεκεμβρίου 1975 (Society for the protection of Prespa, 2023). Ενδεικτικό της ανάπτυξης και της προσοχής που υποδείχθηκε είναι ότι μέχρι και το 1998, η Μικρή Πρέσπα περιλαμβανόταν στο

«Πρωτόκολλο του Montreux», δηλαδή, την μαύρη λίστα της Σύμβασης Ραμσάρ, λόγω της ανεπαρκούς προστασίας και των οικολογικών απειλών στην εν λόγω περιοχή. Τα τελευταία χρόνια η περιοχή Ραμσάρ της Πρέσπας είναι μία από τους τρεις υγροτοπικούς τόπους της Ελλάδας που δεν απειλείται με υποβάθμιση της ποιότητας της και του υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος.

- 1975: Ανακηρύχθηκε Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλους.
- 1991: Δημιουργία Εταιρίας Προστασίας Πρεσπών
- 2000: Ένα σημαντικό τμήμα του Εθνικού Δρυμού καθώς και του όρους Βαρνούντα συγκαταλέγονται στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο «Natura 2000», ως χώρος προστασίας πτηνών. Το 2009 ο Εθνικός Δρυμός Πρεσπών αντικαταστάθηκε από μία ευρύτερη του 1974 προστατευόμενη περιοχή συνολικής εκτάσεως 327 τ. χλμ. με τον τίτλο «Εθνικό Πάρκο Πρεσπών» (Society for the protection of Prespa, 2023).

Η διαχείριση του υγροτόπου από Ελληνικής πλευράς ανήκει στον Φορέα Διαχείρισης Πρεσπών. Από το 2008 συστάθηκε η Επιτροπή Διαχείρισης του Υγροτόπου, στην οποία από το 2012 συμπεριλαμβάνονται εκτός από τους τοπικούς φορείς και μέλη των τοπικών συνεταιρισμών κτηνοτροφικών και αλιευτικών, επιχειρώντας όλοι μαζί στη διατήρηση του φυσικού αυτού πόρου. Στην μικρή λίμνη υπάρχουν τα δύο νησάκια, το Βιδρονήσι και ο Άγιος Αχίλλειος όπου εκεί βρίσκεται και ο περίφημος ναός της Βασιλικής. Στα νερά της υπάρχουν τα πανέμορφα λευκά και κίτρινα νούφαρα. Η περιοχή λόγω της γεωγραφικής, γεωλογικής και κλιματολογικής της μορφολογίας αποτέλεσε το κέντρο ενδιαφέροντος και έρευνας πολλών μελετητών. Τα όμορφα τοπία, τα μνημεία, η σπάνια χλωρίδα και πανίδα και τα ιστορικά γεγονότα έγιναν πόλος έλξης για καταγραφή και έρευνα όλων αυτών των στοιχείων που συνθέτουν την περιοχή.

Το 1922 ο Γ. Αθανασόπουλος της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας περιέγραψε πρώτος την περιοχή (Κατσαδωράκης, 1996:22) ενώ το 1974 θα προβληθεί στην τηλεόραση το ντοκιμαντέρ που τραβήχτηκε για την περιοχή το 1972 από τους Γάλλους φυσιοδίφες αδελφούς Τεράς (Κατσαδωράκης, 1996:21). Επίσης, ένα αξιόλογο ντοκιμαντέρ για την περιοχή είναι «Οι Πρέσπες της Μνήμης- Οι αρχάγγελοι του Μακεδονικού Αγώνα», με αφηγητή τον δημοσιογράφο Γιώργο Λιάνη να περιγράφει σημαντικά γεγονότα της ιστορίας του τόπου

(<https://www.youtube.com/watch?v=HJY9QHKP54E>) Ο Κ. Παλαμάς στη Φλογέρα του Βασιλιά στον τρίτο λόγο αναφέρει τα εξής για την Πρέσπα:

*“ Και στην Πρεσλάβα στάθηκε κι ήρθε και στην Πρέσπα
στη λίμνη την αζέχαστη με τα δασά λιβάδια
με τα μεγάλα τα βουνά, τα λογωμένα γύρω”.*

Ένας υπέροχος τόπος με αβάσταχτες σιωπές της ιστορίας που στιγμές- στιγμές είναι εκκωφαντικές και συλλειτουργούν με τα έρημα της πρόσφατης εμφύλιας ιστορίας μας: Σφήκα, Αγκαθωτό, Δασερή, Πυξός, Μοσχοχώρι και άλλα τόσα κι από τις τρεις πλευρές (Ανδρέου, 2007-2014:11). Στην περιοχή στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και ειδικά κατά τον 20^ο αιώνα οι κάτοικοι έγιναν μάρτυρες δραστικών αλλαγών που σφράγισαν τη μετέπειτα εξέλιξη του τόπου. Από την ενσωμάτωση της περιοχής στην ελληνική επικράτεια με τη χάραξη των συνόρων κατά τους Βαλκανικούς πολέμους το 1912-1913 που δυνάμωσε το γεωστρατηγικό και οικονομικό κύρος της χώρας, το κύμα προσφύγων με την ανταλλαγή πληθυσμών το 1922 έως το κύμα προσφυγιάς των ντόπιων κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Το τελευταίο μεγάλο γεγονός που σημάδεψε την περιοχή ήταν η έξοδος των πολιτικών προσφύγων ως αποτέλεσμα του εμφύλιου πολέμου κατά το 1946-1949. Ακολούθησε ο εποικισμός των ερημωμένων χωριών από βλαχόφωνους πληθυσμούς ως μέσον ποικίλης ενδυνάμωσης της περιοχής. Είναι αξιοσημείωτο ότι ενώ το 1940 ο πληθυσμός στα 17 χωριά υπολογιζόταν στις 7000, η απογραφή του 1951 έδειξε πολύ μεγάλη μείωση του πληθυσμού, τα νούμερα βέβαια μέχρι σήμερα δεν έχουν αυξηθεί πολύ λόγω άλλων καταστάσεων.

Οι περισσότεροι εγκατέλειψαν τα χωριά για τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα ευελπιστώντας σε καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας. Αν και ο εποικισμός ήταν μία προσπάθεια εμπλουτισμού της περιοχής δεν απέδωσε τα βέλτιστα καθώς η μετανάστευση συνεχίστηκε. Η ανάμειξη τριών κοινωνικών ομάδων (γηγενείς, Πόντιοι και Βλάχοι), οι δυσμενείς επιπτώσεις του Εμφυλίου, η έλλειψη τόπων εργασίας και ψυχαγωγίας, όλα αυτά τα παραπάνω να ήταν κάποιοι από τους λόγους που κάποια από τα χωριά παρέμεναν με λιγοστούς κατοίκους. Οι ντόπιοι σλαβόφωνοι που συμμετείχαν στο Σώμα του Δημοκρατικού Στρατού και αργότερα εκείνοι που έγιναν πολιτικοί πρόσφυγες προς τις ανατολικοευρωπαϊκές πρώην κομμουνιστικές χώρες λόγω αντιλήψεων, αυτοί οι άνθρωποι ήταν σημαντική απώλεια για τον πληθυσμό της περιοχής.

Στα χωριά των Πρεσπών οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, κυρίως όσπρια και συγκεκριμένα τα φημισμένα «φασόλια Πρεσπών», την κτηνοτροφία και την αλιεία. Στην εντατική καλλιέργεια των φασολιών καθοριστικό ρόλο είχε η πραγματοποίηση του αρδευτικού δικτύου που ολοκληρώθηκε την δεκαετία του 1980 ενώ τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την παραγωγή βιολογικών φασολιών. Η αλιεία έχει μειωθεί σημαντικά ενώ κινδυνεύουν να χαθούν και οι τελευταίοι ψαράδες που ψάρευαν με τις παλιές μεθόδους τα πελαΐζια και τα πεζόβολα.

Ο τομέας της κτηνοτροφίας ενώ στο παρελθόν αποτελούσε ένα από τα κυριότερα επαγγέλματα ακολούθησε μία πτώση. Βέβαια, υπάρχουν κτηνοτρόφοι που ασχολούνται με αγελάδες κρεατοπαραγωγής, κάποιοι παράγουν τυρί, αλλά αξιοσημείωτη είναι και η προσπάθεια διατήρησης της μικρόσωμης αγελάδας των Πρεσπών ή όπως λέγεται στην περιοχή Νάνα αγελάδα (Society for the protection of Prespa, 2023). Επίσης στην περιοχή δραστηριοποιούνται αρκετοί νομάδες κτηνοτρόφοι, οι οποίοι από την άνοιξη μέχρι το καλοκαίρι μετακινούν τα κοπάδια τους στα ορεινά λιβάδια. Ένας τομέας που φαίνεται να προοδεύει συστηματικά είναι ο τουρισμός με τους παραδοσιακούς ξενώνες, την προβολή των τοπικών εδεσμάτων αλλά και τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού.

Το δυσάρεστο είναι ότι στην πλειοψηφία των κατοίκων έχουν απομείνει στα χωριά οι ηλικιωμένοι με την νεολαία να αναζητά ένα καλύτερο μέλλον σε μεγάλα αστικά κέντρα ή και να μεταναστεύει στο εξωτερικό. Κύριο χαρακτηριστικό της οικονομικής δραστηριότητας είναι η επικράτηση στον πρωτογενή τομέα, με την πρώτη θέση να την κατέχει η καλλιέργεια φασολιών με δυνατότητα χαρακτηρισμού τους ως Π.Ο.Π (Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης) ή Π.Γ.Ε. (Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη). Μία σημαντική επένδυση για την περιοχή είναι η Μονάδα Τυποποίησης και Συσκευασίας φασολιών, ο Αγροτικός Συνεταιρισμός «Πελεκάνος». Επίσης, ο Αλιευτικός Συνεταιρισμός Ψαράδων, οποίος δεν έχει καταφέρει να λειτουργήσει, όπως αρχικά είχε σχεδιαστεί, λόγω εμποδίων που αφορούν την κατασκευή των βαρκών.

Ο τομέας που δείχνει να ανθίζει είναι ο τουριστικός κλάδος, καθώς η περιοχή δέχεται πολλούς επισκέπτες σε όλη τη διάρκεια του χρόνου. Η λεκάνη των Πρεσπών, 857 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, είναι σήμερα ένα ζωντανό πάρκο σπάνιας γλωρίδας, θαυμάσιας πανίδας, ενδιαφέρουσας τοπικής αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, γεμάτη από πληροφορίες και δεδομένα, που ανταποκρίνονται σ' όλες σχεδόν τις σημαντικές μεταβλητές του πολιτισμού (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου

& Παρθενοπούλου, 2009:11). Οι ταξιδιώτες σ' αυτόν τον τόπο ανακαλύπτουν μία εναλλακτική μορφή τουρισμού, όπως οικολογικού, εκπαιδευτικού, ιστορικού και πολιτιστικού, αναδεικνύοντας τον τοπικό τουρισμό, το πλούσιο παρελθόν, την παράδοση και την ανάπτυξη της περιοχής.

2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η περιοχή των Πρεσπών κατά την αρχαιότητα αποτέλεσε τμήμα της αρχαίας Λύγκου και οι δύο λίμνες της ονομάζονταν Μικρή και Μεγάλη Βρυγηίς ενώ κατά τα βυζαντινά χρόνια ο τσάρος των Βουλγάρων Συμεών θα εξεγερθεί ενάντια στο Βυζαντινό κράτος και θα γίνει κυρίαρχος της περιοχής (Σαραντάκης, 2010:147). Τον 11^ο αιώνα ο Βασίλειος Βουλγαροκτόνος ανακατέλαβε τις Πρέσπες και ίδρυσε την Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος στην οποία εντάχθηκε και η Εκκλησία των Πρεσπών (Σαραντάκης, 2010:147). Η ονομασία «Πρέσπα» εμφανίζεται ήδη από τον 12^ο αιώνα, όταν ο *Ντουκλιάνσκα* περιγράφει την φυλάκιση του πρίγκιπα Βλάντιμιρ στην περιοχή της Αχρίδας που ονομάζεται Πρέσπα.

Επίσης, ο Snegarof αναφέρει ότι η λέξη προέρχεται από τη σλαβική γλώσσα και σημαίνει «σωρό χιονιού» (Σαραντάκης, 2010:59). Μία άλλη ερμηνεία είναι πως προήλθε από τη λατινική λέξη «praesepere» που σημαίνει φάτνη, σαν κλειστό και ασφαλές μέρος καθώς όντως οι Πρέσπες είναι μία λεκάνη περιτριγυρισμένη από βουνά. Επίσης στη βιβλιογραφία συναντάμε και την ονομασία «Βρυγηίς».

Κατά τη μυθολογία υπάρχει ο ισχυρισμός ότι υπήρχε σχέση της περιοχής με τον μυθικό ήρωα Αχιλλέα και από αυτόν πήρε το όνομα του το Αχιλλείο. Πιθανόν να υπήρχε βωμός ή ναός αφιερωμένος στον ήρωα από τους Μακεδόνες. Η άποψη αυτή στηρίζεται και στην λατρεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου προς τον ήρωα αυτόν (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:59). Η περιοχή των Πρεσπών κατοικούνταν από Μακεδονικά φύλα, και συγκεκριμένα χαρακτηριζόταν ως «Άνω Μακεδονία», συμπεριλαμβανομένων και τις γειτονικές περιοχές (Πελαγονία, Λυγκηστίς, Ορεστίς) (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:59).

Από τα ιστορικά χρόνια η περιοχή των Πρεσπών λειτούργησε ως σημαντικό στρατιωτικό και εμπορικό μονοπάτι ανάμεσα στην Ορεστίδα, τη Λυγκηστίδα και την Πελαγονία, γεγονός που αποδεικνύεται από την ανάπτυξη της αρχαίας πόλης Λύγκα καθώς και άλλων μικρότερων οικισμών στις ακτές της Μικρής Πρέσπας οι οποίοι και

επέζησαν στα ρωμαϊκά και τα παλαιοχριστιανικά χρόνια (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:59). Στα χρόνια του Ιουστινιανού Α' (527-565) διοικητικά η Φλώρινα εντάχθηκε στην 7^η επαρχία του Ιλλυρικού ως Ηράκλεια Λάκκου και εκκλησιαστικά οι Επισκοπές Μογλενών, με έδρα τη Φλώρινα και Πρεσπών ανήκουν από το 535 στην Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας.

Η περιοχή, όμως, είναι κυρίως γνωστή για τις επιδρομές των Βουλγάρων. Ο τσάρος των Βουλγάρων, Σαμουήλ, όταν επιβλήθηκε στον ελλαδικό χώρο, μετεγκατέστησε Λαρισαίους στην περιοχή των Πρεσπών και συμμάχησε μαζί τους κατά των Βυζαντινών. Αυτοί φέρονται να μετέφεραν το λείψανο του αγίου Αχιλλείου και να έφτιαξαν τον ναό προς τιμή του (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:63). Μετά τον θάνατο του Σαμουήλ, η περιοχή της Πρέσπας περνά στην κυριαρχία των Νορμανδών το 1071-1072, ενώ το 1198 έως και το 1214 ο αυτοκράτορας την παραχωρεί στους Βενετούς. Το 1334 οι Πρέσπες καταλαμβάνονται από τους Σέρβους με τον Σέρβο κατακτητή Στέφανο Ντούσαν ο οποίος εγκατέστησε τον Παλαιολόγο Σφραντζή με καθήκοντα διοικητή του φρουρίου της Φλώρινας.

Στη Μεγάλη Πρέσπα στο ναό της Παναγίας Ελεούσας υπάρχουν επιγραφές του 1409- 1410 που μνημονεύουν τον σέρβο άρχοντα ως απόδειξη της επιρροής στην περιοχή. Ενώ το 1386 η περιοχή περνά στους Τούρκους και υπάγεται στη δικαιοδοσία του Πασά των Ιωαννίνων (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:63). Στο διάστημα της Τουρκοκρατίας πολλοί κάτοικοι της Θεσσαλίας και της Ηπείρου κατέφυγαν στην απομονωμένη Πρέσπα για να γλιτώσουν από τους Τούρκους. Κατά την περίοδο αυτή στην περιοχή αναπτύσσεται ιδιαίτερα η μοναστική ζωή και γίνονται ασκητήρια, όπως της Μεταμόρφωσης της Ανάληψης και της Παναγίας Ελεούσας στη Μεγάλη Πρέσπα. Κατά τον 17^ο αιώνα ο Ελβιγιά Τσελεμπί στις περιηγήσεις του βρίσκει τον καζά την επαρχία της Πρέσπας να αποτελεί κτήμα του σαντζακίου της Αχρίδας και κάνει ιδιαίτερη μνεία στα μεγάλα χωριά και στην εύφορη πεδιάδα.

Ο τόπος θα ακολουθήσει την τύχη και της ιστορικές εξελίξεις που διαδραματίζονται στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας. Στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα από την περιοχή της Πρέσπας αναδείχθηκαν σπουδαίες προσωπικότητες όπως ο Παύλος Μελάς, το όνομα του οποίου δόθηκε τιμητικά στο ομώνυμο χωριό της Καστοριάς, οι Νικόλαος Πύρζας, Πέτρος Χατζητάσης, Παύλος Κύρου με καταγωγή από τη Φλώρινα και ο Καπετάν Κώττας γεννημένος στο χωριό

Ρούλια, το σημερινό χωριό Κώτας στα Κορέστια, όπου και έδρασε. Μαζί του ο Καπετάν Κώτας έχει πρωτοπαλίκαρο του τον Σπύρο Παρασκευαΐδη από το Λαιμό ενώ το 1902 δημιουργείται ένα δίκτυο από Έλληνες πατριώτες που οργανώνουν την εθνική αντίσταση στη Δυτ. Μακεδονία. Ανάμεσά τους πολλοί πατριώτες από την Πρέσπα: ο Στ. Δούκας από τη Σφήκα, ο Μποζίνης από την Οξυά, ο Χ. Παπαδόπουλος από τις Καρυές, ο Ευάγγελος Δαμολής από τον Άγιο Γερμανό και ο Χρήστος Καρούλιας από την Καλλιθέα (Κατσαδωράκης, 1996:37).

Στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα γίνεται πολύ έντονο το φαινόμενο της μετανάστευσης των Πρεσπιωτών προς Καναδά, Αμερική και Ρουμανία. Έπειτα με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913 το νότιο τμήμα των λιμνών κατοχυρώθηκε στην Ελλάδα με την οριστική διευθέτηση του χάρτη να γίνεται το 1924 (Σαραντάκης, 2010:147). Με την ένταξη στο ελληνικό κράτος οι κάτοικοι της Μακεδονίας έγιναν μάρτυρες της διοικητικής αναδιοργάνωσης με την ενδυνάμωση της ελληνικής διοίκησης στην περιοχή τους. Το ελληνικό κράτος έρχεται αντιμέτωπο με την πολιτισμική ποικιλομορφία στην περιοχή, διαμορφώνοντας τα εθνογραφικά την περιοχή. Τα σλάβικα ονόματα που ίσχυαν μέχρι τότε για την ονομασία χωριών, ποταμιών, πόλεων και οτιδήποτε άλλο ήταν συνδεδεμένο με την τοπική ιστορία αλλάζει ονομασία και γίνεται ελληνική σε μία προσπάθεια επιβολής του ελληνόφωνου φρονήματος.

Ο εμπλουτισμός της περιοχής θα πραγματοποιηθεί με την εγκατάσταση προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο. Το ελληνικό κράτος θα παραχωρήσει προνόμια στους πρόσφυγες όπως κατοικίες και καλλιεργήσιμη γη, γεγονός που θα δυσανεστήσει την ντόπια κοινότητα. Η αναδιανομή της γης θα πραγματοποιηθεί συχνά με δυσμενείς όρους για τους «ντόπιους», αν και καμία πληθυσμιακή ομάδα δεν θεώρησε ότι η αναδιανομή γης έγινε με δίκαιο τρόπο (Παπαδόπουλος, 2014:28). Η μετανάστευση από τη Μακεδονία κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα ήταν ιδιαίτερα έντονη και βαθιά επηρέασε την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στην εν λόγω περιοχή (Gounaris, 1989).

Κατά τη βυζαντινή περίοδο αλλά και τη μεταβυζαντινή αναδεικνύεται σε περιφερειακό καλλιτεχνικό κέντρο, με έντονο τοπικό χαρακτήρα. Η δημιουργία μνημείων αποδεικνύουν τις Ελληνορθόδοξες εθνικιστικές υπεραπλουστεύσεις και το ότι ανήκουν στο «Γένος των Ρωμιών» (Παπακαρμέζη, 2006:11). Τα τρία πιο ξεχωριστά μνημεία της περιοχής είναι η βασιλική του αγίου Αχιλλείου, ο ναός του

Αγίου Γερμανού και τα ασκητήρια της Μεγάλης Πρέσπας. Όμοια σε ομορφιά αλλά λιγότερο φημισμένα είναι, επίσης, η εκκλησία της Υπαπαντής του Χριστού στο χωριό Λαιμός, του αγίου Νικολάου στο Πλατύ, του αγίου Αθανασίου στην Πύλη, της αγίας Παρασκευής στον Πυξό, οι Βυζαντινές εκκλησίες στη νησίδα του αγίου Αχιλλείου (Παπακαρμέζη, 2006:11).

Πολυάριθμοι είναι και οι θρύλοι για την περιοχή των Πρεσπών, που μιλάνε για τις νεράιδες της λίμνης, για βασιλόπουλα, για βυθισμένες πολιτείες αλλά και για τα ξακουστά 11 σπίτια στο νησάκι του Αγίου Αχιλλείου. Σύμφωνα με τον τοπικό θρύλο αν τα σπίτια ξεπεράσουν τα 11 το νησί βυθιστεί... Στα πιο νεότερα χρόνια με τον εμφύλιο πόλεμο στο έργο Επιτύμβια των Νίκου Παναγιωτόπουλου και Πηνελόπης Πετσίνη, καταγράφονται οι ξύλινοι στύλοι της ΔΕΗ κατά μήκος του ισθμού της Κούλας που χωρίζει τις δύο λίμνες των Πρεσπών, την Μεγάλη από την Μικρή (Δαϊκόπουλος, 2015:45). Οι θρύλοι είναι αφηγήσεις του παρελθόντος που περνάνε από γενιά σε γενιά που ενίοτε έχουν μία βάση αλήθειας. Όπως και ο θρύλος πως κάποτε η λίμνη κοκκίνισε από τα αίματα των νεκρών.

Στο έργο των Παναγιωτόπουλου και Πετσίνη αποδεικνύεται ότι ο θρύλος της ματωμένης λίμνης είναι ένα πραγματικό γεγονός, γιατί όπως αποδεικνύεται και από τα αρχεία του Ελληνικού Στρατού, τις τελευταίες μέρες του Εμφυλίου εκατοντάδες άνθρωποι προχωρούσαν προς την Αλβανία, ανάμεσά τους εκτός από τους αντάρτες υπήρχαν γυναικόπαιδα, τραυματίες και ηλικιωμένοι που προσπαθούσαν να διαφύγουν (Δαϊκόπουλος, 2015:45). Τα καταδικαστικά της ελληνικής αεροπορίας βομβάρδιζαν ανηλεώς όπως τους καταγράφουν στο σχετικό αρχείο, ωστόσο οι Παναγιωτόπουλος και Πετσίνη τεκμηρίωσαν την εγκυρότητα του θρύλου καθώς αυτό το γεγονός συνέβη την περίοδο από 10 έως 15 Αυγούστου 1949, είχε την κωδική ονομασία Πυρσός και περιγράφεται ως εξής:

Αεροπορία από εω ευρίσκεται άνωθεν ΛΑΙΜΟΥ ενσπείρουσα τον όλεθρο και τον πανικό. Μεγάλος ΚΣ ευρίσκουσι τον θάνατο και πνίγονται εις την ΠΡΕΣΠΙΑ περί τον ΛΑΙΜΟΝ.[...]

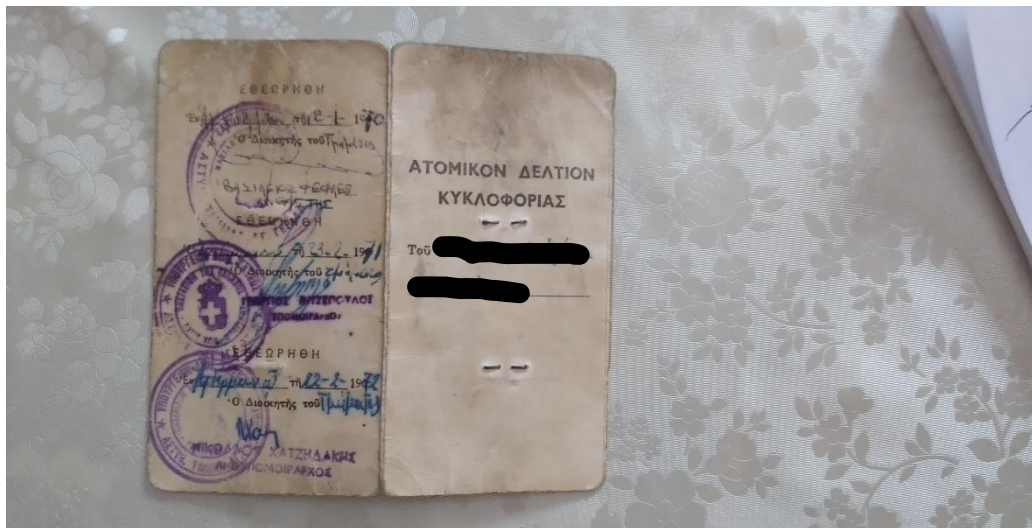
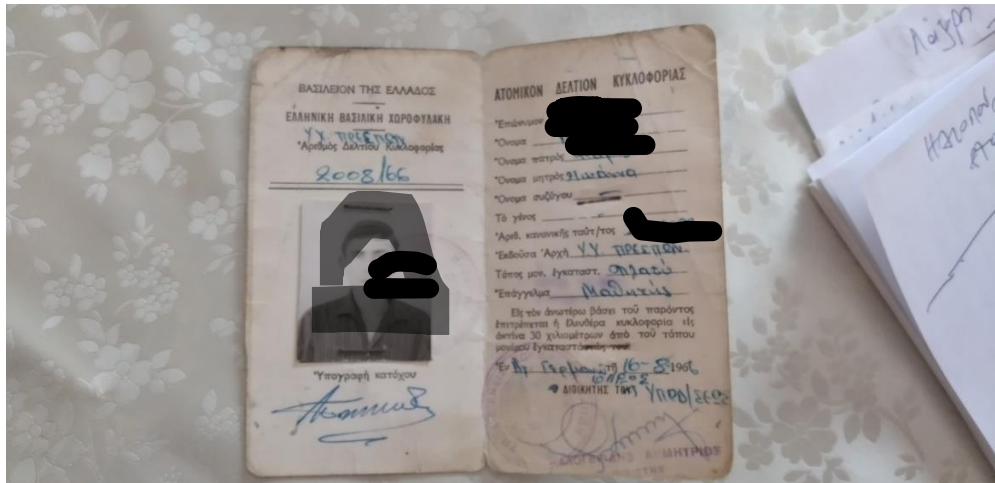
Η επιχείρησις ΠΥΡΣΟΣ απέδωσε λαμπρά αποτελέσματα (Δαϊκόπουλος, 2015:45).

Από τη λήξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, που η Πρέσπα, κατά ένα μέρος προσαρτήθηκε στην Ελλάδα, έως και τις αρχές του 1940 γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση. Οι εμπορικές συναλλαγές με τα αστικά κέντρα και τα εμβάσματα των

μεταναστών βοήθησαν στην ανάπτυξη της περιοχής αλλά και στην αύξηση του πληθυσμού, αριθμός που υπολογίζεται περίπου στις 12.000 (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:65). Η περιοχή της Δυτ. Μακεδονίας αποτέλεσε κρίσιμο εδαφικό χώρο για την εξέλιξη πολιτικών γεγονότων της δεκαετίας του 1940 ως συστατικό τμήμα της «Ελεύθερης Ελλάδας» την περίοδο της Κατοχής και ως το έσχατο πεδίο των εμφύλιων συγκρούσεων μέχρι την οριστική λήξη τους τον Αύγουστο του 1949 (Κουστίνη & Τσιμεδιάδου, 2019:183). Αυτά τα ιστορικά στάδια είχαν άμεσα αποτελέσματα στην μεταβολή του πληθυσμού καθώς η περιοχή υπέστη τεράστιες καταστροφές και εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους της.

Με τη λήξη του Εμφυλίου συνολικά 30.000 περίπου κάτοικοι της Φλώρινας και της Καστοριάς, σλαβόφωνοι στην πλειονότητά τους, είχαν εγκαταλείψει τα χωριά τους, οι περισσότεροι για να βρεθούν ως πολιτικοί πρόσφυγες στη Γιουγκοσλαβία και τις άλλες χώρες του ανατολικού μπλοκ (Προκειμένου να λυθεί το πρόβλημα αυτό, το κράτος από το 1951 και μετά μετέφερε εποίκους από την Ήπειρο, κυρίως Βλάχους και με κρατική βοήθεια τους εγκατέστησε στην περιοχή (Κουστίνη & Τσιμεδιάδου, 2019:53). Η συγκεκριμένη ενέργεια δεν απέφερε τα μέγιστα καθώς δεν μπόρεσε να αποτρέψει την διαδοχική ερήμωση της περιοχής ή την μετανάστευση των κατοίκων. Το αξιοσημείωτο είναι ότι στην περιοχή υπήρχαν διάφορες πληθυσμιακές ομάδες όπως είναι: ντόπιοι, Πόντιοι, βλάχοι και κάποιες οικογένειες που ήρθαν από άλλες πόλεις.

Ενδεικτικό του κλίματος φόβου για τα πολιτικά φρονήματα είναι πως μέχρι και το 1974 στην Βίγλα και στην Κούλα υπήρχαν μπάρες που απέκλειαν την Πρέσπα από την υπόλοιπη Ελλάδα. Ο απόηχος του Εμφυλίου ήταν ακόμη ορατός με τους πολιτικούς πρόσφυγες να έχουν φύγει και πολλοί από αυτούς να μην μπορούν να επιστρέψουν, επειδή είχαν αλλάξει τα επίθετά τους. Οι Πρέσπες θεωρούντο τόπος ανταρτών και έπρεπε να ελέγχονται όσοι πήγαιναν ή έρχονταν από εκεί, δύο ράμπες είχε στην Βίγλα και στο Περβάλι για όσους έρχονταν από Πρέσπες και μία ράμπα στην Κούλα για όσους πήγαιναν Ψαράδες, Πύλη και Βροντερό. Στην παρακάτω φωτογραφία είναι το ατομικό δελτίο κυκλοφορίας ενός κατοίκου της Πρέσπας, χωρίς αυτό το δελτίο δεν μπορούσαν να έρθουν Φλώρινα, ούτε από Φλώρινα να πάνε στην Πρέσπα.

Εικόνα 3: Απεικόνιση ατομικού δελτίου κυκλοφορίας.

Μεταξύ του 1953-1957 ο κρατικός μηχανισμός στοχεύοντας στην διαμόρφωση μιας συλλογικής ταυτότητας της χώρας εφάρμοσε την αλλαγή των τοπωνυμίων. Το ελληνικό κράτος αντικατέστησε πολλά γεωγραφικά και τοπογραφικά ονόματα μη-ελληνικής προέλευσης με ελληνικές ονομασίες ως τακτική εφαρμογής του Εξελληνισμού. Τα ονόματα, τα οποία θεωρούνταν ξένα συνήθως ήταν τουρκικής, σλαβικής και αλβανικής καταγωγής. Ο εποικισμός έγινε το μέσο για να εφαρμοστούν πολυδιάστατες πολιτικές, στο πλαίσιο των οποίων δόθηκε μεγάλη έμφαση σε τομείς, όπως : η εθνική ασφάλεια, η ενίσχυση των ακριτικών περιοχών και η ειρηνική συνύπαρξη ντόπιων αλλόγλωσσων πληθυσμών και την αφομοίωση κάθε διαφορετικού πολιτισμικού στοιχείου. Μέσω στρατηγικών- νομοθετικών ρυθμίσεων που στόχο είχαν την αφομοίωση των ξεχωριστών πολιτισμικών πληθυσμιακών ομάδων στην περιοχή, το κράτος επικεντρώθηκε στην εξάλειψη αυτών των διαφορών. Οι πολιτικές αυτές

επικεντρώθηκαν στην αποτύπωση μιας κοινής ταυτότητας, στην καλλιέργεια μίας ενιαίας εθνικής συνείδησης που θα κατεύναζε κάθε φωνή διαμαρτυρίας στο μέλλον.

2.2 Ο Ελληνικός Εμφύλιος

Ο Ελληνικός Εμφύλιος πόλεμος ξεκίνησε από τις διαίρεσεις της ελληνικής κοινωνίας, που υπήρχαν από την εποχή του Διχασμού και της Κατοχής, με αποτέλεσμα την εκδήλωση συγκρούσεων μεταξύ αντιστασιακών οργανώσεων. Τα Δεκεμβριανά, η Λευκή Τρομοκρατία και η πολιτική αστάθεια που επικρατούσε στο εσωτερικό της χώρας, λόγω της ανυπαρξίας ενός κοινά αποδεκτού πολιτικού σχήματος διακυβέρνησης. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με την παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων αναζωπύρωσαν την κατάσταση, που με μαθηματική ακρίβεια, οδηγούνταν σε μία σύγκρουση ανάμεσα στις δύο αντάρτικες ομάδες, στον κυβερνητικό Ελληνικό Στρατό και τις αντάρτικες ομάδες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) του Κομμουνιστικού Κόμματος. Ο Εμφύλιος θα διαρκέσει από τον Μάρτιο του 1946 έως τον Αύγουστο του 1949 και θα αποτελέσει την μεγαλύτερη πολεμική σύγκρουση με απώλειες και από τις δύο πλευρές.

Το 1944, μετά την Απελευθέρωση, στην Αθήνα έλαβε χώρα μία αντικυβερνητική εξέγερση, του Ε.Α.Μ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), της μεγαλύτερης αντιστασιακής οργάνωσης, η οποία κατεστάλη από τον βρετανικό στρατό. Με τη συμφωνία της Βάρκιζας το 1945 που υπογράφηκε από την κυβέρνηση Παπάγου και τους αντιπροσώπους του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου, αποπλίστηκε ο αντάρτικος στρατός του Ε.Α.Μ. ο Ε.Λ.Α.Σ.(Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός).

Ακολούθησαν διώξεις, εκτελέσεις, φυλακίσεις και εξορίες, εις βάρος των Ελλήνων φιλικά προσκείμενων στο Ε.Α.Μ. και το Κ.Κ.Ε. Το καθεστώς διώξεων για τους φιλικά προσκείμενους στο Ε.Α.Μ. Έλληνες ονομάστηκε Λευκή Τρομοκρατία και κόστισε τις ζωές χιλιάδων ανθρώπων. Ο Νίκος Ζαχαριάδης, ως επικεφαλής του Κ.Κ.Ε. ενέκρινε την αυτοάμυνα των μελών του έναντι στο καθεστώς της Λευκής Τρομοκρατίας με τη «διπλή στρατηγική», γεγονός που σήμαινε την πολιτική και ένοπλη αντάρτικη δράση με αμυντικό χαρακτήρα. Παραμονή των κοινοβουλευτικών εκλογών στις 30 Μαρτίου 1946, στις οποίες δεν συμμετείχε το Κ.Κ.Ε., έγινε η πρώτη επίθεση που σήμανε την έναρξη του Εμφυλίου, στο Λιτόχωρο Πιερίας. Το αποτέλεσμα των εκλογών οδήγησε στο σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας του Κέντρου και της

Δεξιάς ενώ ακολούθησαν κρατικές διώξεις αριστερών. Γεγονός που εντάθηκε περισσότερο μετά την επιστροφή του βασιλιά Γεώργιου Β΄.

Ο Μάρκος Βαφειάδης οργάνωσε τις ομάδες των ανταρτών στο Δ.Σ.Ε. (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας), που δρούσαν κυρίως σε επαρχιακές ορεινές περιοχές, υποστηριζόμενος από τις χώρες του σοσιαλιστικού μπλοκ. Η κυβέρνηση με την βοήθεια του αμερικάνικου σχεδίου Μάρσαλ με βάση το δόγμα Τρούμαν, εξαπέλυσε διώξεις υποστηρικτών του Κ.Κ.Ε. Τον Σεπτέμβριο του 1947, το Κ.Κ.Ε. μη μπορώντας να βρει κοινή πορεία με την κυβέρνηση, ίδρυσε μία Προσωρινή Κυβέρνηση. Η κυβέρνηση της Αθήνας τον Δεκέμβριο έθεσε εκτός νόμου το Κ.Κ.Ε., γεγονός που έφερε τις δύο πλευρές σε σύγκρουση.

Το 1949 ο Εθνικός Στρατός εκκαθάρισε από τις αντάρτικες δυνάμεις στην νότια και κεντρική Ελλάδα. Αποτέλεσμα της εμφύλιας διαμάχης ήταν η νίκη του Ελληνικού Στρατού και η ήττα του ΔΣΕ. Επικεφαλής των κυβερνητικών δυνάμεων ο στρατηγός Παπάγος, ο οποίος νικά τελικά τους αντιπάλους του στον Γράμμο (Βακαλόπουλος, 1999:437). Το κομμουνιστικό κόμμα, το ΕΑΜ και άλλες αριστερές οργανώσεις διαλύονται με τον νόμο 509 της 27 Δεκεμβρίου 1947 (Βακαλόπουλος, 1999:438). Σε 158.000 υπολογίζονται τα θύματα του εμφύλιου πολέμου και σε 50-100.000 όσοι πέρασαν τα ελληνικά σύνορα και κατέφυγαν στα γειτονικά κράτη (Βακαλόπουλος, 1999:438). Η δεκαετία του 1940-1950 υπήρξε για την Ελλάδα μια δεκαετία κρίσης, διχασμού, αλλά και η μήτρα κοινωνικών και ιδεολογικών μετασχηματισμών που καθόρισαν την πορεία της χώρας τα επόμενα χρόνια, αλλά και τη συλλογική μνήμη σήμερα (Νικολάου & Τάχου-Ηλιάδου, 2020).

2.3 Ο αντίκτυπος του Εμφυλίου στις Πρέσπες

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος δεν κρίθηκε μονάχα στα πεδία των μαχών αλλά και στην προσπάθεια προσεταιρισμού της ελληνικής κοινωνίας, επακόλουθο της οποίας υπήρξαν οι μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών, που αποτέλεσαν ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του εμφυλίου πολέμου (Μαργαρίτης, 2001:589). Περίπου 80.000 Έλληνες σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, 20.000 καταδικάστηκαν για αδικήματα εναντίον του κράτους, πάνω από 5.000 σε θανατική ποινή ή ισόβια και 7000.000 πρόσφυγες, πάνω – κάτω το 10% του πληθυσμού, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους (Glogg, 1999:241).

Ο εμφύλιος πόλεμος γίνεται η αιτία εγκατάλειψης της περιοχής για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, μιας περιοχής που αποτέλεσε το κέντρο αποφάσεων του Δημοκρατικού Στρατού. Οι κάτοικοί τους τα εγκατέλειψαν προκειμένου να αποφύγουν τις συνέπειες της ήττας του εμφυλίου ή έφυγαν οικειοθελώς για να ζήσουν το «όνειρο» της δικής τους Μακεδονίας σε ολόκληρη σχεδόν την Ανατολική Ευρώπη, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ρουμανία και Αλβανία (στις αρχές). Ειδικότερα η εικόνα της ερήμωσης αποτυπώνεται αριθμητικά, καθώς στην απογραφή του 1940 καταγράφηκαν 6880 κάτοικοι ενώ το 1951 ο πληθυσμός δεν ξεπερνά τους 1500.

Με την ψήφιση στις 4 Δεκεμβρίου 1947 του ΑΖ΄ Ψηφίσματος από τη Βουλή κατά το οποίο: Σύμφωνα με τις διατάξεις του 1^{ου} άρθρου, *«Έλληνες υπήκοοι διαμένοντες προσωρινώς ή μονίμως εις το εξωτερικόν, οίτινες διαρκούσης της παρούσης ανταρσίας δρουν αποδεδειγμένως αντεθνικώς ή ενισχύουν καθ'οποιονδήποτε τρόπο τον κατά του κράτους διεξαγόμενον συμμοριακόν αγώνα, δύνανται να αποστερηθούν την ελληνική ιθαγένεια»* (ΦΕΚ 267/1947). Καθώς αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση στο πεδίο νόμου περί *«Ρύθμισης περιουσιών πολιτικών προσφύγων»*, οι οποίοι συνεπώς εγκαταλείποντας την πατρίδα τους έχασαν την ελληνική ιθαγένεια και το δικαίωμα επιστροφής (ΠΕΕΕΠ, 1988).

Μία μεγάλη πληγή του Εμφυλίου, που ακόμα είναι ανοιχτή για τους ντόπιους της περιοχής είναι το «παιδομάζωμα». Πρόκειται για τα παιδιά που αρπάχτηκαν βιαίως ή οικειοθελώς δόθηκαν από τους συγγενείς τους, ώστε να τα προστατέψουν. Το ζήτημα του «παιδομαζώματος» είναι ένα ιδιαίτερα δύσκολο θέμα για τους ντόπιους καθώς όπως διαπιστώνεται από τις προφορικές συνεντεύξεις διαλυθήκανε οικογένειες, γεγονός που παραμένει ακόμα ζωντανό στις μνήμες. Όπως υποστηρίζει ο Ραυμόνδος Αλβανός δεν υπήρχε ένα παιδομάζωμα αλλά δύο, την άνοιξη του 1948 έμπαιναν και οι δύο στρατοί στα χωριά και έλεγαν τα ίδια περίπου πράγματα: *«Επειδή κινδυνεύουν τα παιδιά θα τα πάρουμε για λίγο καιρό, μέχρι να νικήσουμε, και μετά θα σας τα ξαναφέρουμε»* (Ραυμόνδος, 2022:116-118).

Υπολογίζεται ότι ο ΔΣΕ συγκέντρωσε περίπου 25.000 παιδιά 2-15 ετών, τα οποία έστειλε στις κομμουνιστικές χώρες, ενώ ο Εθνικός Στρατός συγκέντρωσε περίπου 17.000 παιδιά τα οποία πήγαν στις λεγόμενες «παιδοπόλεις της βασίλισσας» (Ραυμόνδος, 2022:117). Από την περιοχή της Φλώρινας υπολογίζονται 5.878 παιδιά σύμφωνα με τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα (Μανούκας, 2003).

Νομός καταγωγής	Αριθμός απαχθέντων τελείως απροστάτευτων Άρ.	Αριθμός απαχθέντων τελείως απροστάτευτων Θήλ.	Αριθμός παιδιών που ακολούθησαν μετά από παραπομπή των γονέων ή κηδεμόνων Άρ.	Αριθμός παιδιών που ακολούθησαν μετά από παραπομπή των γονέων ή κηδεμόνων Θήλ.	ΣΥΝΟΛΟ
ΦΛΩΡΙΝΑ	1.744	1.603	1.372	1.159	5.878

Εικόνα 4: Στατιστικά στοιχεία από το παιδομάζωμα του Νομού Φλώρινας λόγω του Εμφυλίου Πολέμου

Η μετακίνηση παιδιών ήταν μέρος της στρατιωτικής και πολιτικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στον Εθνικό στρατό και τις παιδοπόλεις της βασίλισσας. Στην ενότητα αυτή θα παραθέσω αποσπάσματα των συνεντεύξεων από ντόπιους που αφορούν το «παιδομάζωμα», επιχειρώντας να αποτυπώσω στο ελάχιστο τον αντίκτυπο αυτής της πράξης. Αφενός κάποιιοι θεωρούν ότι το «παιδομάζωμα», έσωσε τα παιδιά από την πείνα, την εξαθλίωση ή και τον θάνατο ακόμη. Αφετέρου, κατηγορείται ως πράξη γιατί χώρισε οικογένειες και κάποια παιδιά επαναπατρίστηκαν αργότερα ενώ κάποια δεν γύρισαν ποτέ.

Ο κ. Γ. Λαιμός αφηγείται : *«Μετά τον εμφύλιο πήγαμε στο Βροντερό κι από κει πήγαμε στην Πολωνία σαν πολιτικές πρόσφυγες. Επέστρεψα στις Πρέσπες το 1958. Στην Πολωνία χορτάσαμε ψωμί».*

Ο κ. Χ. Λαιμός, εξιστορεί: *«Θυμάμαι τι τράβηξε ο τόπος με τον εμφύλιο, βρεθήκαμε σε άλλες χώρες, εμείς είμαστε τα παιδιά του παιδομαζώματος. Με το παιδομάζωμα μας πήγαν στα Σκόπια, εμάς κι άλλες δυο, τρεις, οικογένειες. Ήμουν στη Θεσσαλονίκη, η βασίλισσα Φρειδερίκη μας έβαλε στην Παιδόπολη, σαν επαναπατριζόμενοι.*

Ο κ. Β, Λαιμός αφηγείται: *«Εγώ έχω 2 αδερφές, έξι και τεσσάρων χρονών ήταν , όταν τις πήραν με το παιδομάζωμα, στην Ουγγαρία και στη Ρουμανία, αντίστοιχα και μείνανε εκεί για 10 χρόνια. Τα παιδιά τα έπαιρναν με τη βία οι αντάρτες που υποχωρούσαν ισχυριζόμενοι ότι το κάνουν για να τα προστατέψουν. Εγώ γλίτωσα γιατί ήμουν πολύ μικρός και ακόμα θήλαζα»*

Η προσπάθεια της χώρας να δημιουργήσει μία ενιαία ταυτότητα, με ομοιογενείς πληθυσμιακές ομάδες που θα συνυπάρχουν ειρηνικά. Αρκετά χωριά της περιοχής των

Πρεσπών με απόφαση της πολιτείας και την σύμπραξη του στρατού θα κατοικηθούν από Έλληνες Βλάχους της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Από το 1954 μέχρι και το 1958 εγκαταστάθηκαν με το κρατικό πρόγραμμα εποίκισμού (2536/1953) στις Πρέσπες βλάχικες οικογένειες που κατά κύριο λόγο ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία. Κατά τον 19^ο αιώνα ο κρατικός μηχανισμός στοχεύοντας στην διαμόρφωση μιας συλλογικής ταυτότητας της χώρας εφάρμοσε την αλλαγή των τοπωνυμίων.

Η διαδικασία μετονομασίας περιελάβανε τον γλωσσικό εξελληνισμό των πληθυσμών και την αφομοίωση κάθε διαφορετικού πολιτιστικού στοιχείου. Η απόφαση μετονομασίας των τοπωνυμίων εντάσσεται στη κεντρική απόφαση για μετονομασία του τοπωνυμικού της χώρας που λήφθηκε από την ελληνική κυβέρνηση στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα (Κυραμάργιου, 2020:128). Με το Βασιλικό Διάταγμα «περί συστάσεως Επιτροπείας προς μελέτην των τοπωνυμίων της Ελλάδος και εξακρίβωσιν του ιστορικού λόγου αυτών», σηματοδότησε την απαρχή της όλης προσπάθειας (Κυραμάργιου, 2020:129). Η αντικατάσταση των παλιών ονομάτων με νέα, φανερώνει την πρόθεση της κυβέρνησης να εξαλείψει κάθε στοιχείο του παρελθόντος που μαρτυρούσε την επιβολή του ξένου.

Όπως και ο εποίκισμός έγινε το μέσο για να εφαρμοστούν πολυδιάστατες πολιτικές, στο πλαίσιο των οποίων δόθηκε μεγάλη έμφαση σε τομείς, όπως: η εθνική ασφάλεια, η ενίσχυση των ακριτικών περιοχών και η ειρηνική συνύπαρξη ντόπιων αλλόγλωσσων πληθυσμών. Μέσω στρατηγικών-νομοθετικών ρυθμίσεων που στόχο είχαν την αφομοίωση των ξεχωριστών πολιτισμικών πληθυσμιακών ομάδων στην περιοχή, το κράτος επικεντρώθηκε στην εξάλειψη αυτών των διαφορών. Οι πολιτικές αυτές απέβλεπαν στην αποτύπωση μιας κοινής ταυτότητας, στην καλλιέργεια μίας ενιαίας εθνικής συνείδησης που θα κατεύναζε κάθε φωνή διαμαρτυρίας στο μέλλον.

2.4 Τα χωριά της Πρέσπας όπου πραγματοποιήθηκε ο εποίκισμός

2.4.1 Άγιος Γερμανός (Γέρμαν, Γκερμάν, Γερμάνι, μετονομασία Άγιος Γερμανός ΦΕΚ 55/15.2.1926)

Το κεφαλοχώρι Αγ. Γερμανός ανήκει στο δήμο Πρεσπών, απέχει 54 χιλ. από την Καστοριά και είναι χτισμένος σε ύψος 1.050 μ. Κατοικείται από έποικους βλάχους που τους έφεραν στην περιοχή το 1952- 54 ενώ πριν τον εμφύλιο, το χωριό αριθμούσε 3.500 κατοίκους. Σήμερα όμως κατοικούν περίπου 250 άτομα όλο το χρόνο. Η

ονομασία του χωριού οφείλεται στον ομώνυμο ναό του Αγ. Γερμανού και διατήρησε αυτήν την ονομασία με τον τύπο «Γέρμαν», ενώ το 1926 εδραιώθηκε η ονομασία Άγιος Γερμανός (ΦΕΚ 55/1926). Τον 11^ο αιώνα στην πλατεία του χωριού θεμελιώθηκε ο ναός του Αγ. Γερμανού, ο οποίος είναι αφιερωμένος στον Πατριάρχη Κων/πόλεως Άγιο Γερμανό.

Ο σταυροειδής με τρούλο ναός προς τα δυτικά είναι σε άμεση επαφή με το ανατολικό μέρος της πιο μεγάλης και νεότερης εκκλησίας που χτίστηκε το 1882 κι είναι κι αυτή αφιερωμένη στον ίδιο Άγιο και διαθέτει αγιογραφίες του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα και νεότερες κατά το έτος 1743 (Σαραντάκης, 2010:187). Ένα άλλο θρησκευτικό μνημείο είναι η μονόχωρη βασιλική του Αγίου Αθανασίου, όπου σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή σώζονται δύο ζώνες αγιογραφιών, του έτους 1816 (Σαραντάκης, 2010:187). Οι κύριες ασχολίες των κατοίκων είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία και ο τουρισμός. Στην απογραφή του 1940 καταγράφηκαν 2.177 άτομα (1.061 άρρενες και 1.116 θήλειες) (Λιθοξόου, 2005).

Το 1945 στο χωριό κατοικούσαν 2.059 κάτοικοι , όλοι σλαβόφωνοι, υπήρχαν 1.500 άτομα μη ελληνικής συνείδησης, 359 ρευστής και 200 ελληνικής (Λιθοξόου, 2005). Ο Δημήτρης Λιθοξόου αναφέρει πως μέχρι τον εμφύλιο, η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού, χαρακτηριζόταν ως ανθελληνικών ή ρευστών φρονημάτων, ενώ το 1949 μετά τη λήξη του εμφυλίου οι κάτοικοι εγκατέλειψαν το χωριό τους και εγκαταστάθηκαν στη Γιουγκοσλαβία και σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Λιθοξόου, 2005). Στα χρόνια του Εμφυλίου πολέμου, λειτούργησε στο χωριό παιδαγωγικό φροντιστήριο για μειονοτικούς δασκάλους. Εδώ φοίτησαν 257 άτομα και των δύο φύλων (113 αποφοίτησαν), παρακολουθώντας τα μαθήματα στη μακεδονική γλώσσα (Λιθοξόου, 2005). Επίσης αναφέρει αναλυτικά ότι 777 κάτοικοι του χωριού κατέφυγαν στη Γιουγκοσλαβία, 354 στην Πολωνία και 105 στη Σοβιετική Ένωση

Έπειτα το ελληνικό κράτος θέλοντας να τονώσει τον πληθυσμό εγκατέστησε έποικους Βλάχους από την Ήπειρο. Στο έργο Ψυχές και Μνήμες του Ορέστη Διαμαντή και της Δήμητρας Ξενάκη, με τις γλυπτικές παρεμβάσεις πάνω στα εγκαταλελειμμένα κτίρια του Αγ. Γερμανού που απεικονίζουν την απουσία και ταυτόχρονα την μνήμη της ανθρώπινης δραστηριότητας. Κατά τους δημιουργούς τα σπίτια αυτά δεν έχουν ιδιοκτήτες, κι αν δεν μπορούν να τα διεκδικήσουν. Όσοι τα χρησιμοποιούν , μπορεί και να βρίσκονται σε μια περιουσία που δεν τους ανήκει (Δαϊκόπουλος, 2015).

2.4.2 Λαιμός (Ράμπι, μετονομάστηκε Λαιμός, (ΦΕΚ 55/ 15.2.1926)

Είναι η έδρα του Δήμου Πρεσπών και είναι χτισμένο σε ύψος 900. μέτρων, ενώ λειτουργεί Δημοτική Βιβλιοθήκη και Λαογραφική Συλλογή με αντικείμενα της περιοχής. Οι κάτοικοι ασχολούνται επί το πλείστον με την καλλιέργεια φασολιών και την κτηνοτροφία, τον τουρισμό και το εμπόριο. Κατά την δεκαετία του 1960 ο Λαιμός αριθμούσε 250 κατοίκους και γνώρισε πολύ μεγάλη ανάπτυξη κοινωνική και οικονομική καθώς αποτελούσε το εμπορικό κέντρο της περιοχής λόγω της τελωνειακής σύνδεσης με την Γιουγκοσλαβία. Την δεκαετία αυτή η Μηλιώνα ήταν ο οικισμός του Λαιμού και αριθμούσε 107 άτομα και τώρα έχει 2.

Ο Λαιμός ήταν μικτό χωριό εξαρχικών Μακεδόνων και μουσουλμάνων Αλβανών, ενώ οι χριστιανοί κάτοικοί του συμμετείχαν το 1903 στην εξέγερση του Ίλιντεν. Τότε τα περισσότερα σπίτια του χωριού κάηκαν είτε από τους επαναστάτες είτε από το στρατό (Λιθοξόου, 2005). Οι περισσότεροι χριστιανοί μετανάστευσαν προσωρινά στις Η.Π.Α. όπου εκεί δήλωναν στις αρμόδιες αρχές πως ήταν εθνικά Μακεδόνες. Το 1912 ζούσαν στο χωριό περίπου 350 χριστιανοί και 150 μουσουλμάνοι Αλβανοί, αλλά οι μουσουλμάνοι αναγκάστηκαν να φύγουν μέχρι το 1924. Στη θέση τους εγκαταστάθηκαν χριστιανοί πρόσφυγες από την Τουρκία και Πατριαρχικοί Μακεδόνες από την Αλβανία (Λιθοξόου, 2005). Στο τέλος του Εμφυλίου πολλοί γηγενείς εγκατέλειψαν το χωριό κι αναζήτησαν καταφύγιο στη Γιουγκοσλαβία και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Μεταπολεμικά η ελληνική πολιτεία εγκατέστησε βλάχικες οικογένειες από την Ήπειρο.

2.4.3 Βροντερό (Γκράζντανο)

Σε ύψ. 1050 μ. είναι χτισμένο το χωριό Γκράζντανο ή Γκράσδενο που μετονομάστηκε σε Βροντερό (ΦΕΚ 55/ 15.2.1926), το οποίο μετά τον Εμφύλιο, κατά το διάστημα 1953-6, κατοικήθηκε από βλάχους, που προέρχονταν από την Ήπειρο. Το χωριό ανήκει στο Δήμο Πρεσπών και απέχει 62 χλμ. Από τη Φλώρινα και 70 χλμ. Από την Καστοριά. Κατοικείται από 130 άτομα το χειμώνα και 200 το καλοκαίρι, με κύρια ασχολία τους την κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα). Στο Βροντερό υπάγονται και οι δύο οικισμοί Αγκαθωτό και Πυξός, τα οποία ερημώθηκαν στα χρόνια του Εμφυλίου Πολέμου. Στο χωριό υπάρχουν πολλές σπηλιές με πιο γνωστή την σπηλιά του

Κόκκαλη. Ο δρυμός από τα δυτικά της Πύλης οδηγεί στα ερείπια του Πυξού, εκεί βρίσκεται και η σπηλιά που χρησιμοποιήθηκε ως νοσοκομείο των ανταρτών.

Όταν τον Σεπτέμβριο του 1948, ο ΔΣΕ αναζήτησε ασφαλές σημείο για να εγκαταστήσει το νοσοκομείο, επέλεξε το συγκεκριμένο σημείο, επειδή ήταν αθέατο για τα αεροπλάνα και απροσπέλαστο για τους πεζούς, καθώς καλύπτεται μεγάλο πέτρινο όγκο. Σημαντικά μνημεία είναι οι εκκλησίες των Αγ. Νικολάου στην πλατεία του χωριού, η Αγ. Παρασκευή στα ερείπια του Πυξού, ο Άγ. Γεώργιος στο Αγκαθωτό και το ξωκλήσι του Αγ. Γεωργίου στα σύνορα Αγκαθωτού- Αλβανίας (Society for the protection of Prespa, 2023). Το 1940 κατοικούσαν 507 άτομα (241 άρρενες και 266 θήλειες) (Λιθοξόου, 2005). Σύμφωνα με τον Δημήτρη Λιθοξόου στην Στατιστική του 1945 στο Βροντερό μαζί με τον οικισμό Αγκαθωτό υπήρχαν 628 κάτοικοι, όλοι σλαβόφωνοι, με 288 άτομα μη ελληνικής συνείδησης, 300 ρευστής και 40 ελληνικής (Λιθοξόου, 2005).

2.4.4 Κρυσταλλοπηγή (Σμάρδεσι μετονομάστηκε Κρυσταλλοπηγή ΦΕΚ 179 Α-30.08.1927)

Η Κρυσταλλοπηγή είναι έδρα της ομώνυμης κοινότητας που απέχει 51 χλμ. από τη Φλώρινα, είναι κτισμένο σε ύψος 1.100 μ. και αποτελείται από τα κοινοτικά διαμερίσματα της Κρυσταλλοπηγής, του Βατοχωρίου και τον Κώττα. Ιδρύθηκε από Ηπειρώτες και Γρεβενιώτες πριν από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και ο παλιός ερειπωμένος οικισμός είναι τουλάχιστον 400 ετών. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και μέχρι το 1928 η ονομασία του ήταν Σμάρδεσι, οπότε και μετονομάστηκε σε Κρυσταλλοπηγή και ήταν χτισμένο στην απέναντι πλευρά, ενώ κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα αποτέλεσε το κέντρο μάχης Τούρκων και Βουλγάρων (Σαραντάκης, 2010:98).

Ήταν ένας μεγάλος χριστιανικός μακεδονικός οικισμός, με το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων να έχουν προσχωρήσει στην εξαρχία, και το 1903 ο οθωμανικός στρατός επιτέθηκε και κατέστρεψε το χωριό. Το 1951 εγκαταλείφθηκε οριστικά όπως επίσης και το γειτονικό Μοσχοχώρι, από το οποίο το μόνο που έχει απομείνει είναι η μεγάλη αλλά ερειπωμένη πλέον εκκλησία του Αγίου Δημητρίου. Η νέα τοποθεσία καθορίστηκε το 1957 από μετακίνηση της κοινότητας μετά την ολοκληρωτική καταστροφή που συνέβη στον Εμφύλιο πόλεμο και εποικίσθηκε από Βλάχους κτηνοτρόφους από την περιοχή της Θεσπρωτίας και Πρέβεζας. Το 1951 το χωριό εγκαταλείφθηκε εντελώς και

κάποια χρόνια αργότερα ιδρύθηκε νεότερος οικισμός, το 1957, από 80 οικογένειες βλαχόφωνων της Ηπείρου (Ρόμπιν-Λεβίδη, 2018:45).

Οι κάτοικοι ασχολούνται με την γεωργία αλλά η κύρια πηγή του εισοδήματός τους είναι η κτηνοτροφία. Επίσης, ασκείται το παραδοσιακό επάγγελμα του τυροκόμου (φέτα, κασέρι, κεφαλοτύρι). Λίγα χιλιόμετρα ΒΑ της Κρυσταλλοπηγής βρίσκεται το Βατοχώρι, γνωστό για την συμμετοχή του στην επανάσταση το 1878 καθώς και για την εξαιρετική λαογραφική συλλογή που διαθέτει (Περιφερειακή Ενότητα Φλώρινας, 2023). Βορειότερα βρίσκονται τα λημέρια του γνωστού οπλαρχηγού των Κορεσטיών Καπετάν Κώττα με το ομώνυμο χωριό προς τιμήν του.

2.4.5 Πύλη (παλιά ονομασία Βίνετι)

Η Πύλη ανήκει στο δημοτικό διαμέρισμα Αγίου Αχιλλείου (ΦΕΚ 55/1926). Το χωριό κατοικούνταν από μουσουλμάνους, οι οποίοι αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν το 1912 και στη θέση τους εγκαταστάθηκαν 200 πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία (Κουτσοθανάσης, 2020). Κατά τον Εμφύλιο και μετά την αναδίπλωση του ΔΣΕ το γενικό αρχηγείο, η πολεμική ηγεσία και το επιτελείο εγκαταστάθηκαν στο χωριό και στη γύρω περιοχή. Ο τότε γραμματέας του ΚΚΕ, Νίκος Ζαχαριάδης, ως πρόεδρος του πολεμικού συμβουλίου του ΔΣΕ είχε το στρατηγείο του, μαζί με την υπόλοιπη ηγεσία, σε σπήλαιο που βρισκόταν σε καλά φυλασσόμενη περιοχή, περιβαλλόμενη από δάση. Στην εκκλησία του Αγ.Γεωργίου ο Νίκος Ζαχαριάδης παντρεύτηκε τη Ρούλα Κουκούλου, στις 17/2/1948. Το χωριό εγκαταλείφτηκε με τον Εμφύλιο και τη δεκαετία του 1950 η Ελληνική διοίκηση εγκατέστησε βλάχους. Κατά την απογραφή του 1940 κατοικούσαν 207 άτομα (137 άρρενες και 70 θήλειες). Το 1951 ήταν έρημο και το 1961 είχε 122 κατοίκους (πίνακας πληθυσμού).

2.4.6 Καλλιθέα (Ρούδαρι ,μετονομάστηκε Καλλιθέα, ΦΕΚ 55/1926).

Η Καλλιθέα είναι χτισμένη σε ύψος 1.100 μ. και οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία και την γεωργία, ενώ στην πλατεία του χωριού στεγάζεται το Βαλκανικό Άσυλο ποιητών (ΦΕΚ 55/1926). Επί Τουρκοκρατίας ο πληθυσμός μετακινήθηκε στην Αγία Άννα , μετά στον Άγιο Νικόλαο, ύστερα στον Άγιο Δημήτριο και τέλος, το 1860 περίπου, στη σημερινή τοποθεσία. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου υπήρχαν συνεργεία από ράφτες που έραβαν τα ρούχα των μαχητών και μαχητριών του ΔΣΕ. Με τη λήξη του Εμφυλίου οι περισσότεροι κάτοικοι εγκατέλειψαν την εστία τους και κατέφυγαν στη Γιουγκοσλαβία και σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Η ελληνική

κυβέρνηση εγκατέστησε οικογένειες βλάχων από την Ήπειρο, προκειμένου να αυξηθεί ο πληθυσμός, Στην απογραφή του 1940 είχε 379 άτομα ενώ το 1951 ήταν έρημο και το 1961 απαριθμούσε 287 άτομα.

2.5 Οι μετεγκαταστάσεις στην περιοχή των Πρεσπών

Στο επίκεντρο της έρευνας βρίσκονται οι δύο πληθυσμιακές ομάδες των «ντόπιων» (Μάνος, 2004 όπως αναφ. στο Παπαδοπούλου, 2014:15) σλαβόφωνου πληθυσμού και των Αρβανιτόβλαχων που κατοικούν στις Πρέσπες. Οι κάτοικοι των Πρεσπών στο πέρασμα των χρόνων έγιναν μάρτυρες πολλών δραματικών αλλαγών που διαμόρφωσαν το σημερινό τοπίο. Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί μια ανάμειξη πολιτισμών, καθώς ιστορικά στον πληθυσμό της υπήρχαν γηγενείς Μακεδόνες, Μικρασιάτες που εγκαταστάθηκαν με την ανταλλαγή των πληθυσμών και οι Αρβανιτόβλαχοι.

Ήδη από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πολλοί κάτοικοι της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας κατέφυγαν στις Πρέσπες, λόγω της προστασία που παρείχε η περιοχή. Ο πληθυσμός, όπως διαμορφώθηκε κατά την παραπάνω περίοδο, διατηρήθηκε ως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και μετά την απελευθέρωση αναπτύχθηκε σημαντικά (Παρθενόπουλος, Παρθενοπούλου & Παρθενοπούλου, 2009:68). Μετά τη λήξη του Εμφυλίου και από το 1951 εγκαταστάθηκε οριστικά στη Μακεδονία το τελευταίο κύμα ομάδων Αρβανιτόβλαχων. Με την καθοδήγηση και τη βοήθεια του κράτους ένας σημαντικός αριθμός χωριών της Φλώρινας και της Καστοριάς που είχε ερημώσει λόγω των γεγονότων του Εμφυλίου, εποικίστηκαν από Αρβανιτόβλαχους.

Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν περάσει στο ελληνικό έδαφος μετά την οριστική χάραξη των συνόρων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αλβανία. Στις αρχές της δεκαετίας του '50, το κράτος θέλοντας να ενισχύσει πληθυσμιακά τις παραμεθόριες περιοχές, βοήθησε στη μόνιμη και οριστική εγκατάσταση αυτών των περιπλανώμενων ακόμη Αρβανιτόβλαχων σε χωριά γύρω από τις Πρέσπες. Έτσι σήμερα βρίσκουμε Αρβανιτόβλαχους στα χωριά Βροντερό (Γκάσταντη), Πύλη (Βίνενη), Άγιος Γερμανός (Γέρμαν), Καλλιθέα (Ρούνταρι), Καρυές, Οξιά (Μπουκόβικ) και Κρυσταλλοπηγή (Σμάρδεσι) της Φλώρινας. Σε κάποια από αυτά οι βλάχοι αποτελούν την πλειοψηφία όπως στο Βροντερό και την Κρυσταλλοπηγή ενώ στα άλλα αποτελούν ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1940, οι Πρέσπες απαριθμούσαν πάνω από 7000 (6.880 κατά την απογραφή του 1940) κατοίκους σε 17 χωριά ενώ η απογραφή του 1951 καταγράφονται μόλις 1500 κάτοικοι. Η περιοχή άρχισε να ερημώνει για αρκετά χρόνια μετά από τις μάχες του Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949), και ειδικά από το 1951 και μετά, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του ντόπιου πληθυσμού τους (Σλαβόφωνοι) είτε πέρασε, ακολουθώντας τους μαχητές του ΔΣΕ, στις Λαϊκές Δημοκρατίες, είτε βρήκε καταφύγιο σε χώρες του εξωτερικού (κατά κύριο λόγο Καναδά και Αυστραλία). Το τέλος του Εμφυλίου βρήκε τα χωριά ερειπωμένα ενώ οι περιουσίες εκείνων που εγκατέλειψαν την περιοχή δεσμεύτηκαν από το κράτος και από τους ιδιοκτήτες τους αφαιρέθηκε η ελληνική ιθαγένεια. Στην απογραφή του 1951 οι κάτοικοι δεν ξεπερνάνε τους 3.000.

Όσον αφορά στα εποικιστικά προγράμματα, η πολιτεία τότε πρότεινε να μεταφέρουν τα πολιτικά τους δικαιώματα και να εγκατασταθούν μόνιμα στα ερημωμένα χωριά των Πρεσπών. Από το 1952 έως το 1958 εγκαταστάθηκαν στο Βροντερό, Πύλη, Άγιος Γερμανός και Καλλιθέα νομάδες Αρβανιτόβλαχοι, Φρασαριώτες από τη Θεσπρωτία, το Βόλο και την Κρύα Βρύση. Μετά τη λήξη του Εμφυλίου οι Αρβανιτόβλαχοι εντάχθηκαν εθελοντικά σε κρατικά εποικιστικά προγράμματα, τα οποία στόχευαν στην πύκνωση του πληθυσμού των ακριτικών περιοχών. Οι οικογένειες που δέχθηκαν την μετεγκατάσταση αντιμετώπιζαν πολύ σοβαρά οικονομικά προβλήματα εξαιτίας του πολέμου και μέσα από αυτά τα εποικιστικά προγράμματα βρήκαν στις νέες τους πατρίδες, σπίτια και κτήματα, ενώ για 3 χρόνια περίπου εισέπρατταν και κάποια χρηματική ενίσχυση.

Το 1950 και μετά τα δύσκολα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου, ένας μεγάλος αριθμός από τις αρβανιτοβλάχικες οικογένειες, που είχαν συγκεντρωθεί στην Κρύα Βρύση και σε κάποια από τα γύρω χωριά, ίσως μέχρι και 1.000 άτομα, μετεγκαταστάθηκαν στην ακριτική περιοχή των Πρεσπών (Κουκούδης, 2001:424). Υπολογίζεται ότι γύρω στις 150 οικογένειες εγκαταστάθηκαν στον Άγιο Γερμανό και άλλες 50 στην Καλλιθέα Φλώρινας. Οι ομάδες, αυτές, καταγόμενες από Ήπειρο και Θεσπρωτία προτίμησαν τις Πρέσπες γιατί ήταν εξοικειωμένοι με την περιοχή, καθώς τους καλοκαιρινούς μήνες ανέβαιναν με τα ζώα στο Βίτσι και στον Βαρνούντα. Εγκαταστάθηκαν κυρίως στα εξής χωριά: Άγιος Γερμανός, Καλλιθέα, Βροντερό, Πύλη, Οξιά και Κρυσταλλοπηγή. Κάποια από αυτά τα χωριά κατοικούνται ακόμη και σήμερα αποκλειστικά από Αρβανιτοβλάχους, όπως το Βροντερό, η Πύλη και η

Κρυσταλλοπηγή ενώ σε άλλα χωριά αποτελούν μόνο ένα μέρος των κατοίκων. Για τον εποικισμό της περιοχής εκτός των προαναφερόμενων ομάδων, παρέμενε ένας σημαντικός αριθμός προσφύγων του 1922 (Ιστορικός-Ταξιδιωτικός Οδηγός, 2018:18).

2.6 Η μεταβολή του Πληθυσμού

Το 1940 ο πληθυσμός στην Πρέσπα υπολογίζεται γύρω στους 7.000 (Society for the protection of Prespa, 2023). Ωστόσο η περιοχή των Πρεσπών μέσα στο πέρασμα του χρόνου υπέστη μεγάλη μεταβολή στον πληθυσμό των κατοίκων της. Ο πληθυσμός ανερχόταν σε χιλιάδες κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, ενώ στις μέρες μας έχουν απομένει περίπου στους 1.500 (Παπακαρμεζής, 2006). Στην συνέχεια παρουσιάζεται ο πληθυσμός ανά απογραφή, όπου παρουσιάζεται η μεταβολή του πληθυσμού μέσω των τεσσάρων απογραφών που έγιναν στα έτη 1940, 1951, 1961 και 1971.

Πιο αναλυτικά, φαίνεται ότι ενώ στην απογραφή του 1940 ο πληθυσμός των κατοίκων στα τμήματα Κορεστίων και Πρεσπών είναι στους 4.743 και 6.880 κατοίκους, αντίστοιχα, στην απογραφή του 1951 ο πληθυσμός μειώνεται δραματικά σε 1.824 και 1.464 κατοίκους, αντίστοιχα. Αυτό φαίνεται να οφείλεται στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και στον Ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο, του οποίου οι μάχες έλαβαν χώρα στην ευρύτερη περιοχή.

Συγκεκριμένα, στο τμήμα των Κορεστίων, το χωριό Πισόδερι από 560 κατοίκους που είχε το 1940, το 1951 έμειναν 143. Στο χωριό Βατοχώρι από τους 770 κατοίκους, έμειναν 232. Στο χωριό Ανταρτικό από τους 1.345 κατοίκους, έμειναν 1.047, ενώ στη Κρυσταλλοπηγή από 624 κάτοικους, το 1951 δεν υπήρχε κανείς κάτοικος. Μόνο στο τρίτο χωριό, την Κρυσταλλοπηγή, στην απογραφή του 1961 φαίνεται αύξηση στον πληθυσμό, δηλαδή 364 κάτοικοι, με τον εποικισμό που πραγματοποιήθηκε.

Όσον αφορά το τμήμα των Πρεσπών, η μείωση του πληθυσμού ήταν ιδιαίτερα μεγάλη, καθώς από τους 6.880 κατοίκους, έμειναν, το 1951, μόνο 1.464 κάτοικοι. Όλα τα χωριά υπέστησαν τεράστια μείωση, ενώ τα χωριά Καλλιθέα, Άγιος Γερμανός και Βροντερό έμειναν χωρίς κανέναν κάτοικο. Ωστόσο, το 1961, φαίνεται ότι η αύξηση του πληθυσμού είναι σημαντική, κυρίως μέσω του Ν.Δ. 2536/1953 (ΦΕΚ2536/1953) του 1953 ο συνολικός πληθυσμός από 1.464 κατοίκους (1951) έφτασε τους 3.251 (1961).

Πιο συγκεκριμένα, στο χωριό των Καρυών από τους 107 κατοίκους, αυξήθηκαν σε 235 κάτοικους. Στο χωριό Λευκώνας από 196 κατοίκους, αυξήθηκαν σε 242, στο Λαιμό από 466 σε 534 κατοίκους, στον Άγιο Αχίλλειο από 33 σε 160 κατοίκους και στο Πλατύ από 133 σε 154 κατοίκους. Τα τρία εγκαταλελειμμένα χωριά, επίσης, εποικίστηκαν και έτσι το χωριό Καλλιθέα είχε 287 κατοίκους, ο Άγιος Γερμανός 689 και το Βροντερό 371 κατοίκους.

Για την λύση του δημογραφικού προβλήματος, το 1952 εποικίζεται το τμήμα των Πρεσπών, όπως φαίνεται και παρακάτω από το Ν.Δ. 2536/1953, ενώ το 1957 εποικίζεται η Κρυσταλλοπηγή, η οποία είχε μείνει έρημη, του τμήματος των Κορεστίων.

3. Νομοθετικό Πλαίσιο

3.1 Πολιτικό Πλαίσιο

Την περίοδο που σχεδιάστηκε και θεσμοθετήθηκε το νομοσχέδιο για τον εποικισμό παραμεθόριων περιοχών προκειμένου να ενισχυθεί ο πληθυσμός τους, μαζί και η περιοχή των Πρεσπών, την εξουσία κατείχε η κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπάγου μετά τη νίκη του κόμματος του «Ελληνικού Συναγερμού» στις εκλογές του Νοεμβρίου 1952. Βασιλιάς του Ελληνικού κράτους ήταν ο Παύλος ο Α΄ της Ελλάδας.

Σύμφωνα με την εφημερίδα «Ελευθερία» (1954:5) στις 11-8-1954 συνήλθε για πρώτη φορά η Ανωτάτη Επιτροπή Εποικισμού παραμεθόριων περιοχών. Η επιτροπή αποτελούμενη από τον υπουργό Συντονισμού κ. Καψάλη, Γεωργίας κ. Λεβαντή, Οικονομικών κ. Παπαγιάννη και Β. Ελλάδος κ. Στράτου συζήτησε το όλο πρόβλημα της εποικίσεως των ακριτικών περιοχών. Συγκεκριμένα ενέκρινε τον προϋπολογισμό και το πρόγραμμα των εκτελέσεων έργων κατά το οικονομικό έτος 1954-1955. Ενεκρίθη επίσης και η λήψη διαφόρων μέτρων για την ενίσχυση του εποικισμού, όπως οδοποιΐα, εγγειοβελτιωτικά και κοινωφελή έργα. Μάλιστα εγκρίθηκε και η προμήθεια 2.500 ημιόνων του Στρατού για την ενίσχυση των παραμεθοριακών πληθυσμών. Για την προμήθεια, την τιμή χρέωσης και τον τρόπο διάθεσης των ημιόνων είχε ληφθεί απόφαση από τους Υπουργούς Εθνικής Άμυνας κ. Κανελλόπουλου και Γεωργίας κ. Λεβαντή. Αποφασίστηκε και εγκρίθηκε το κόστος δαπανών ύψους 40 δις. περίπου δραχμών και ήδη είχαν διατεθεί από το Υπουργείο Οικονομικών.

Νομοθετικό Διάταγμα 2536/1953

Το τέλος του εμφύλιου πολέμου βρίσκει την περιοχή των Πρεσπών ερειπωμένη καθώς και ολόκληρα χωριά εγκαταλελειμμένα. Η ανάγκη για επίλυση του ζητήματος είναι επιτακτική για την πολιτεία εκείνο το διάστημα. Έτσι τον Αύγουστο του 1953 η κυβέρνηση Παπάγου δημοσιεύει στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το νομοθετικό διάταγμα με το οποίο θέτει σε εφαρμογή τον εποικισμό παραμεθόριων περιοχών και την αύξηση του πληθυσμού τους.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το Νομοθετικό Διάταγμα 2536/1953 *«περί εποικισμού των παραμεθόριων περιοχών και ενισχύσεως του πληθυσμών αυτών»*, αποφασίστηκε και διατάχθηκε ότι *«σκοπός του παρόντος Ν.Δ. είναι η ανύψωση του βιοτικού και κοινωνικού επιπέδου του πληθυσμού των παραμεθόριων περιοχών της Χώρας και ο εποικισμός των περιοχών τούτων»* (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Η παρακολούθηση της εφαρμογής του προγράμματος του παρόντος νομοσχεδίου ανατίθεται στην Ανώτατη Επιτροπή των Υπουργείων Συντονισμού, Οικονομικών, Βορείου Ελλάδος και Γεωργίας, τα οποία εδρεύουν στην Αθήνα. Πρόεδρος της Επιτροπής ορίζεται ο Υπουργός του Συντονισμού, με αναπληρωτή τον Υπουργό Οικονομικών. Ως μέλη ορίζονται ο ανώτατος αξιωματικός και ο ανώτατος ή ο ανώτερος υπάλληλος των Υπουργείων Γεωργίας, Οικονομικών, Κοινωνικής Πρόνοιας και Παιδείας, ενώ ως μέλη ορίζονται με πράξεις από τα αντίστοιχα Υπουργεία.

Η επιτροπή σκοπό έχει την πραγματοποίηση του σχεδίου εποικισμού των ακριτικών περιοχών, τον προγραμματισμό των έργων και τέλος τον έλεγχο των τοπικών επιτροπών. Εκτός των Τοπικών Διοικητών Βορείου Ελλάδος, Θράκης και Ηπείρου συγκροτήθηκε επιτροπή με απόφαση του οικείου Γενικού Διοικητή αποτελούμενη από ανώτερους υπαλλήλους και ενός ανωτέρου αξιωματικού του Σώματος Στρατού, η οποία θα ήταν υπεύθυνη με την μελέτη και σύνταξη του προγράμματος εποικισμού (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Πιο συγκεκριμένα, το έργο της παραπάνω επιτροπής είναι η μελέτη των αναγκών που αφορούν την αγροτική και κτηνοτροφική αποκατάσταση, τον εποικισμό, την αναδιανομή των γαιών, την ανάπτυξη των γεωργικών καλλιεργειών, την οικονομική ενίσχυση του πληθυσμού με άτοκα δάνεια, την παροχή γεωργικών προϊόντων. Επίσης, μεριμνά για την στέγαση, την ανέγερση σχολείων, Ιερών Ναών, την άρδευση και ύδρευση, την ανάπτυξη των συγκοινωνιακών μέσων και γενικότερα για κάθε φύσεως

βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης και της ποιότητας ζωής των πληθυσμών στις παραμεθόριες περιοχές.

Το παρόν Ν.Δ. φροντίζει και για τις εγκαταλελειμμένες ιδιοκτησίες, στις οποίες θα συγκαταλέγονται και οι ιδιοκτησίες προσώπων που είτε μεταναστεύουν «λάθρα» είτε εγκαταλείπουν, με τις οικογένειές τους, το συνοικισμό όπου διαμένουν. Οι παραπάνω ιδιοκτησίες θα περιέρχονται στο Δημόσιο, εάν είναι ακίνητα, ή στη διοίκηση του Υπουργείου Γεωργίας για τα υπόλοιπα «αγροτικά» (αγροί, βοσκές, οικήματα) (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Για την παραπάνω διαδικασία υπεύθυνη είναι η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων, η οποία κοινοποιεί τις αποφάσεις και μόνο για τις περιπτώσεις μετεγκαταστάσεις σε άλλον συνοικισμό υπάρχει η δυνατότητα της ένστασης. Με την πάροδο της προθεσμίας ή την απόρριψη της ένστασης οι ιδιοκτησίες περνούν οριστικά στην κυριότητα του Δημοσίου (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953). Το ίδιο ισχύει και για τις κτηματικές περιοχές που παραχωρήθηκαν σύμφωνα με την «*Εποικιστική Νομοθεσία*» (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Έπειτα, οι παραπάνω ιδιοκτησίες, σύμφωνα με το Ν.Δ., είναι στη διάθεση του Δημοσίου και μπορούν να παραχωρηθούν, και σύμφωνα με την *Αγροτική Νομοθεσία* για την εγκατάσταση των εποίκων (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953). Οι έποικοι, όπως ορίζει το Ν.Δ. έχουν υποχρέωση να κατοικούν μόνιμα στους συνοικισμούς εγκατάστασης και να εκμεταλλεύονται οι ίδιοι τους «κλήρους». Σε περίπτωση αδικαιολόγητης απουσίας του εποίκου και της οικογένειάς τους για διάστημα μεγαλύτερο του εξαμήνου θα αποτελεί αιτία οριστικής εγκατάλειψης του συνοικισμού και η Διεύθυνση Γεωργίας θα μπορεί να αφαιρεί το δικαίωμα του «κλήρου» (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Τέλος, στο Ν.Δ. καθορίζονται και οι αρμοδιότητες για την εφαρμογή του. Την γενική εποπτεία έχει το Υπουργείο Γεωργίας, ενώ για την εφαρμογή του Ν.Δ. ο Υπουργός Βορείου Ελλάδος, μπορεί να αναλάβει αρμοδιότητες των αρμόδιων υπουργών. Επιπλέον, συνίσταται «*Ειδικόν Γραφείον*» υπό τη Διεύθυνση του Επιθεωρητή Εποικισμού Θεσσαλονίκης, το οποίο αναφέρεται απευθείας στον Υπουργό Βορείου Ελλάδος, με αρμοδιότητες για τον συντονισμό των ενεργειών των σχετικών υπηρεσιών (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Στο Ν.Δ. γίνεται συγκεκριμένη αναφορά για την περιοχή των Πρεσπών. Η ανάγκη για έκτακτα μέτρα εποικισμού των Πρεσπών διαφαίνεται στο έγγραφο της Εφημερίδας τη Κυβερνήσεως, με την ισχύ της «*Πράξις υπ' αριθμόν 1218 της 29*

Οκτωβρίου 1952», όπου το Υπουργικό Συμβούλιο λαμβάνοντας υπόψη τις εισηγήσεις των Υπουργών Εξωτερικών και Γεωργίας περί εποικισμού της προαναφερθείσας περιοχής, αποφάσισε (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Την εγκατάσταση, κατά παρέκκλιση του «Αγροτικού Κώδικα», απόστρατων οπλιτών, υπαξιωματικών και αξιωματικών της Χωροφυλακής και του Στρατού καθώς επίσης και θυμάτων και αναπήρων πολέμου, προερχόμενων από αγροτικές οικογένειες, σε εγκαταλελειμμένους κλήρους και σπίτια της περιοχής ανεξάρτητα από το ποσό της λαμβανόμενης σύνταξης ή της έλλειψης ακίνητης περιουσίας (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Ιδιαίτερα, για να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικότερα το θέμα του εποικισμού και η διάθεση των γεωργικών κλήρων και ιδιοκτησιών δημιουργήθηκε διμελές εκτελεστικό όργανο με έδρα τη Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος αποτελούμενο από τον Νικόλαο Καλογερόπουλο, Επιθεωρητή Εποικισμού Βορείου Ελλάδος και έναν ανώτερο αξιωματικό, ο οποίος θα ορισθεί από το Γενικό Επιτελείο Στρατού, με κύρια αποστολή τους την ανεύρεση στο χώρο της Μακεδονίας και της Θράκης εγκαταλελειμμένων γεωργικών κλήρων και ιδιοκτησιών (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

Το Νομοθετικό Διάταγμα 2536 του 1953, επικυρώνεται στις 23.08.1953 από τον Βασιλιά Παύλο, τον πρόεδρο, Αλ. Παπάγο και τα μέλη του υπουργικού Συμβουλίου, υπογράφεται από τον αρμόδιο υπουργό Δικαιοσύνης, Δ. Μπαμπάκο, στις 25.08.1953 και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 27.08.1953 (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953).

4. Αρχειακή έρευνα

Μετά την βιβλιογραφική έρευνα όσον αφορά τις επιπτώσεις του Εμφυλίου στις Πρέσπες, τον εποικισμό της περιοχής, τον ρόλο της πολιτείας και τα αποτελέσματα, στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται η άσκηση πολιτικής της διανομής του γεωργικού κλήρου. Συγκεκριμένα εξετάζονται: η εφαρμογή των εποικιστικών νόμων, το Υπουργείο Γεωργίας, η λειτουργία της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων Φλώρινας, η θέσπιση της Επιτροπής και το έργο της, το ιδιοκτησιακό καθεστώς και η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας καθώς και τα ανταλλάξιμα κτήματα.

Στην περιοχή της Πρέσπας η διανομή της γης ολοκληρώθηκε σε 2 φάσεις, η πρώτη κατά τη δεκαετία του '30, στην οποία αποδόθηκαν κλήροι και οικόπεδα στους πρόσφυγες του Πόντου και της Μ. Ασίας που εγκαταστάθηκαν μόνιμα. Η δεύτερη περίοδος είναι μεταξύ '53-'63, η μετεμφυλιακή εποχή με τον εποικισμό από Βλάχους,

οπότε έρχεται πάλι στο προσκήνιο το ζήτημα της διανομής γης και οικιών, ιδιαίτερα στο χωριό του Αγίου Γερμανού, το οποίο θα εξεταστεί αναλυτικά παρακάτω. Η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων ανέλαβε την καταγραφή και την διανομή της γης και των σπιτιών, ωστόσο πολιτικές αναληψίες, οργανωτικές και διοικητικές αδυναμίες που έχουν άμεση σχέση με το ζήτημα των ανταλλάξιμων περιουσιών δεν έχει αποδώσει ως σήμερα τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Οι ντόπιοι κάτοικοι έχοντας αγοράσει τα οθωμανικά κτήματα πριν ακόμα από την ανταλλαγή των πληθυσμών απευθείας από τους Τούρκους, με χρήματα κυρίως από το πρώτο κύμα μετανάστευσης μεταξύ του 1910 και 1920 (Gounaris, 1989, 2010:78). Οι συγκεκριμένοι αντιμετώπιζαν από τη μια την μη αναγνώριση των τίτλων ιδιοκτησιών από την ελληνική διοίκηση ενώ από την άλλη οι μουσουλμανικές περιουσίες κατοχυρώθηκαν ως ανταλλάξιμες σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης της Λοζάνης. Μετά το τέλος του Εμφυλίου, το Υπουργείο Γεωργίας, η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων ήταν αρμόδια να διανέμουν τους γεωργικούς κλήρους στους έποικους Βλάχους.

Η συγκεκριμένη διαδικασία πραγματοποιήθηκε με μία σειρά αποφάσεων που θα εξεταστούν παρακάτω ανά κοινότητα και αφορά τις κοινότητες στις οποίες εγκαταστάθηκαν οι έποικοι Βλάχοι. Στα πλαίσια της έρευνας, πραγματοποιήθηκε λεπτομερής επισκόπηση του αρχείου της Υπηρεσίας Εποικισμού και Αναδασμών της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής της Περιφερειακής Ενότητας Φλώρινας και στην Κτηματική Υπηρεσία. Τα σημαντικότερα προβλήματα που προέκυψαν ήταν η κατάσταση των αρχείων, λόγω παλαιότητας και κυρίως η μη ψηφιοποίηση των καταλόγων, η μη ύπαρξη συγκεντρωτικών διαγραμμάτων καθώς και η αδυναμία του Τυπογραφικού συνεργείου να αποτυπώσει με ορθότητα τις ιδιοκτησίες, γεγονός που καθυστερεί σε σημαντικό βαθμό την διεκπεραίωση των υποθέσεων.

4.1 Υπουργείο Γεωργίας

Το Αρμόδιο Υπουργείο ανέλαβε την διανομή και τους αναδασμούς σύμφωνα με τις νομικές διατάξεις. Παρακάτω εμφανίζονται οι συνοικισμοί στους οποίους εφαρμόστηκε το εποικιστικό σχέδιο της πολιτείας .

Συνοικισμοί

Όνομα Συνοικισμού
Άγιος Γερμανός
Βροντερό
Καλλιθέα
Κρυσταλλοπηγή
Λαιμός
Πύλη

Εικόνα 5: Οι συνοικισμοί του Νομού Πρέσπας λόγω διανομής και αναδασμών μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο

4.2 Η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων Φλώρινας

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.Δ. 2536/1953 θεσπίστηκε το νομοθετικό πλαίσιο που όριζε την δημιουργία και την δράση των Επιτροπών Απαλλοτριώσεων στη Μακεδονία, την Ήπειρο και Θεσσαλία. Όπως ορίζεται κατά την γνήσια διατύπωση του άρθρου: « Περί της κατά το άρθρον 1 του παρόντος παραχωρήσεως αποφαινόνται συγκροτούμεναι εν τη πρωτεύουση εκάστου Νομού δί'αποφάσεως του οικείου Νομάρχη εκ: α) του προέδρου Πρωτοδικών του εν τη έδρα του νομού Πρωτοδικείου ως προέδρου. β) του διοικητού Χωροφυλακής γ) του διευθυντού Νομαρχίας δ) του διευθυντού της παρά τη Νομαρχία Διευθύνσεως Γεωργίας και ε) εξ' ενός οικονομικού εφόρου της περιφέρειας του νομού, οριζόμενου υπό του νομάρχου, ως μελών». Την συγκεκριμένη χρονική περίοδο η Επιτροπή ήταν υπεύθυνη για την διανομή του αγροτικού κλήρου, την αγροτική και κτηνοτροφική αποκατάσταση, τον εμπλουτισμό των περιοχών, την αξιοποίηση των ανεκμετάλλευστων πόρων καθώς και την διαχείριση των εγκαταλελειμμένων ιδιοκτησιών.

4.2.1 Οι αρμοδιότητες του Τμήματος όπως αυτές ορίζονται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (2023) είναι:

- *Η μέριμνα για την έκδοση Υπουργικών Αποφάσεων, που προβλέπονται στην κείμενη νομοθεσία περί απαλλοτριώσεων, ήτοι κήρυξης απαλλοτρίωσης, ανάκλησης απαλλοτρίωσης καθώς και επιστρεπτέας αποζημίωσης.*
- *Σύνταξη προϋπολογισμού και εκτέλεσή του για τις πληρωμές αποζημιώσεων της Πολεμικής Αεροπορίας και των Σωμάτων Ασφαλείας αποζημίωσης.*
- *Η τήρηση και επιμέλεια του φυσικού αρχείου απαλλοτριώσεων και η συστηματική ενημέρωση του αντίστοιχου ψηφιακού αρχείου*

- *Προτάσεις για την επικαιροποίηση και τροποποίηση της νομοθεσίας που αφορά στα αντικείμενα αρμοδιότητας του Τμήματος.*
- *Παροχή απόψεων επί αιτήσεων ακύρωσης και αναστολής εκτέλεσης των υπουργικών αποφάσεων αρμοδιότητας Τμήματος στο Σ.τ.Ε., καθώς και η παροχή απόψεων για δικαστικές υποθέσεις όλων των βαθμίδων.*
- *Παροχή οδηγιών για την εφαρμογή του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων προς φορείς του Δημοσίου και φυσικά πρόσωπα.*
- *Μέριμνα για τη σύνταξη απόψεων επί σχεδίων νόμων και παροχή απαντήσεων στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου.*

Η διαδικασία που ακολουθείται για την κατάληψη περιλαμβάνεται στο άρθρο 5 του Ν.Δ. 24-10-1940 και προβλέπει:

- α) Σύνταξη Έκθεσης Εφαρμογής Τίτλων, αφού ζητηθούν στοιχεία επικαλούμενης κυριότητας από τον τυχόν κάτοχο του κτήματος.
- β) Σύνταξη τοπογραφικού διαγράμματος.
- γ) Σύνταξη πρωτοκόλλου καταλήψεως , το οποίο κοινοποιείται με αποδεικτικό στον κάτοχο, αν υπάρχει, καθώς και στον αρμόδιο Δήμο ή Κοινότητα προς αφισοκόλληση , προκειμένου να λάβουν γνώση .

Κατά του Πρωτοκόλλου Κατάληψης μπορούν να υποβληθούν ενστάσεις, ενώπιον του Προϊσταμένου της Κτηματικής Υπηρεσίας μέσα σε έναν μήνα από τότε που αυτό κοινοποιείται ή τοιχοκολλάται. Σε περίπτωση άπρακτης παρέλευσης της προθεσμίας αυτής, το Πρωτόκολλο καθίσταται οριστικό και το κτήμα καταγράφεται στο Κτηματολόγιο της Δ.Α.Π. (Δημόσια Ακίνητη Περιουσία) μετά από απόφαση της Επιτροπής Δημοσίων Κτημάτων.

4.3 ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Σκοπός της κυβέρνησης όπως αναφέρεται στο παρόν νομοσχέδιο 2536/53 ήταν να εξαλείψει τα κατάλοιπα του εμφυλίου πολέμου, να βοηθήσει ενεργά την εθνική συμφιλίωση, παράλληλα με την δίκαιη και σύντομη ρύθμιση της κατάληψης των περιουσιών των πολιτικών προσφύγων. Επειδή κατ' άρθρον 6 του Ν.Δ. 2536/53 τα «ακίνητα τα ανήκοντα κατά κυριότητα εις πρόσωπα μεταναστεύσαντα λάθρα εις το εξωτερικόν, άνευ αδείας ή διαβατηρίου εκδιδόμενου παρά των αρμοδίων αρχών, θεωρούνται εγκαταλελειμμένα έστω και αν διαχειρίζονται τοιαύτα συγγενείς, αντιπρόσωποι ή μισθωταί του ιδιοκτήτου».

Μετά πάροδο τριετίας από της μεταναστεύσεως από της μεταναστεύσεως του ιδιοκτήτου βεβαιουμένης υπό της αρμοδίας Αστυνομικής Αρχής θεωρείται «*αποσβεσθέν παν δικαίωμα αυτού επί του ακινήτου περιερχομένου αυτοδικαίως και άνευ τινός διαδικασίας η μεταγραφής εις το Δημόσιον κατά πλήρη κυριότητα και νομή*». Εξαιρεί της καταλήψεως τας ιδιοκτησίας (κτηματομερίδια εξ' αδιαιρέτου) των νομίμως διαμενόντων εις το εσωτερικόν και εξωτερικόν. Εάν παρουσιαστεί ο προηγούμενος ιδιοκτήτης δεν ανακτά κανένα δικαίωμα στην πρώην ιδιοκτησία του η οποία μέχρι της συντελέσεως της απαλλοτριώσεως θα τελεί υπό νόμιμη επίταξη, για λόγους δημόσιας ωφέλειας, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 17 του Συντάγματος.

Επιπρόσθετα, όπως ορίστηκε με τον Νόμο 888 ΦΕΚ Α.70/12.4.1979 :

Άρθρον 1

1. Αι οφειλαί των μέχρι της δημοσιεύσεως του παρόντος νόμου.

Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρ. 5 του Ν.Δ. 3800/957 (ΦΕΚ Α'256) Η αληθής έννοια των διατάξεων του άρθρου 6 του Ν.Δ. 2536/53 «*Περί επανεποικισμού των παραμεθωρίων περιοχών και ενισχύσεως του πληθυσμού αυτών*» και του άρθρ. 42 του Ν.Δ. 3784/57 είναι ότι αυτά αφορώσι τα εγκαταλελειμμένα εις τας παραμεθωρίους περιοχάς καθαρώς αγροτικάς κτήματα, ως και εκείνα εκ των εις τα χωρία και συνοικισμούς των περιοχών τούτων των τύποις αστικών άτινα ήθελαν κατά την κρίσιν των Γεωργικών Υπηρεσιών ή των Επιτροπών Απαλλοτριώσεων χαρακτηρισθή ως προσφερόμενα προς εξυπηρέτησιν γεωργικών σκοπών, ουχί δε και τα εν ταις περιοχαίς εγκαταλελειμμένα καθαρώς αστικά τοιαύτα άτινα εξακολουθούσι να διέπονται υπό των διατάξεων του άρθρ. 34 του Ν.Δ.15/39 /38. Αι κατ' εφαρμογήν των ανωτέρω ερμηνευομένων διατάξεων λαβούσαι χώραν διαθέσεις κτημάτων των παραμεθωρίων περιοχών θεωρούνται ως καλώς γενόμεναι».

Στο παραπάνω άρθρο καταφαίνεται η μεγάλη προσπάθεια του κράτους να ενισχύσει πληθυσμιακά την παραμεθώριο περιοχή της Πρέσπας, ώστε η κατάληψη των περιουσιών να αποδεικνύεται νόμιμη και καθόλα δίκαιη για όλους, γηγενείς και εποίκους.

Από την έρευνα στο αρχείο στο Γραφείο Εποικισμού και Αναδασμού, παρατίθενται τα στοιχεία που αφορούν τις αποφάσεις της Επιτροπής κατά Συνοικισμό και αγρόκτημα κατά την δεκαετία 1950-1960. Η έρευνα αφορά τους Συνοικισμούς – Αγροκτήματα: Άγιος Γερμανός, Βροντερό, Πύλη, Καλλιθέα, Λαιμός, Κρυσταλλοπηγή. Χρειάζεται να επισημανθεί πως η

κατάσταση του αρχείου (μη ψηφιοποιημένο) δεν επέτρεψε την συνολική και ενδελεχή έρευνα.

Βροντερό

Σύμφωνα με το έγγραφο αριθ. Απόφ. 56/57, για τον συνοικισμό Βροντερού, για την αποκατάσταση των ακτημόνων, αποφασίστηκε την 10-5-57 κατά την διάταξη του άρθρου ΙΙ το Ν.Δ. 2536/53 ότι τα ακίνητα τα οποία βρίσκονται υπό την κυριότητα του δημοσίου και κατά τη διάταξη της αγροτικής Νομοθεσίας περιέρχονται στους νέους εποίκους της κοινότητας Βροντερού. Η έκταση που παραχωρήθηκε για την αποκατάσταση ανέρχεται σε 2.460 στρέμματα καλλιεργήσιμα και 17.000 στρ. βοσκήσιμης έκτασης. Αυτές οι εκτάσεις αρκούν για να συντηρηθούν 80 οικογένειες και για την βόσκηση 5.500 μικρών ή μεγάλων ζώων. Όπως ορίζεται για τον συνοικισμό Βροντερού, 80 οικογένειες δικαιούνται κλήρο για την συντήρηση της οικογένειας αποτελούμενης από τους γονείς και τρία παιδιά, εάν υπάρχουν περισσότερα από 3 τέκνα χορηγείται πρόσθετη έκταση ίση με το 1/5 του ορισθέντος βασικού κλήρου. Οι έποικοι έλαβαν μία οικία, καλλιεργήσιμη γη και βοσκοτόπια.

Έτη	1950-1960
Αριθμός Απόφασης	107/55, 72/56, 85/56, 91/56, 56/57, 85/57, 85/57, 73/58, 73/59

Εικόνα 6: Η Απόφαση για τον κλήρο στο Βροντερό της Πρέσπας

Πρακτικόν 13.8.55., Αρ. απόφ. 107/55

Συνοικισμός Πυξού- Βροντερού και Αγκαθωτού.

Στην συγκεκριμένη απόφαση αναφέρεται η κατάληψη των ιδιοκτησιών των φυγάδων Πυξού- Βροντερού και Αγκαθωτού. Εγένετο ανάγνωση των ονοματεπωνυμίων των φυγάδων υπό των αρχών του τμήματος Θεσσαλίας. Οι περιουσίες των φυγάδων καταλήφθηκαν από το κράτος και δόθηκαν ως κίνητρα στους έποικους για να εγκατασταθούν μόνιμα στην περιοχή. Επίσης με την Απόφαση 40/510/9.9.1954, ορίστηκε η ανοικοδόμηση και ο επανεποικισμός του Βροντερού. Η Υπηρεσία ζητά από την Υπηρεσία Παραμεθορίων περιοχών να εκκαθαρίσει το κτηματικό καθεστώς των εγκαταλελειμμένων συνοικισμών Βροντερό, Πυξό και Αγκαθωτό, οι οποίοι θα συγκεντρωθούν και θα αποτελέσουν την ενιαία κτηματική περιοχή του Βροντερού.

Πύλη

Έτη	Αριθμός Απόφασης
1950-1960	1/53, 23/54, 55/57, 57/57, 31/59, 43/59

Εικόνα 7: Η Απόφαση για τον κλήρο στη Πύλη της Πρέσπας

Η Απόφαση 57/57 καθορίζει: α) τον πλήρη γεωργικό κλήρο σε 30 στρέμματα.
β) παραχωρεί: 1) έναν πλήρη γεωργικό κλήρο στην εκκλησιαστική επιτροπή του χωριού προς καλλιέργεια και κάρπωση αυτού αμισθί υπό τον εκάστοτε εφημέριο.
2) έναν πλήρη γεωργικό κλήρο στην Σχολική Επιτροπή του χωριού αφαιρούμενης της τυχόν κατεχομένης ιδιοκτητού εκτάσεως.
Ένα παράδειγμα διανομής του κλήρου σε 4μελή και 8μελή οικογένεια αντίστοιχα, στην Πύλη.

Όνοματεπώνυμο	Όνομα πατρός	Μέλη οικογένειας	Κλήρος	Έκταση
Δ.Μ.	Ζ.	4	1	30 στρέμ.
Γ.Β.	Α.	8	1 3/5	48 στρέμ.

Εικόνα 8: Παράδειγμα διανομής κλήρου μιας 4μελής και 8μελής οικογένειας

Κατά το έγγραφο 5076/64483/30-7-52 οι κληρούχοι Συνοικισμού που εγκατέλειψαν το Συνοικισμό το 1947 βάσει της διαταγής των Στρατιωτικών Αρχών εγκαταστάθηκαν στις Καρυές.

Καλλιθέα

Στο συγκεκριμένο χωριό εκδόθηκαν οι παρακάτω αποφάσεις και όλες έχουν περιεχόμενο την αποκατάσταση νέων εποίκων,

Έτη	Αριθμός Απόφασης
1950-1960	116/56, 65/56, 119/56, 67/57, 122/57, 123/57, 25/59, 58/59, 76/59, 93/59, 23/60, 77/60, 84/60

Εικόνα 9: Η Απόφαση για τον κλήρο στη Καλλιθέα της Πρέσπας

Απ. 25/29: συμπληρωματική κατάληψις ιδιοκτησιών φυγάδων.

Απ. 58/59: παραχώρησις οικιών και οικοπέδων

Απ. 23/60: αναγνώρισις καταληφθεισών ιδιοκτησιών.

Απ. 84/60: παραχώρισις ποιμνιοστασίων.

Λαιμός

Οι αποφάσεις που αφορούν την διανομή γης και οικιών είναι οι εξής:

Έτη	Αριθμός Απόφασης
1950-1960	25/50, 46/51, 70/51, 13/52, 128/55, 54/52, 55/52, 64/52, 94/52, 128/55, 139/55, 70/56, 5/56, 75/56, 90/56, 93/56, 116/56, 122/56, 59/57, 89/57, 94/57, 95/57, 37/58, 62/58, 63/58, 64/58, 26/59, 30/59, 38/59, 57/59, 72/59, 31/60, 118/60

Εικόνα 10: Η Απόφαση για τον κλήρο στο Λαιμό της Πρέσπας

Στην απόφαση 25/50 κηρύττονται έκπτωτοι κληρούχοι.

Στην απ. 64/52 διαπιστώθηκε πλήρως ότι οι κληρούχοι του Συνοικισμού Λαιμού έχοντας εγκαταλείψει τους κλήρους και πρέπει να διαγραφούν.

Η απ. 94/52 προβλέπει την αποκατάσταση ακτημόνων -καλλιεργητών.

Κρυσταλλοπηγή

Οι παρακάτω αποφάσεις αναφέρονται στην αποκατάσταση ακτημόνων

Έτη	Αριθμός Απόφασης
1950-1960	77/56, 78/56, 86/56, 15/57, 65/57, 116/57, 70/58, 78/59, 58/60

Εικόνα 11: Η Απόφαση για τον κλήρο στη Κρυσταλλοπηγή της Πρέσπας

Απ.: 70/56 προέβη στις παρακάτω ενέργειες:

- 1) Διαγραφή των εποίκων των εγκαταλειψάντων του Συνοικισμού και των αυτοπροσώπων εκμετάλλευση του κλήρου.

Στη γεωργική αποκατάσταση έτερων εποίκων, εφόσον βεβαιωθεί ότι δεν υφίσταται για την αποκατάστασή τους καμία αντίρρηση υπαγορευόμενη από λόγους εθνικής ασφάλειας.

Απ.: 78/58: παραχώρισις οικοπέδων.

Απ.70/58: αποκατάσταση ακτημόνων.

Άγιος Γερμανός

Από την αρχειακή έρευνα προέκυψε ότι βάσει των παρακάτω αποφάσεων εκπονήθηκε το σχέδιο αποκατάστασης των εποίκων.

Έτη	Αριθμός Απόφασης
1950-1960	16/51, 69/51, 114/51, 71/51, 47/51, 41/51, 38/51, 75/52, 49/52, 39/52, 37/52, 30/52, 1/52, 83/52, 8/54, 70/54, 76/54, 5/55, 59/56, 69/56, 88/56, 102/56, 103/56, 104/56, 120/55, 63/57, 76/57, 64/57, 87/57, 126/57, 125/57, 39/58, 40/58, 94/58, 74/59, 54/60, 71/60, 107/60

Εικόνα 12: Η Απόφαση του κλήρου στον Άγιο Γερμανό της Πρέσπας

Ειδικότερα αναγράφονται τα παρακάτω άρθρα των αποφάσεων, βάσει των οποίων γινόταν η διανομή αγροτικών κληρών:

39/58: η απόφαση ορίζει:

- 1) Διαγραφή των κληρούχων Συνοικισμού, των οικογενειακώς και την αυτοπροσώπου εκμετάλλευσιν των κληρών τους.
- 2) Επειδή κατ' άρθρον 13 του Ν.Δ. 25/36, οι κατά το παρόν Ν.Δ. αποκαθιστάμενοι έποικοι υποχρεούνται επί ποινή, εκπτώσεως των επί του κλήρου δικαιωμάτων, κατοικούν μονίμως μετά τας οικογένειάς των εις τον Συνοικισμό της εγκαταστάσεως των και να επιμελούνται αυτοπροσώπως της εκμεταλλεύσεως του κλήρου των.

128/55: Κατά το άρθρο 71 η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων καλείται να προβεί εις την χορήγηση οικιών, οικοπέδων, αχυρώνων και μαντριών στους στερούμενους τοιούτων, αγροκτήματος Αγ. Γερμανού μεταξύ των κατωτέρω αναγραφόμενων σε όσους παραχωρήθηκε η έγκριση των Αστυνομικών Αρχών δια την εγκατάστασή τους στην περιφέρεια. Στην συγκεκριμένη αναφέρονται ως δικαιούχοι 54 άτομα.

1/52: ορίζεται η αποκατάσταση ακτημόνων

16/51: αφορά την παραχώρηση ενός γεωργικού κλήρου και μίας οικίας μετά οικοπέδου.

4.4 Τα ανταλλάξιμα κτήματα

Η δημόσια περιουσία με τη σημερινή της μορφή αποτελείται από όλα τα κτήματα που υπάγονται στην κυριότητα του Δημοσίου και διακρίνονται σε 2 γενικές κατηγορίες : α) τα εκτός συναλλαγής κτήματα και β) η ιδιωτική περιουσία του Δημοσίου. Ανταλλάξιμα κτήματα θεωρούνται τα χαρακτηρισμένα ως ανταλλάξιμα με ειδικούς νόμους και συνθήκες (ανταλλαγές Ελληνοτουρκικών πληθυσμών) και τα εγκαταλελειμμένα στην Ελλάδα από τους Μουσουλμάνους. Πρόκειται για κτήματα που ανήκαν στο σουλτάνο, σε Τούρκους αξιωματούχους, σε τούρκικα θρησκευτικά ιδρύματα ή ιδιώτες που έφυγαν μετά την Επανάσταση ή το 1923 λόγω της ανταλλαγής πληθυσμών σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λοζάνης.

4.5 Νομοθεσία περί ανταλλάξιμης περιουσίας

Το νομοθετικό πλαίσιο που εφαρμόστηκε για τα ακίνητα που ανήκουν σε ανταλλάξιμες περιουσίες έχει θεσπιστεί σύμφωνα με τις διατάξεις. Με το Ν.3250/1924 «σε ακίνητα παντός είδους, που ανήκουν στην κατά τα ως άνω ανταλλάξιμη περιουσία μουσουλμάνων, απαγορεύεται επί ποινή οποιαδήποτε δικαιοπραξία, βάσει της οποίας δύναται να πραγματοποιηθεί μεταβίβαση της κυριότητας ή σύσταση άλλου εμπράγματος δικαιώματος».

Β.Δ. 31.10.1940 «Περί τροποποιήσεως συμπληρώσεως και καταργήσεως διατάξεων τινών της κείμενης νομοθεσίας περί διαχειρίσεως της Ανταλλάξιμου περιουσίας».

Ν.Δ. 713/1957 «Περί μέτρων αφορώντων στην επιτάχυνση της ανταλλάξιμης περιουσίας και την ολοκλήρωση της αποκατάστασης των προσφύγων».

Ν. 357/1976 «Περί επιταχύνσεως της ρευστοποιήσεως και εκκαθαρίσεως της ανταλλάξιμης περιουσίας». Οι κατέχοντες βάσει του νόμου αγροτικά ανταλλάξιμα κτήματα, δικαιούνται να τα εξαγοράσουν έναντι τμήματος. Σήμερα, πολλοί κάτοικοι στον Άγιο Γερμανό δεν διαθέτουν τίτλους. Από το σύνολο των τετρακοσίων δεκατριών (413) αστικών ακινήτων της διανομής του συνοικισμού του 1968 παραμένουν ενεργά ανταλλάξιμα κτήματα εκατόν ενενήντα (190) (Σουλίδης, 2019:106).

Το 1968 έγινε ο διαχωρισμός του συνοικισμού από το αγρόκτημα με την διανομή του Υπουργείου Γεωργίας, σύμφωνα με την απόφαση ΓΕ 10126/ 27.1.1972. Ένα κομμάτι της ανταλλάξιμης περιουσίας παραδόθηκε στο Υπουργείο Γεωργίας με πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής από την Υπηρεσία Ανταλλαξίμων του Υπουργείου Οικονομικών. Με εποικιστικές διατάξεις, τα μοίρασε εντός 2 ετών από την ημερομηνία παράδοσης στους δικαιούχους ακτήμονες, πρόσφυγες και γηγενείς.

Μέρος της ανταλλάξιμης περιουσίας που δόθηκε στο Υπουργείο Γεωργίας διανεμήθηκε βάσει των εποικιστικών διατάξεων.

Κατά το άρθρο 26 του Α.Κ. εις έκαστον των εις γεωργική εγκατάσταση δικαιούμενων προσώπων χορηγείται κλήρος γεωργικός, οριζόμενος υπό της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων, να περιλαμβάνει πλην κατοικίας και του αναγκαίου χώρου. Επειδή ολόκληρο το αγρόκτημα Αγ. Γερμανού «ως ανταλλάξιμο» ανελήφθη δια της υπ. αριθ. Ι 24950/ 29.9.37, αποφάσεως του Υπουργείου Γεωργίας και κατά συνέπεια οι οικία και οικόπεδα τυγχάνουσι διαθέσιμα ενώ οι αιτήσεις πρέπει να περιλαμβάνουν το νόμιμο παράβολο και το πιστοποιητικό νομιμοφροσύνης.

Σε πρόσφατη ανακοίνωση του Υπουργείου Οικονομικών, με τίτλο «*Ρυθμίσεις για τα κατεχόμενα ακίνητα και άλλες διατάξεις για την ιδιωτική περιουσία του Δημοσίου*», σύμφωνα με το άρθρο 3 δικαίωμα να υποβάλει αίτηση εξαγοράς ακίνητης περιουσίας έχει όποιος κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος: α) ασκεί κατοχή αδιαλείπτως με τίτλο στο όνομα του ίδιου ή των δικαιοπαρόχων του για τουλάχιστον τριάντα (30) χρόνια επί δημοσίου ακινήτου και στην περίπτωση που εντός του δημοσίου ακινήτου υφίσταται κτίσμα, αυτό να έχει ανεγερθεί μέχρι την 31.12.1991. β) Ασκεί κατοχή αδιαλείπτως για τουλάχιστον σαράντα (40) χρόνια επί δημοσίου ακινήτου, περιλαμβάνονται περιοχές, οι οποίες υπάγονται στο εθνικό σύστημα προστατευόμενων περιοχών, κατά το άρθρο 3 του ν. 39/57/2911 (Α'60), εξακολουθούν να εφαρμόζονται μετά την εξαγορά αυτού οι περιορισμοί, οι οποίοι ορίζονται στη σχετική για τις περιοχές αυτές νομοθεσία και μνημονεύονται υποχρεωτικά στην απόφαση εξαγοράς, το ν. 357/1976.

Επιπλέον, η Πρέσπα επειδή είναι περιοχή χαρακτηριζόμενη ως NATURA, γεγονός που συνεπάγεται ότι σύμφωνα με την διάταξη 196 ν. 4389/2016, δεν περιλαμβάνεται στην διάταξη ότι η κυριότητα και νομή όλων των ακίνητων περιουσιακών στοιχείων, τα οποία ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο και τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ), τα διαχειρίζεται η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου (ΕΤΑΔ).

4.6 Η διαχείριση της Ανταλλάξιμης Περιουσίας

Η διαχείριση της ανταλλάξιμης περιουσίας ανατέθηκε αρχικά στην Τράπεζα της Ελλάδος (ΕΤΕ). Το 1939 ανατέθηκε στην Υπηρεσία Διαχείρισης Ανταλλάξιμων Μουσουλμανικών Κτημάτων (ΥΔΑΜΚ), όπου υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση

Δημοσίου Λογιστικού του Υπουργείου Οικονομικών. Το 1957 την διαχείριση ανέλαβε το Ταμείο Ανταλλαξιμού Περιουσίας Αστών Προσφύγων (ΤΑΠΑΠ). Μετά την κατάργηση του ΤΑΠΑΠ η διαχείριση ανατέθηκε στην Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου (ΚΕΔ). Από το Υπουργείου Οικονομικών είναι το Τμήμα Ανταλλάξιμων Κτημάτων της Διεύθυνσης Δημόσιας Περιουσίας. Το 2011 ιδρύθηκε η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου Ανώνυμη Εταιρεία, η οποία στοχεύει στην διαχείριση, ανάπτυξη και αξιοποίηση της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου.

4.7 Σχολιασμός

Η επιχείρηση επίλυσης ενός διαχρονικού προβλήματος που αφορά το ιδιοκτησιακό καθεστώς των κατεχόμενων δημόσιων ακινήτων απαιτεί σύγχρονες μεθόδους και ακριβοδίκαιο σύστημα πληρωμών που να εξυπηρετεί και τις δύο (2) πλευρές, τους κατόχους αφενός και αφετέρου το Ελληνικό Δημόσιο. Όσοι κάτοικοι, τα τελευταία χρόνια, ξεκίνησαν την διαδικασία για να αποκτήσουν τίτλους ιδιοκτησίας για τα σπίτια και τα οικόπεδά τους βρέθηκαν αντιμέτωποι με ένα μεγάλο χρηματικό ποσό εξαγοράς, που συμβαδίζει με τις τιμές της σημερινής αγοράς. Ενώ το 1976 που ψηφίστηκε ο νόμος, πολλοί έσπευσαν να τακτοποιήσουν τους τίτλους και πλήρωσαν ακόμα και το ποσό των 3.000. δρχ.

Πολλοί Μουσουλμάνοι εγκαταλείποντας την Ελλάδα πούλησαν τα ακίνητά τους στους Έλληνες αγοραστές. Κάποιες αγοραπωλησίες δεν είχαν τίτλο ιδιοκτησίας, ενώ αργότερα, με νομοθετικές διατάξεις, οι ιδιοκτήτες πληρώνοντας ένα ποσό στο ελληνικό κράτος εξασφάλιζαν τους τίτλους ιδιοκτησίας. Η πολιτεία έχει θεσπίσει νόμους με τους οποίους δόθηκαν κίνητρα στους κατόχους για να ολοκληρώσουν την διαδικασία εξαγοράς των ανταλλάξιμων κτημάτων. Λόγω όμως των ανελαστικών προϋποθέσεων που όριζαν οι νόμοι, το πρόβλημα δεν επιλύθηκε παρά μόνο σε ένα μικρό ποσοστό.

Ο Δ.Ν. , κάτοικος Αγίου Γερμανού ανέφερε τα εξής: *«τα σπίτια που δόθηκαν στους βλάχους έποικους το 1953 δεν δόθηκαν συνοδεία των τίτλων ιδιοκτησίας. Η παράδοση έγινε προφορικά, τα σπίτια αυτά είναι ανταλλάξιμα, δηλ. ο Άγιος Γερμανός είναι ανταλλάξιμος οικισμός (προφορικές μαρτυρίες αναφέρουν ότι η περιοχή ανήκε στη «Βαλιντέ Σουλτάν», την μητέρα του Σουλτάνου), οπότε με την ανταλλαγή των περιουσιακών στοιχείων που θεωρούνταν τούρκικα στην Ελλάδα το αντίστοιχο έγινε και με τις ελληνικές περιουσίες στην Τουρκία. Γι' αυτό και δεν υπάρχουν τίτλοι ιδιοκτησίας, παρόλο που οι σλαβόφωνοι ντόπιοι χτίζανε σπίτια και μετά την Κατοχή ή πριν τον*

Εμφύλιο και μετά, όλα αυτά θεωρούνταν τούρκικη ιδιοκτησία, αφού χτίστηκαν επάνω σε τούρκικη γη.. Η αρμόδια Επιτροπή δεν έδωσε τίτλους κατοχής στους έποικους , αλλά έδωσε αποφάσεις από την Επιτροπή Απαλλοτριώσεων, απλές παραχωρήσεις, χωρίς καμία νομική ισχύ. Το πρόβλημα υπάρχει ακόμα και σήμερα επειδή στην Ελλάδα έχει σε πολλά μέρη προσφυγικούς οικισμούς και δεν έχει εκπονηθεί ένα ενιαίο εθνικό κτηματολόγιο και αντίστοιχα νομοσχέδιο εξαγοράς τίτλων ιδιοκτησίας. Στον Άγιο Γερμανό, επίσης, δεν έχει ολοκληρωθεί το ρυμοτομικό σχέδιο, ώστε να εξακριβωθούν τα όρια κάθε ιδιοκτησίας. Στο πέρασμα των χρόνων κάποιοι έποικοι βλάχοι εξαγόρασαν τα σπίτια καταβάλλοντας ένα χρηματικό ποσό που αρκετοί το θεώρησαν πολύ υψηλό κι έτσι εγκατέλειψαν την προσπάθεια να κατοχυρώσουν τα σπίτια τους».

Από την έρευνα στο αρχείο, αποδείχθηκε η έλλειψη οργάνωσης και ψηφιοποίησης των εγγράφων, με αποτέλεσμα να μην είναι πάντα ευανάγνωστα τα αρχεία, αφού βρίσκονται ακόμη σε έντυπη μορφή. Επιπλέον, η ύπαρξη πολλών νόμων και οι συνεχείς μετατροπές στις νομοθεσίες και τις αποφάσεις, αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα στη άμεση και δραστική λύση του ζητήματος.

Τί απαιτείται:

- Η δημιουργία ενός φορέα που θα διαχειρίζεται αποκλειστικά το ζήτημα των « Ανταλλάξιμων».
- Να εκπονηθεί μια συλλογική μελέτη, που να δείχνει την πλήρη εικόνα της κατάστασης .
- Εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου, ώστε να διεκπεραιώνονται άμεσα οι υποθέσεις εξαγοράς.

5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο στόχος είναι να παρουσιαστούν τα βήματα της έρευνας και τα αποτελέσματά της. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποιοτική έρευνα η οποία θεωρείται η καταλληλότερη στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών. Τα στοιχεία που συλλέγονται είναι ποιοτικά και ο τρόπος συλλογής τους είναι κυρίως η συνέντευξη μιας ομάδας πληθυσμού.

Στην εργασία αυτή τα δεδομένα προέρχονται από συνεντεύξεις συνοδευόμενες από συμπλήρωση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο είναι σύντομο, προσωπικό και απαντάται σε επαρκή για τους ερωτηθέντες χρόνο. Περιλαμβάνει ερωτήσεις της πενταβάθμιας κλίμακας του Likert, ερωτήσεις δημογραφικού περιεχομένου, ερωτήσεις

με απάντηση Ναι ή Όχι, ερωτήσεις στις οποίες πρέπει να επιλέξουν μόνο μια απάντηση, αλλά και μια ερώτηση όπου μπορούν να επιλέξουν παραπάνω από μια απαντήσεις.

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από άνδρες και γυναίκες ηλικίας μεγαλύτερης των 60 ετών, το οποίο είναι λογικό διότι η εργασία αναφέρεται στον εποικισμό της περιοχής της Πρέσπας την δεκαετία 1950 έως 1960. Από αυτό προκύπτει ότι υπήρξε δυσκολία στην συλλογή του δείγματος. Χρησιμοποιήθηκε η διαδικασία της τυχαίας δειγματοληψίας (random sampling) το οποίο σημαίνει ότι κάθε άνθρωπος έχει την ίδια πιθανότητα να επιλεγεί.

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics 26. Είναι απαραίτητη η κωδικοποίηση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου ώστε να περαστούν στο λογισμικό. Η στατιστική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων είναι η Περιγραφική Στατιστική (Descriptive Statistics) η οποία μας παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας με συνοπτικό τρόπο.

Οι μεταβλητές του ερωτηματολογίου είναι ποιοτικές οι οποίες ανήκουν στην κατηγορία των ονομαστικών (Nominal) μεταβλητών και μεταβλητών Διάταξης (Ordinal). Από αυτές προέκυψαν γραφικές παραστάσεις οι οποίες σχολιάζονται παρακάτω. Επίσης χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της Επαγωγικής Στατιστικής (Inferential Statistics) με τον ακριβή έλεγχο Fisher. Έτσι μελετήθηκε η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών Φύλλου και ικανοποίησης από τις κρατικές χορηγήσεις, καθώς και μεταξύ Φύλλου και σχέσεων με τους ντόπιους.

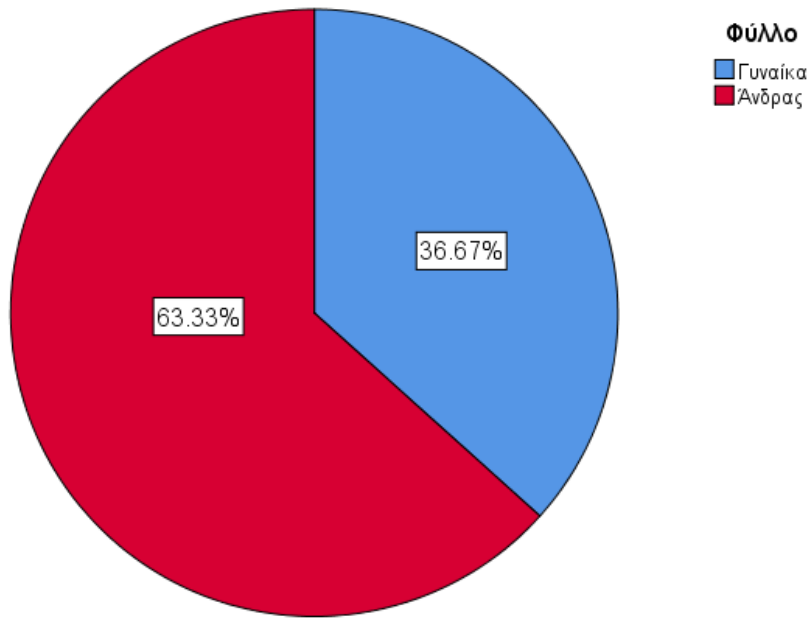
5.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΒΛΑΧΟΥΣ

1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Στην ενότητα αυτή πρώτα από όλα φαίνονται τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων, όπως το φύλλο, η ηλικία, ο τόπος διαμονής και το μορφωτικό επίπεδο.

Στο παρακάτω κυκλικό διάγραμμα (**Σχήμα 1**) βλέπουμε ότι σε σύνολο 30 ανθρώπων το 63.33% αποτελείται από άνδρες και το 36.67% από γυναίκες. Η διαφορά είναι αρκετά μεγάλη.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ ΑΝΑ ΦΥΛΟ

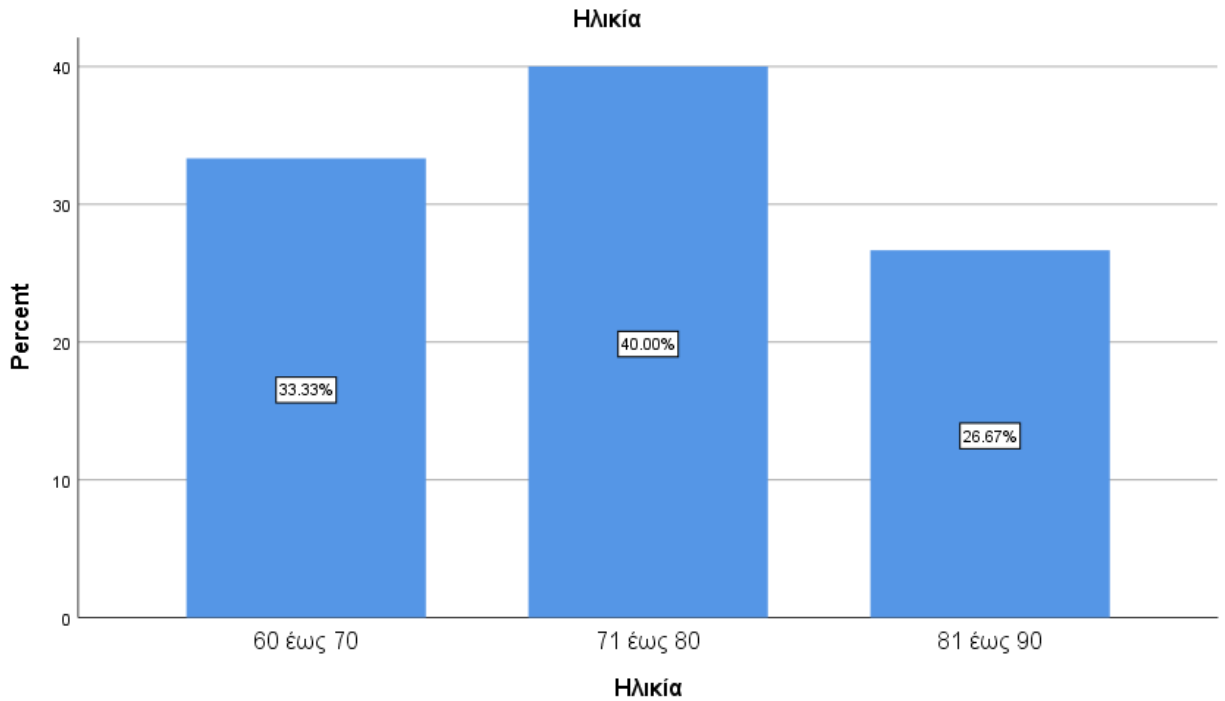

Σχήμα Πίτας 1: Απεικόνιση του ποσοστού των βλάχων συμμετεχόντων ανά φύλο

Στην **Σχήμα 2** απεικονίζεται υπό μορφή πίνακα και ραβδογράμματος η ηλικιακή κατανομή των ερωτηθέντων. Βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος έχει ηλικιακό εύρος είναι από 71 έως 80 ετών σε ποσοστό 40%.

Ηλικία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 60 έως 70	10	33.3	33.3	33.3
71 έως 80	12	40.0	40.0	73.3
81 έως 90	8	26.7	26.7	100.0
Total	30	100.0	100.0	

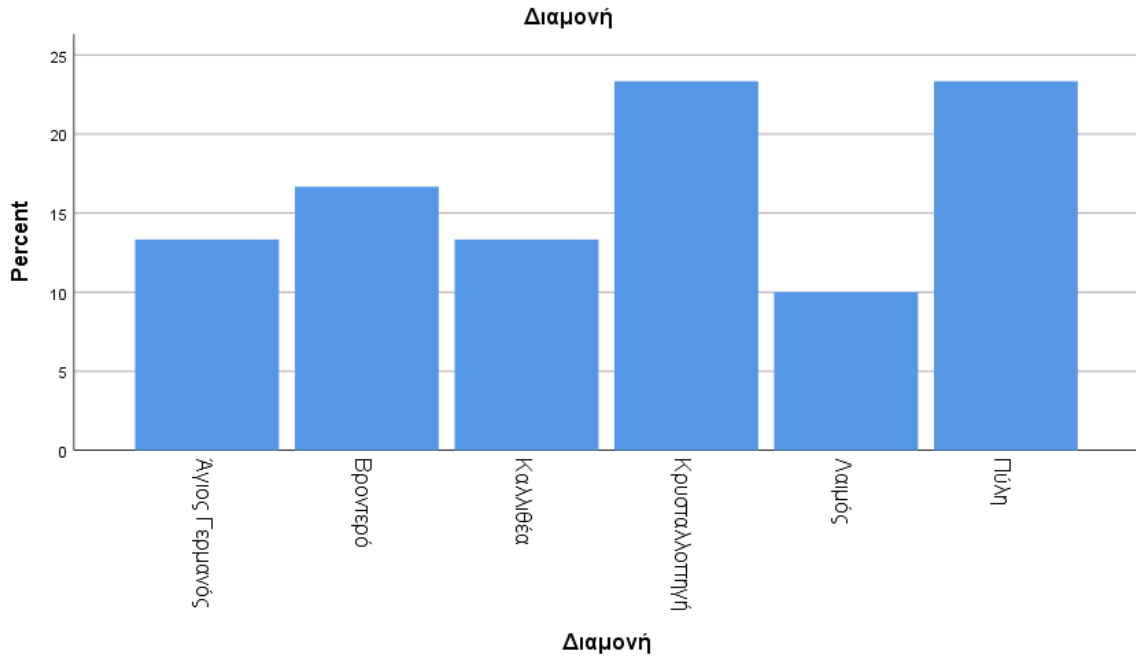

Σχήμα Ιστογράμματος 2: Απεικόνιση του ποσοστού των βλάχων συμμετεχόντων ανά ηλικία

Στην **Σχήμα 3** από τον πίνακα και το ραβδόγραμμα βλέπουμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά των ερωτηθέντων 23.3% έχουν τόπο διαμονής την Κρυσταλλοπηγή και την Πύλη.

Τόπος διαμονής

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Άγιος Γερμανός	4	13.3	13.3	13.3
	Βροντερό	5	16.7	16.7	30.0
	Καλλιθέα	4	13.3	13.3	43.3
	Κρυσταλλοπηγή	7	23.3	23.3	66.7
	Λαιμός	3	10.0	10.0	76.7
	Πύλη	7	23.3	23.3	100.0
	Total	30	100.0	100.0	

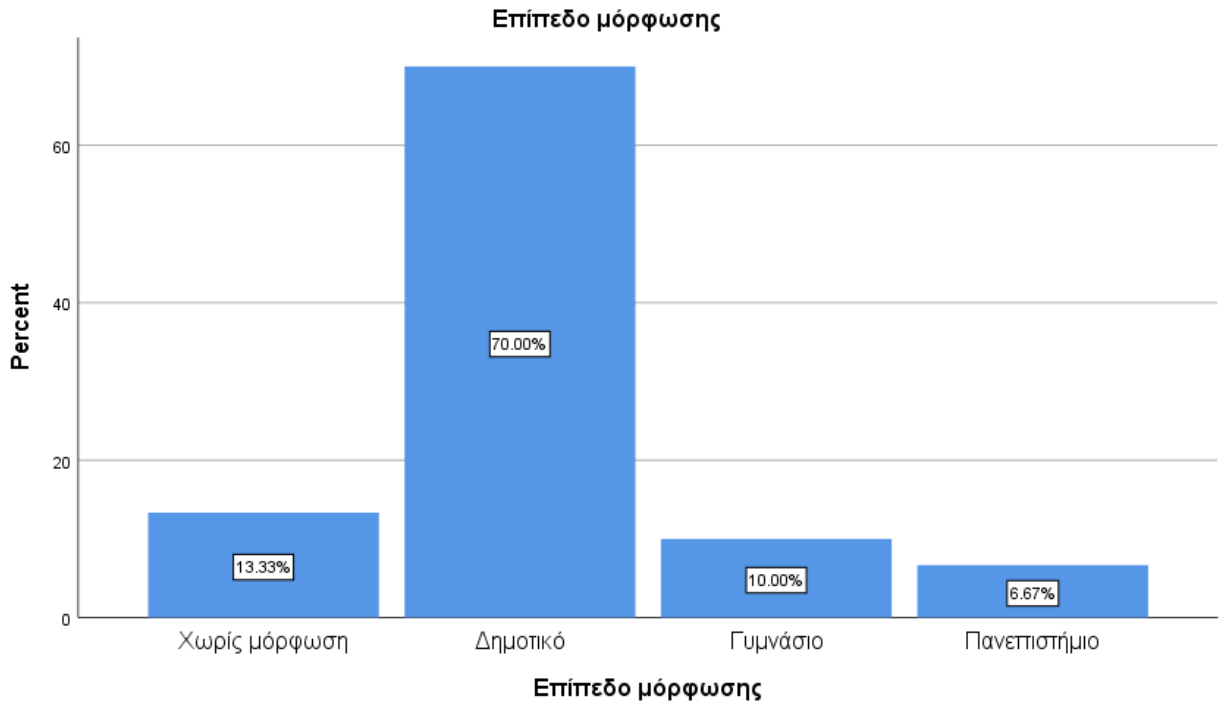

Σχήμα Ιστογράμματος 3: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων ανά χωριό διαμονής στην Πρέσπα

Από την **Σχήμα 4** παρατηρείται ότι πολύ μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων 70%, φοίτησε μόνο σε Δημοτικό σχολείο. Αυτό δικαιολογείται μέσα από τις συνεντεύξεις τους άλλωστε, αφού πολλοί αναφέρονται στις δυσκολίες της εποχής εκείνης, όπως ότι δεν υπήρχαν σχολεία, δάσκαλοι, όπως επίσης ότι έπρεπε από νεαρή ηλικία να δουλεύουν σε χωράφια και να φροντίζουν τα ζώα τους.

Επίπεδο μόρφωσης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Χωρίς μόρφωση	4	13.3	13.3	13.3
	Δημοτικό	21	70.0	70.0	83.3
	Γυμνάσιο	3	10.0	10.0	93.3
	Πανεπιστήμιο	2	6.7	6.7	100.0
	Total	30	100.0	100.0	

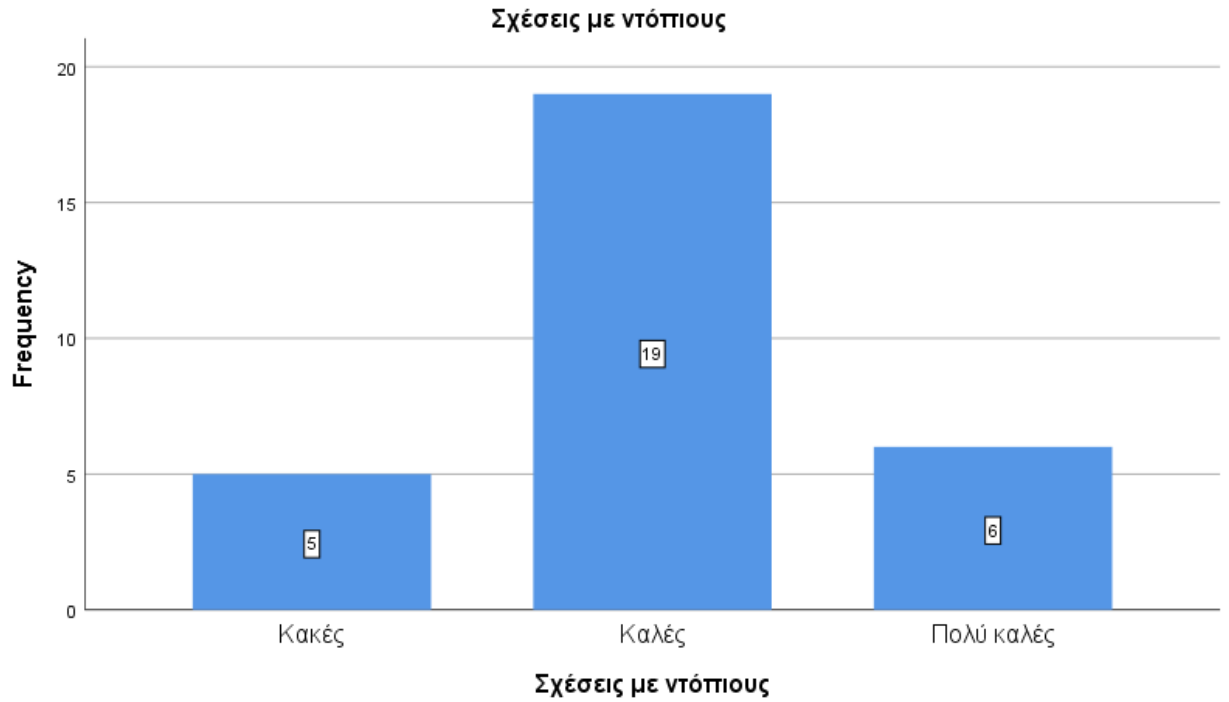

Σχήμα Ιστογράμματος 4: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων βάση μορφωτικού επιπέδου.

Στην **Σχήμα 5** παρατηρούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Βλάχων θεωρεί τις σχέσεις με τους ντόπιους από καλές έως πολύ καλές.

Σχέσεις με ντόπιους

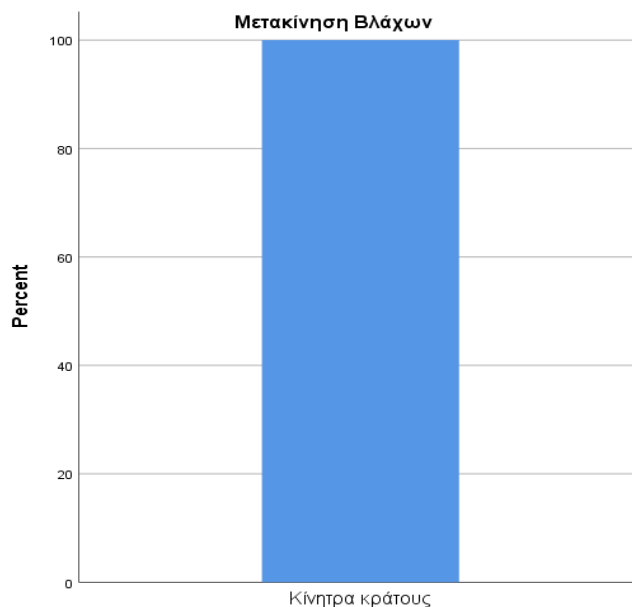
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Κακές	5	16.7	16.7	16.7
	Καλές	19	63.3	63.3	80.0
	Πολύ καλές	6	20.0	20.0	100.0
Total		30	100.0	100.0	

Σχήμα Ιστογράμματος 5: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με ανάπτυξη σχέσεων με τους ντόπιους κατά την εγκατάστασή τους

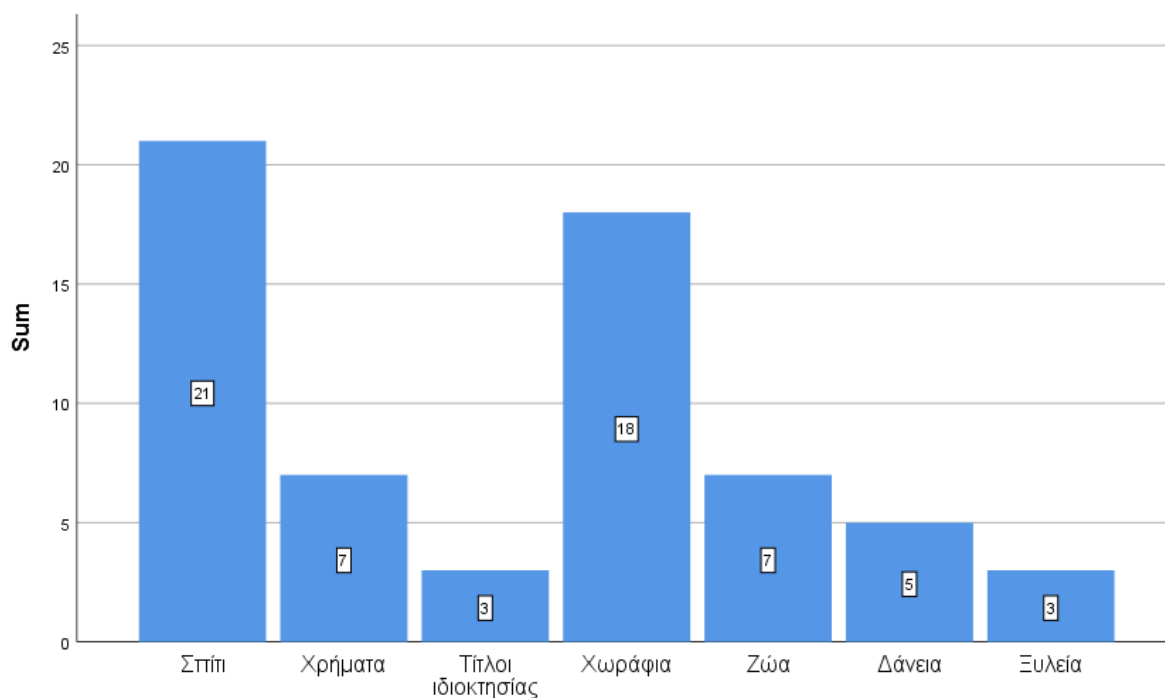
Στο **Σχήμα 6** φαίνεται ξεκάθαρα ότι η μετακίνηση των Βλάχων οφείλεται σε κίνητρα που τους δόθηκαν από το κράτος αφού όλες οι απαντήσεις ήταν θετικές.

		Μετακίνηση			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Κίνητρα κράτους	30	100.0	100.0	100.0

Σχήμα Ιστογράμματος 6: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τα κίνητρα μετακίνησής τους.

Στο **Σχήμα 7** βλέπουμε ότι η κρατική βοήθεια στους Βλάχους στοχεύει κυρίως στα σπίτια και στα χωράφια. Να σημειωθεί ότι οι ερωτηθέντες είχαν το δικαίωμα στην αντίστοιχη ερώτηση να επιλέξουν παραπάνω από μια απαντήσεις.

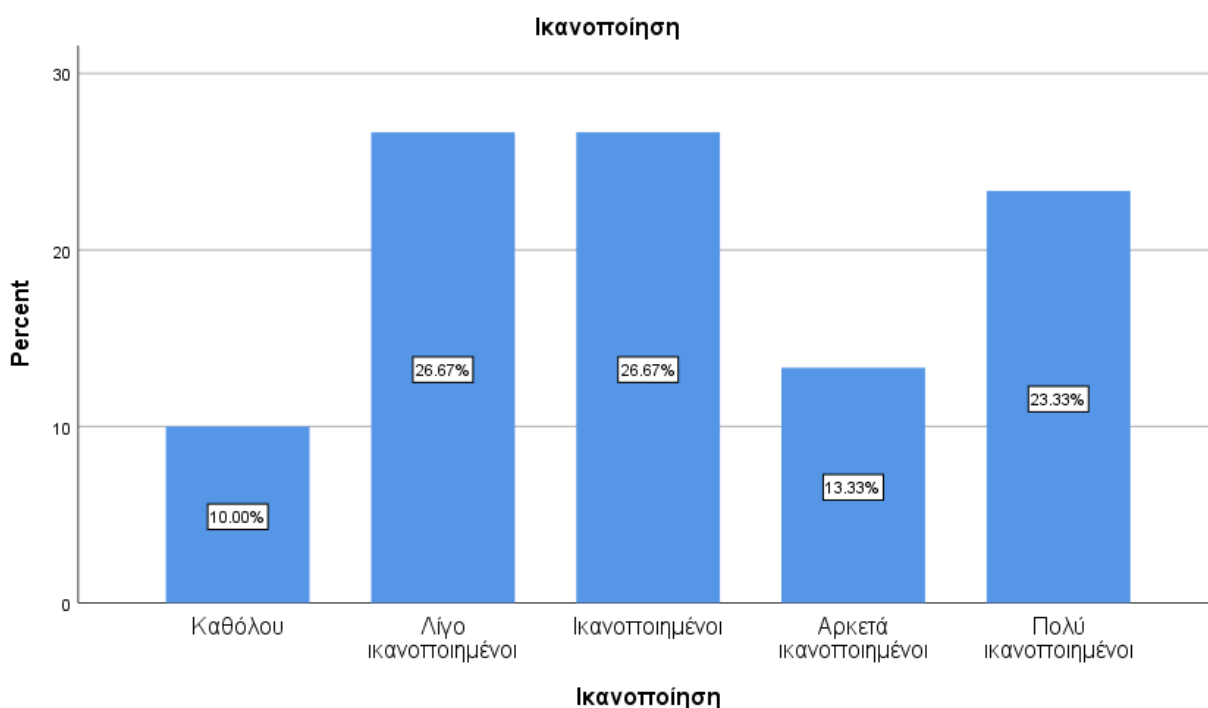
Σχήμα Ιστογράμματος 7: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με το είδος της κρατικής βοήθειας που έλαβαν

Στο **Σχήμα 8** παρατηρώντας τα αποτελέσματα καταλαβαίνουμε ότι οι Βλάχοι ήταν σε πολύ μικρό ποσοστό, 10%, καθόλου ικανοποιημένοι από την κρατική βοήθεια. Λίγο ικανοποιημένοι και ικανοποιημένοι σε ποσοστό 26.67%, ενώ αρκετά και πολύ ικανοποιημένοι σε ποσοστά 13.33% και 23.33% αντίστοιχα.

Ικανοποίηση

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	10.0	10.0	10.0
	Λίγο ικανοποιημένοι	8	26.7	26.7	36.7
	Ικανοποιημένοι	8	26.7	26.7	63.3
	Αρκετά ικανοποιημένοι	4	13.3	13.3	76.7
	Πολύ ικανοποιημένοι	7	23.3	23.3	100.0
Total		30	100.0	100.0	

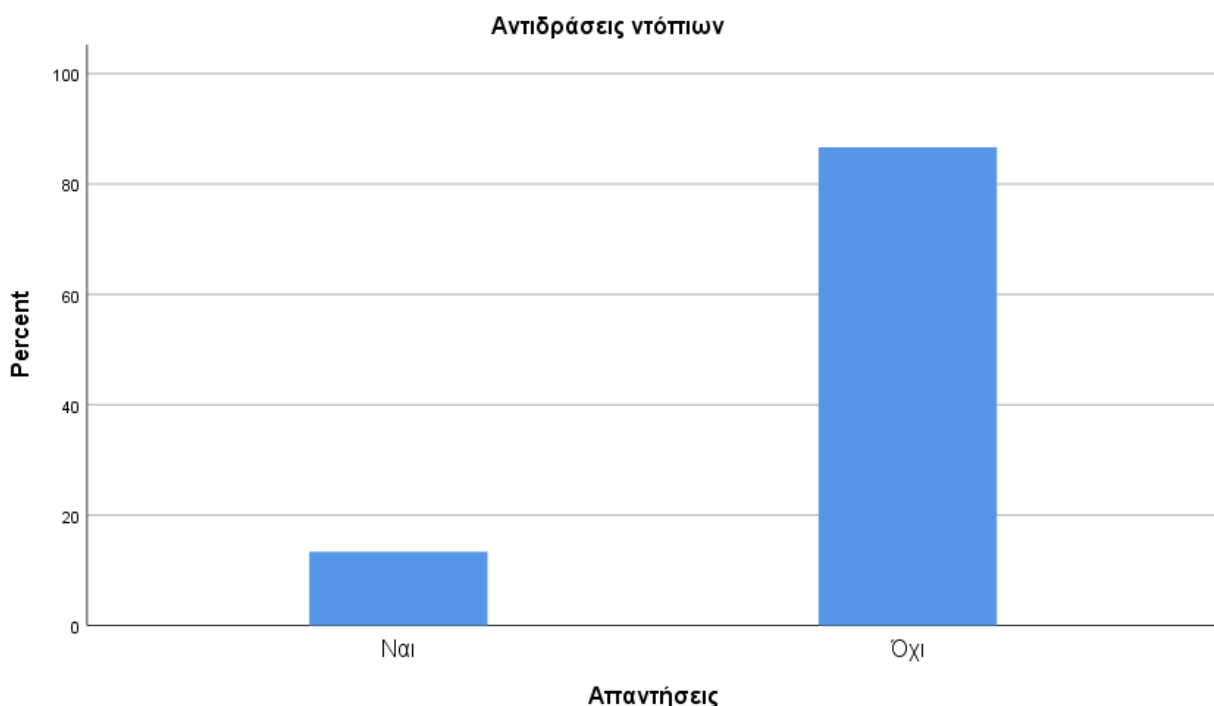
Σχήμα Ιστογράμματος 8: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τον βαθμό ικανοποίησης από την κρατική βοήθεια που εξέλαβαν

Στο **Σχήμα 9** παρακάτω πίνακα βλέπουμε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, 86,7%, δεν αντέδρασαν στην παροχή σπιτιών και χωραφιών στους Βλάχους, που δείχνει ότι στους

ντόπιους τους φαινόταν λογικό το κράτος να δώσει τέτοιου είδους παροχές στους Βλάχους.

Αντιδράσεις ντόπιων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ναι	4	13.3	13.3	13.3
	Όχι	26	86.7	86.7	100.0
	Total	30	100.0	100.0	

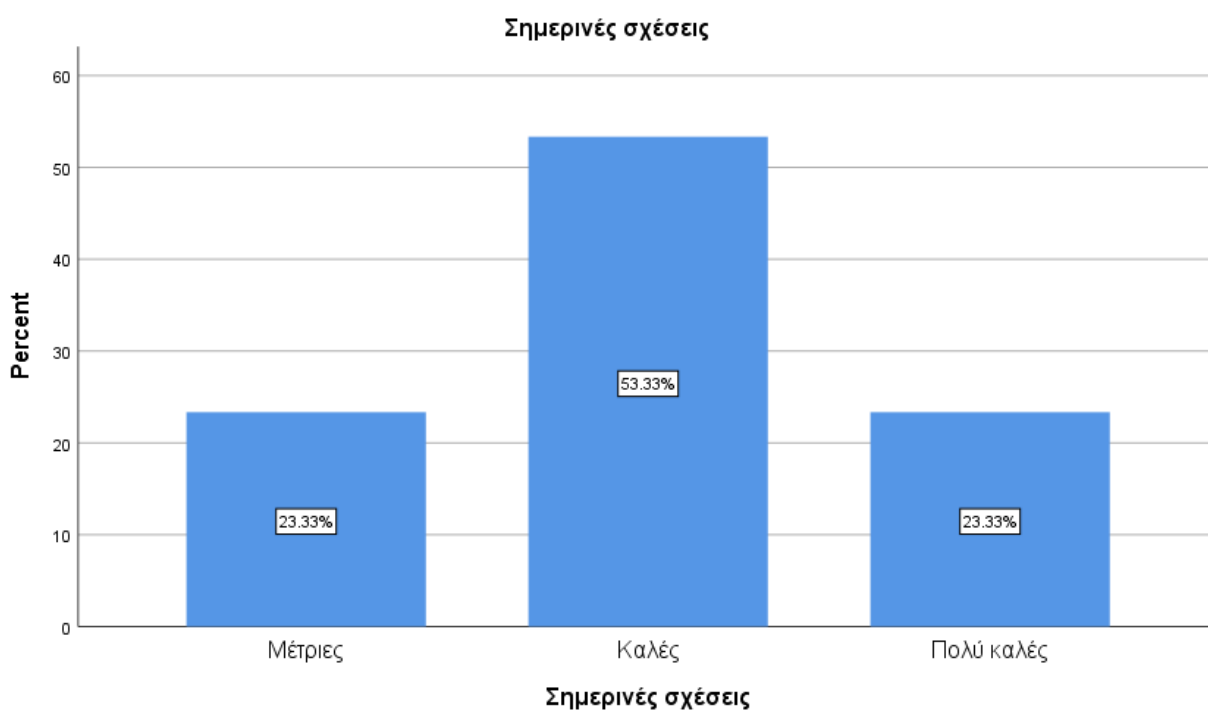

Σχήμα Ιστογράμματος 9: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τις αντιδράσεις των ντόπιων ως προς την παροχή σπιτιών και χωραφιών

Στο **Σχήμα 10** βλέπουμε ότι οι σημερινές σχέσεις μεταξύ Βλάχων και ντόπιων κρίνονται από καλές έως πολύ καλές με ποσοστά 53.3% και 23.3% αντίστοιχα.

Σημερινές σχέσεις

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Μέτριες	7	23.3	23.3	23.3
	Καλές	16	53.3	53.3	76.7
	Πολύ καλές	7	23.3	23.3	100.0
	Total	30	100.0	100.0	

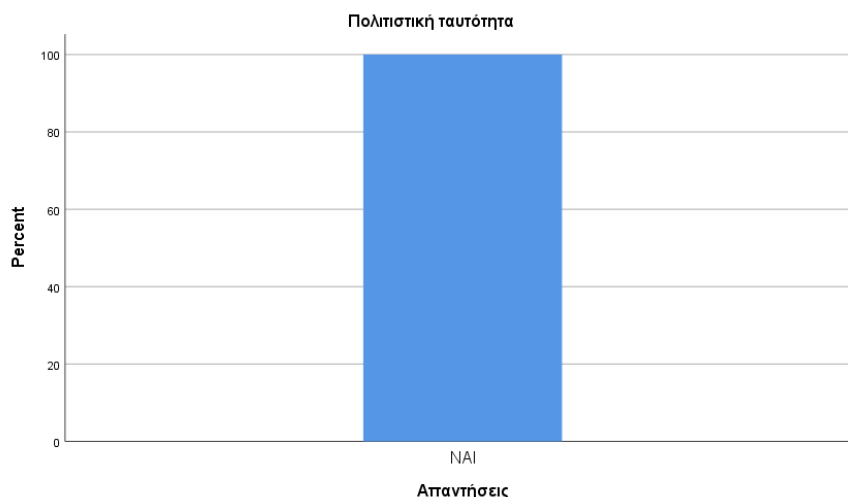

Σχήμα Ιστογράμματος 10: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τις σημερινές σχέσεις με τους ντόπιους

Στο **Σχήμα 11** παρατηρούμε ότι οι Βλάχοι διατηρήσανε την πολιτιστική τους ταυτότητα.

Πολιτιστική ταυτότητα

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid NAI	30	100.0	100.0	100.0

Σχήμα Ιστογράμματος 11: Απεικόνιση του ποσοστού βλάχων συμμετεχόντων σχετικά με τη διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας.

Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε και τα ακόλουθα όπως προκύπτουν από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο: Όσον αφορά την μετακίνηση των Βλάχων, αυτή έγινε κατόπιν των κινήτρων που τους υποσχέθηκε το κράτος. Οι αντιδράσεις των ντόπιων των οποίων τα σπίτια παραδόθηκαν στους Βλάχους ήταν ελάχιστες. Επίσης όλοι οι Βλάχοι απάντησαν ότι διατηρήθηκε η πολιτιστική τους ταυτότητα στο πέρασμα των χρόνων χωρίς εμπόδια.

2. ΕΠΑΓΩΓΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε στα αποτελέσματα της ανάλυσης που προέκυψε από τον ακριβή στατιστικό έλεγχο του Fisher. Προτιμήθηκε ο ακριβής έλεγχος του Fisher αντί για τον έλεγχο ανεξαρτησίας χ^2 για τον εξής λόγο: Ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για να αποφανθούμε εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ ορισμένων μεταβλητών του ερωτηματολογίου ή εάν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους δίνει μη αξιόπιστα αποτελέσματα στην εργασία αυτή. Ο έλεγχος χ^2 πραγματοποιείται βασισμένος στον πίνακα συχνοτήτων διπλής εισόδου για τις δυο μεταβλητές. Για να είναι αξιόπιστος ο έλεγχος θα πρέπει οι αναμενόμενες συχνότητες να μην είναι μικρότερες του 1 και το 25% των κελιών του πίνακα να μην είναι μικρότερες του 5, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στον πίνακα συχνοτήτων. Αυτό με τη σειρά του οφείλεται στο ότι το δείγμα είναι σχετικά μικρό, όπως επίσης και στο ότι ο αριθμός των γυναικών είναι αρκετά μικρότερος από τον αριθμό των ανδρών. Ο έλεγχος του Fisher

πραγματοποιήθηκε στα ζευγάρια μεταβλητών φύλλο-σχέσεις με ντόπιους και φύλλο-ικανοποίηση (ως προς τις κρατικές παροχές).

A. Έλεγχος σχέσης μεταβλητών: φύλλο-σχέσεις με ντόπιους.

Μηδενική υπόθεση H_0 : Δεν υπάρχει σχέση μεταξύ του φύλλου και των σχέσεων με τους ντόπιους.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης φαίνονται παρακάτω:

Φύλλο * Σχέσεις με ντόπιους Crosstabulation

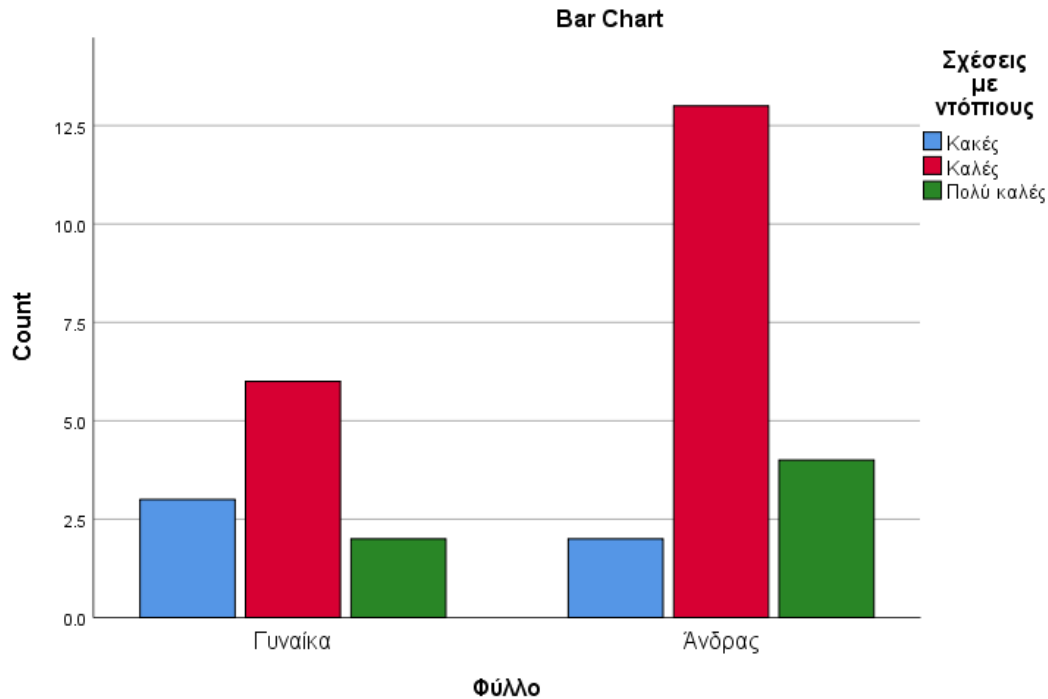
		Κακές	Καλές	Πολύ καλές	Total	
Φύλλο	Γυναίκα	Count	3	6	2	11
		Expected Count	1.8	7.0	2.2	11.0
		% within Φύλλο	27.3%	54.5%	18.2%	100.0%
		% within Σχέσεις με ντόπιους	60.0%	31.6%	33.3%	36.7%
		% of Total	10.0%	20.0%	6.7%	36.7%
	Άνδρας	Count	2	13	4	19
		Expected Count	3.2	12.0	3.8	19.0
		% within Φύλλο	10.5%	68.4%	21.1%	100.0%
		% within Σχέσεις με ντόπιους	40.0%	68.4%	66.7%	63.3%
		% of Total	6.7%	43.3%	13.3%	63.3%
Total	Count	5	19	6	30	
	Expected Count	5.0	19.0	6.0	30.0	
	% within Φύλλο	16.7%	63.3%	20.0%	100.0%	
	% within Σχέσεις με ντόπιους	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	16.7%	63.3%	20.0%	100.0%	

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Prob
Pearson Chi-Square	1.413 ^a	2	.493	.483		
Likelihood Ratio	1.362	2	.506	.566		
Fisher's Exact Test	1.494			.483		
Linear-by-Linear Association	.709 ^b	1	.400	.542	.298	
N of Valid Cases	30					

a. 4 cells (66.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.83.

b. The standardized statistic is .842.

Από τον πρώτο πίνακα παρατηρούμε ότι στις γυναίκες και στους άνδρες τα πιο χαμηλά ποσοστά ανήκουν στις κακές σχέσεις, τα υψηλότερα στις καλές και ενδιάμεσα ποσοστά στις πολύ καλές σχέσεις. Αυτή η εκτίμηση επαληθεύεται και από το ραβδόγραμμα, αλλά και στον πίνακα **Chi-Square Tests** όπου η τιμή **Exact Significance** στο **Fisher's Exact Test** ισούται με 0.483. Η τιμή αυτή είναι μεγαλύτερη του 0.05, που σημαίνει ότι η μηδενική υπόθεση είναι δεκτή και έτσι οι δυο μεταβλητές δεν έχουν σχέση μεταξύ τους. Άρα δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα.

B. Έλεγχος σχέσης μεταβλητών: φύλλο-ικανοποίηση.

Μηδενική υπόθεση H_0 : Δεν υπάρχει σχέση μεταξύ του φύλλου και βαθμού ικανοποίησης από τις κρατικές παροχές.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης φαίνονται παρακάτω:

Φύλλο * Ικανοποίηση Crosstabulation

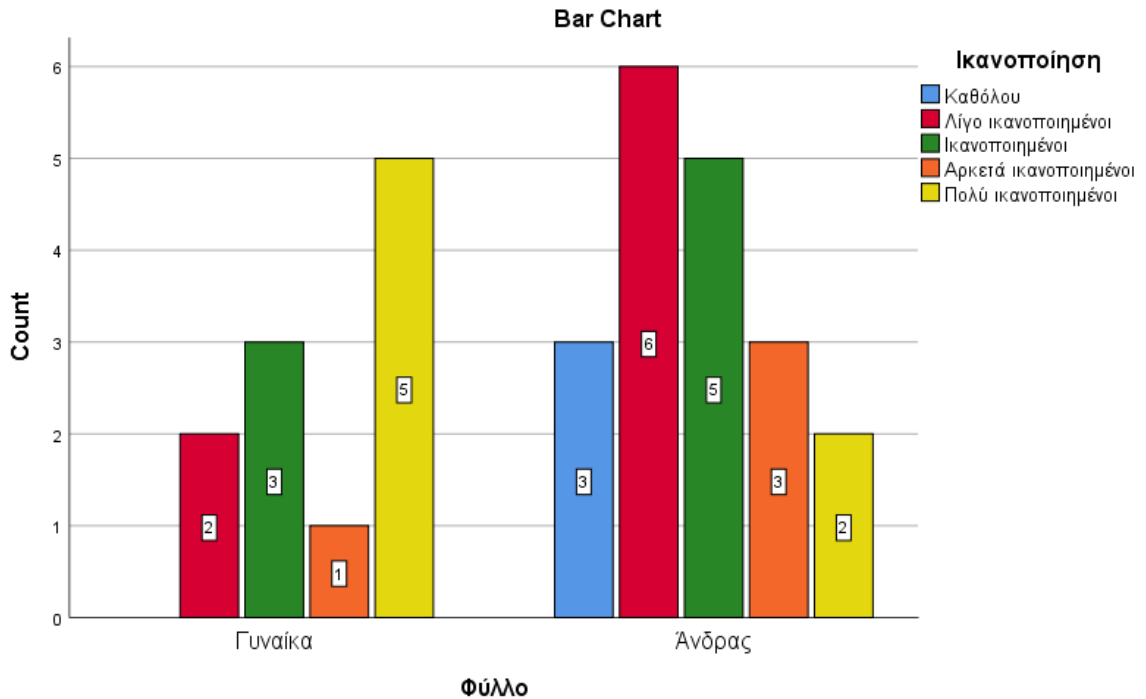
		Καθόλου	Λίγο ικανοποιημένοι	Ικανοποιημένοι	Αρκετά ικανοποιημένοι	Πολύ ικανοποιημένοι	
Φύλλο	Γυναίκα	Count	0	2	3	1	5
		Expected Count	1.1	2.9	2.9	1.5	2.6
		% within Φύλλο	0.0%	18.2%	27.3%	9.1%	45.5%
		% within Ικανοποίηση	0.0%	25.0%	37.5%	25.0%	71.4%
		Count	3	6	5	3	2
		Expected Count	1.9	5.1	5.1	2.5	4.4
		% within Φύλλο	15.8%	31.6%	26.3%	15.8%	10.5%
		% within Ικανοποίηση	100.0%	75.0%	62.5%	75.0%	28.6%
Total		Count	3	8	8	4	7
		Expected Count	3.0	8.0	8.0	4.0	7.0
		% within Φύλλο	10.0%	26.7%	26.7%	13.3%	23.3%
		% within Ικανοποίηση	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymptotic Significance (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)	Point Prob
Pearson Chi-Square	6.085 ^a	4	.193	.211		
Likelihood Ratio	6.973	4	.137	.220		
Fisher's Exact Test	5.356			.244		
Linear-by-Linear Association	4.590 ^b	1	.032	.032	.022	
N of Valid Cases	30					

a. 8 cells (80.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.10.

b. The standardized statistic is -2.142.

Από το ραβδόγραμμα, βλέπουμε ότι οι περισσότερες γυναίκες είναι πολύ ικανοποιημένες από τις παροχές του κράτους, ενώ οι περισσότεροι άνδρες λίγο ικανοποιημένοι και μάλιστα υπάρχει πτωτική τάση καθώς ανεβαίνουμε στον βαθμό ικανοποίησης. Στον πίνακα **Chi-Square Tests** η τιμή **Exact Significance** στο **Fisher's Exact Test** ισούται με 0.244. Η τιμή αυτή είναι μεγαλύτερη του 0.05, που σημαίνει ότι η μηδενική υπόθεση είναι δεκτή και έτσι οι δυο μεταβλητές δεν έχουν σχέση μεταξύ τους. Άρα και πάλι δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Ο ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΣΠΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΛΑΧΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1950-1960.

Οδηγίες συμπλήρωσης:

- Σημειώστε το γράμμα X στα κουτάκια των ερωτήσεων εκτός από την ερώτηση 2 όπου θα γράψετε τον τόπο διαμονής σας.
- Το ερωτηματολόγιο είναι εμπιστευτικό και η ανωνυμία σας θα διατηρηθεί.

Ευχαριστούμε για την συμμετοχή σας

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

A. Γυναίκα (0)

B. Άνδρας (1)

2. Τόπος διαμονής: .....

3. Τι ηλικία έχετε;

60 – 70 (1)

71 – 80 (2)

81 – 90 (3)

91 – 100 (4)

4. Επίπεδο μόρφωσης

A. Χωρίς μόρφωση (1)

B. Δημοτικό (2)

Γ. Γυμνάσιο (3)

Δ. Πανεπιστήμιο (4)

5. Πώς ήταν οι σχέσεις με τους ντόπιους τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής σας;

A. Κακές (1)

B. Καλές (2)

Γ. Πολύ καλές (3)

6. Μετακινηθήκατε μόνοι σας ή σας έδωσε κίνητρα η πολιτεία; (ΟΧΙ ΓΡΑΦΗΜΑ)

A. Μόνοι μας (1)

B. Κίνητρα από την πολιτεία (2)

7. Η πολιτεία τι σας έδωσε για να εγκατασταθείτε μόνιμα στην Πρέσπα;

(Μπορείτε να τσεκάρετε παραπάνω από ένα κουτάκια)

A. Καμία (0)

B. Σπίτια (1)

Γ. Χρήματα (2)

Δ. Τίτλους ιδιοκτησίας (3)

E. Χωράφια (4)

Z. Ζώα (5)

H. Δάνεια (6)

Θ. Ξυλεία (7)

8. Μείνατε ευχαριστημένοι από την κρατική βοήθεια;

A. Καθόλου (1)

B. Λίγο ικανοποιημένοι(2)

Γ. Ικανοποιημένοι (3)

Δ. Αρκετά ικανοποιημένοι (4)

Ε. Πολύ ικανοποιημένοι(5)

9. Υπήρχαν αντιδράσεις από την μεριά των ντόπιων για την παροχή των σπιτιών και των χωραφιών;

Α. Ναι (1)

Β. Όχι (2)

10. Πώς είναι μέχρι σήμερα οι σχέσεις ανάμεσά σας;

Α. Κακές (1)

Β. Λίγο καλές (2)

Γ. Καλές (3)

Δ. Πολύ καλές (4)

Ε. Άριστες(5)

11. Διατηρήσατε την πολιτιστική σας ταυτότητα;

Ναι (1)

Όχι (2)

5.3 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

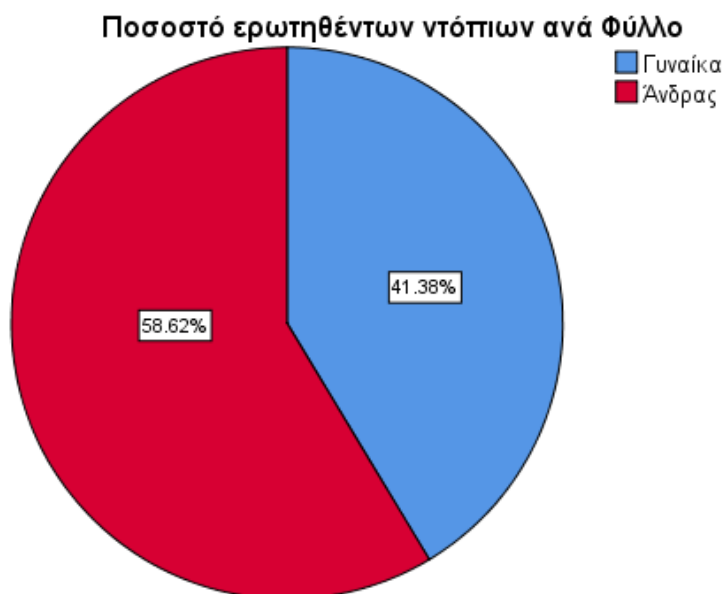
Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου των ντόπιων.

5.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ

1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο τμήμα αυτό της εργασίας παρουσιάζονται τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων, όπως το φύλλο, η ηλικία, ο τόπος διαμονής και το μορφωτικό επίπεδο.

Στο παρακάτω κυκλικό διάγραμμα (**Σχήμα 12**) βλέπουμε ότι σε σύνολο 29 ανθρώπων το 58.62% αποτελείται από άνδρες και το 41.38% από γυναίκες.

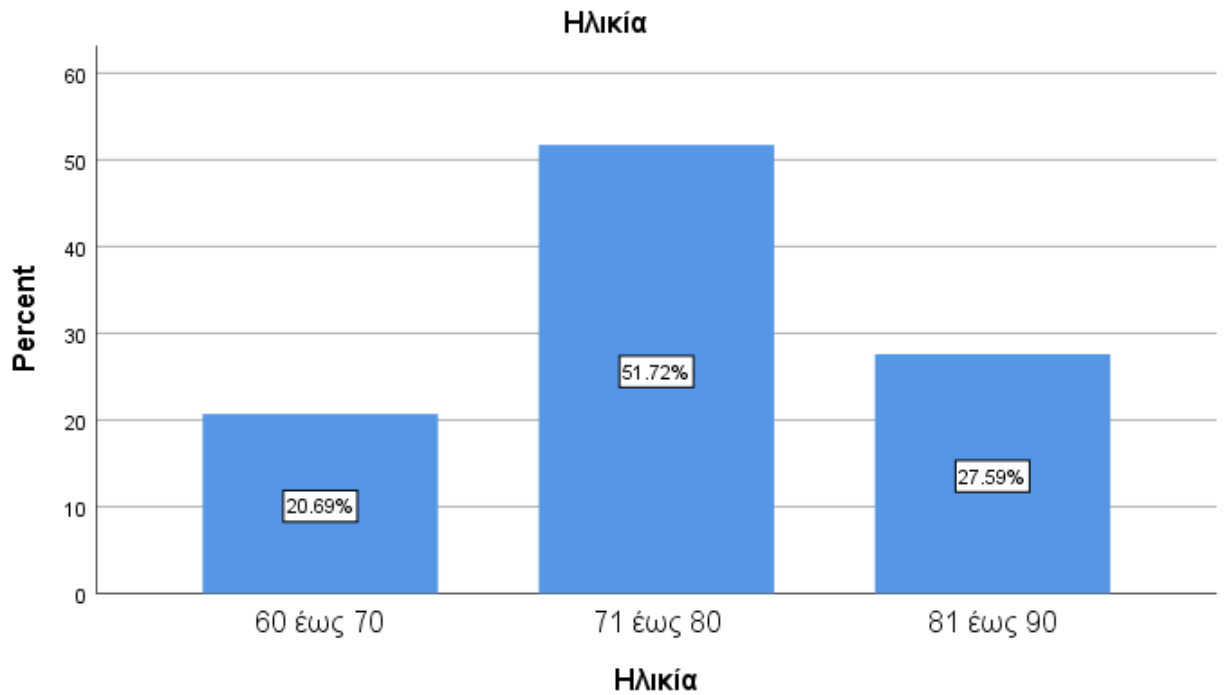

Σχήμα Πίτας 12: Απεικόνιση του ποσοστού των ντόπιων συμμετεχόντων ανά φύλλο

Στην **Σχήμα 13** απεικονίζεται υπό μορφή πίνακα και ραβδογράμματος η ηλικιακή κατανομή των ερωτηθέντων. Βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος έχει ηλικιακό εύρος είναι από 71 έως 80 ετών σε ποσοστό 51.72%.

Ηλικία

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 60 έως 70	6	20.7	20.7	20.7
71 έως 80	15	51.7	51.7	72.4
81 έως 90	8	27.6	27.6	100.0
Total	29	100.0	100.0	

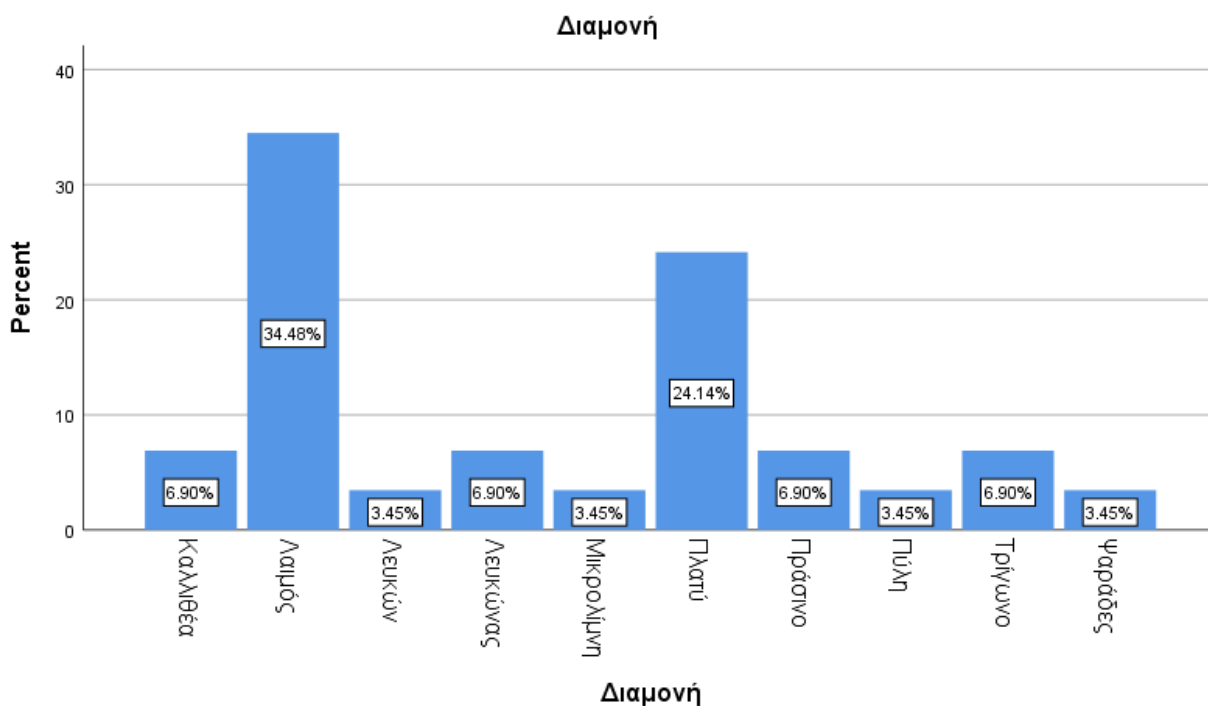

Σχήμα Ιστογράμματος 13: Απεικόνιση του ποσοστού των ντόπιων συμμετεχόντων ανά ηλικία

Στην **Σχήμα 14** από τον πίνακα και το ραβδόγραμμα βλέπουμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά των ερωτηθέντων 34.48% έχουν τόπο διαμονής τον Λαιμό και το 24.14% το Πλατύ.

Πίνακας Συχνοτήτων τόπου διαμονής

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καλλιθέα	2	6.9	6.9	6.9
	Λαιμός	10	34.5	34.5	41.4
	Λευκών	1	3.4	3.4	44.8
	Λευκώνας	2	6.9	6.9	51.7
	Μικρολίμνη	1	3.4	3.4	55.2
	Πλατύ	7	24.1	24.1	79.3
	Πράσινο	2	6.9	6.9	86.2
	Πύλη	1	3.4	3.4	89.7
	Τρίγωνο	2	6.9	6.9	96.6
	Ψαράδες	1	3.4	3.4	100.0
	Total	29	100.0	100.0	

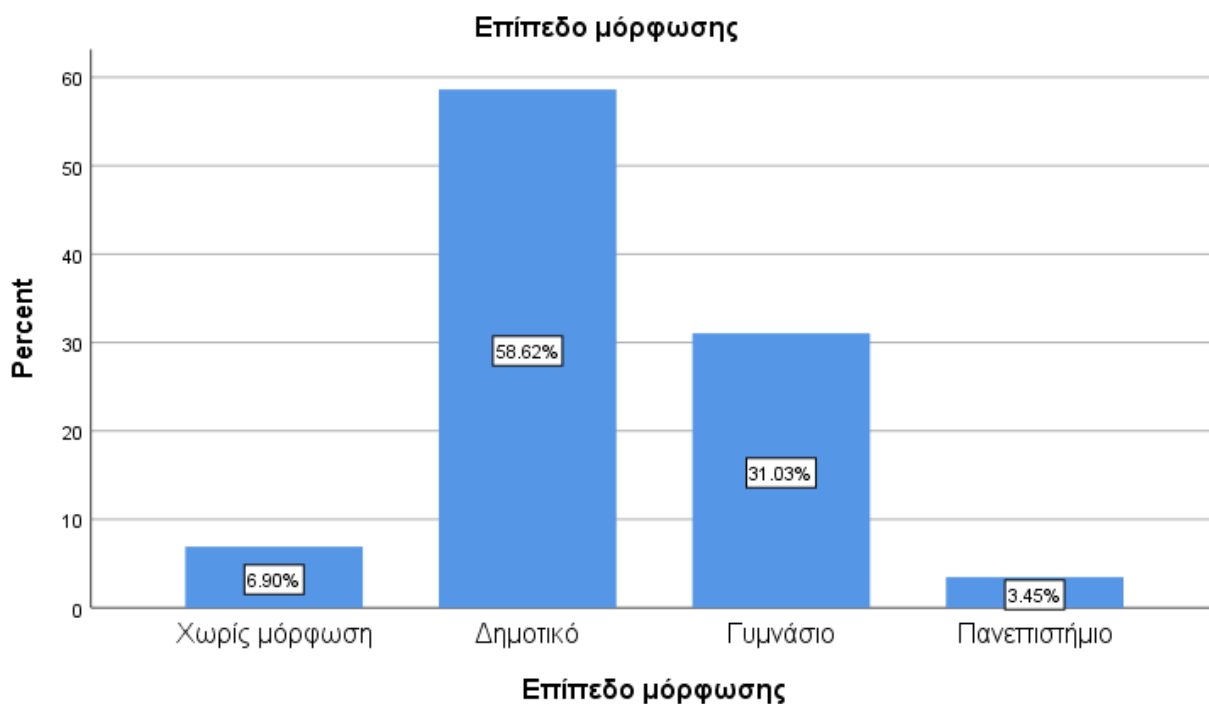

Σχήμα Ιστογράμματος 14: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων ανά χωριό διαμονής στην Πρέσπα

Από την **Σχήμα 15** παρατηρείται ότι μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων 58.62%, φοίτησε μόνο σε Δημοτικό σχολείο. Όπως επίσης ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό των ερωτηθέντων 31.03% φοίτησε σε γυμνάσιο.

Πίνακας συχνοτήτων μορφωτικού επιπέδου ντόπιων

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Χωρίς μόρφωση	2	6.9	6.9	6.9
Δημοτικό	17	58.6	58.6	65.5
Γυμνάσιο	9	31.0	31.0	96.6
Πανεπιστήμιο	1	3.4	3.4	100.0
Total	29	100.0	100.0	

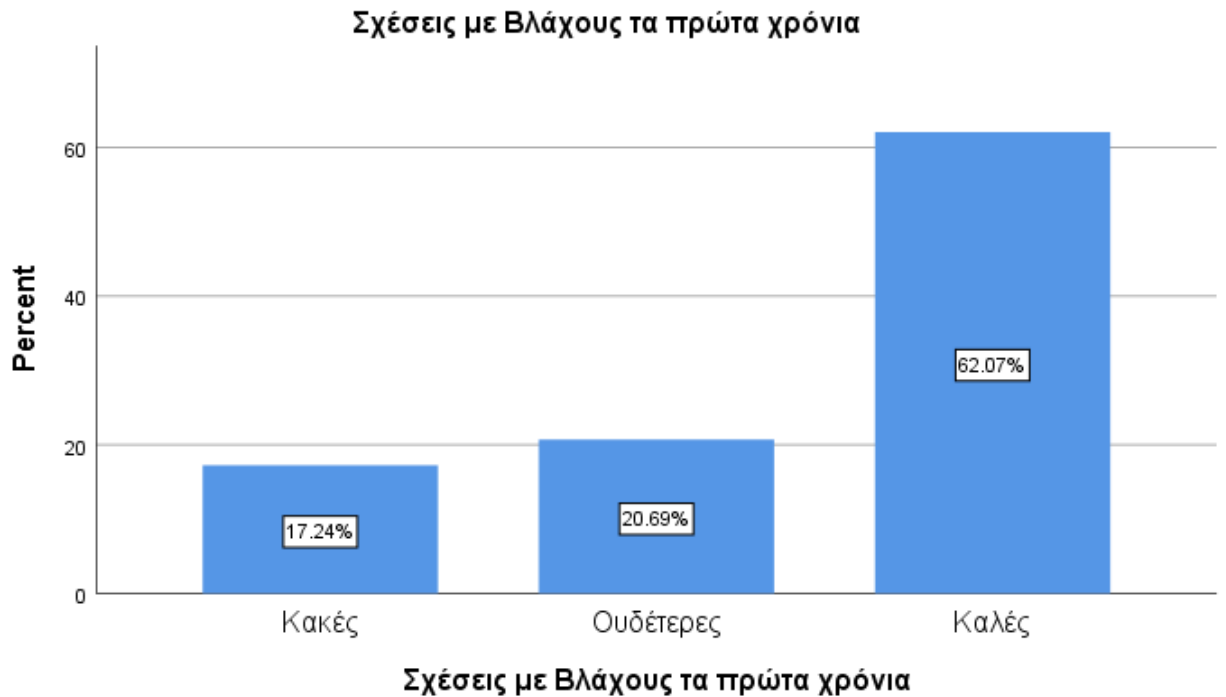
Σχήμα Ιστογράμματος 15: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων βάση μορφωτικού επιπέδου

2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ

Στην **Σχήμα 16** παρατηρούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ντόπιων θεωρεί τις σχέσεις με τους Βλάχους καλές σε ποσοστό 62.1%.

Σχέσεις με Βλάχους τα πρώτα χρόνια

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Κακές	5	17.2	17.2	17.2
	Ουδέτερες	6	20.7	20.7	37.9
	Καλές	18	62.1	62.1	100.0
Total		29	100.0	100.0	

Σχήμα Ιστογράμματος 16: Απεικόνιση του ποσοστού των ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με την ανάπτυξη των σχέσεων με τους βλάχους κατά την εγκατάστασή τους

Στο ραβδόγραμμα της **Σχήμα 17** βλέπουμε ότι όσον αφορά το ερώτημα για τυχόν διαφορές με τους Βλάχους οι απαντήσεις που δόθηκαν είναι συντριπτικά αρνητικές.

Σχήμα Ιστογράμματος 17: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τις διαφορές τους με τους βλάχους.

Στον πίνακα της **Σχήμα 18** βλέπουμε πως εκτιμούν οι ντόπιοι την κρατική βοήθεια στους Βλάχους. Οι απαντήσεις τους είναι όλες «ικανοποιητική», πράγμα που σημαίνει ότι θεωρούσαν ότι το κράτος έδωσε μεγάλη βοήθεια στους Βλάχους.

Εκτίμηση κρατική βοήθειας στους Βλάχους

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ικανοποιητική	29	100.0	100.0	100.0

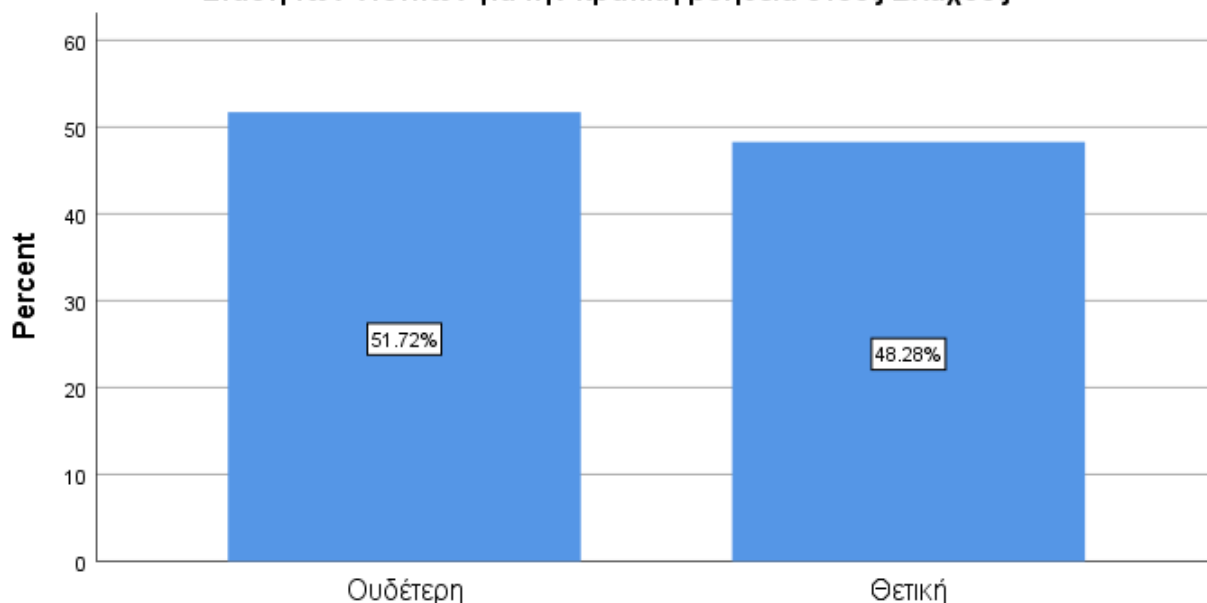
Πίνακας 18: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με αν ήταν ικανοποιητική η κρατική βοήθεια προς τους βλάχους

Στην **Σχήμα 19** παρατηρούμε από τον πίνακα συχνοτήτων και από το ραβδόγραμμα ότι οι ντόπιοι δεν είχαν αρνητική γνώμη για την κρατική βοήθεια στους Βλάχους. Μάλιστα παρατηρούμε ότι τα ποσοστά ουδέτερης ή θετικής στάσης είναι πολύ κοντά, 51.7% και 48.28% αντίστοιχα. Όπως αναφέρθηκε σε αρκετές συνεντεύξεις, αν δεν πήγαιναν οι Βλάχοι, πολλά χωριά θα ερήμωναν.

Στάση των ντόπιων για την κρατική βοήθεια στους Βλάχους

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ουδέτερη	15	51.7	51.7	51.7
Θετική	14	48.3	48.3	100.0
Total	29	100.0	100.0	

Στάση των ντόπιων για την κρατική βοήθεια στους Βλάχους

Στάση των ντόπιων για την κρατική βοήθεια στους Βλάχους

Πίνακας 19: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τη διατήρηση της στάσης τους ως προς την κρατική απόφαση για παραχώρηση χωραφιών και σπιτιών προς τους βλάχους

Από τον πίνακα συχνοτήτων και το ραβδόγραμμα της **Σχήμα 20** βλέπουμε καθαρά ότι οι καθημερινές σχέσεις βελτιώθηκαν, όπου το ποσοστό των απαντήσεων είναι στο 86.2%.

Εξέλιξη καθημερινών σχέσεων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ουδέτερες	4	13.8	13.8	13.8
	Βελτιώθηκαν	25	86.2	86.2	100.0
	Total	29	100.0	100.0	

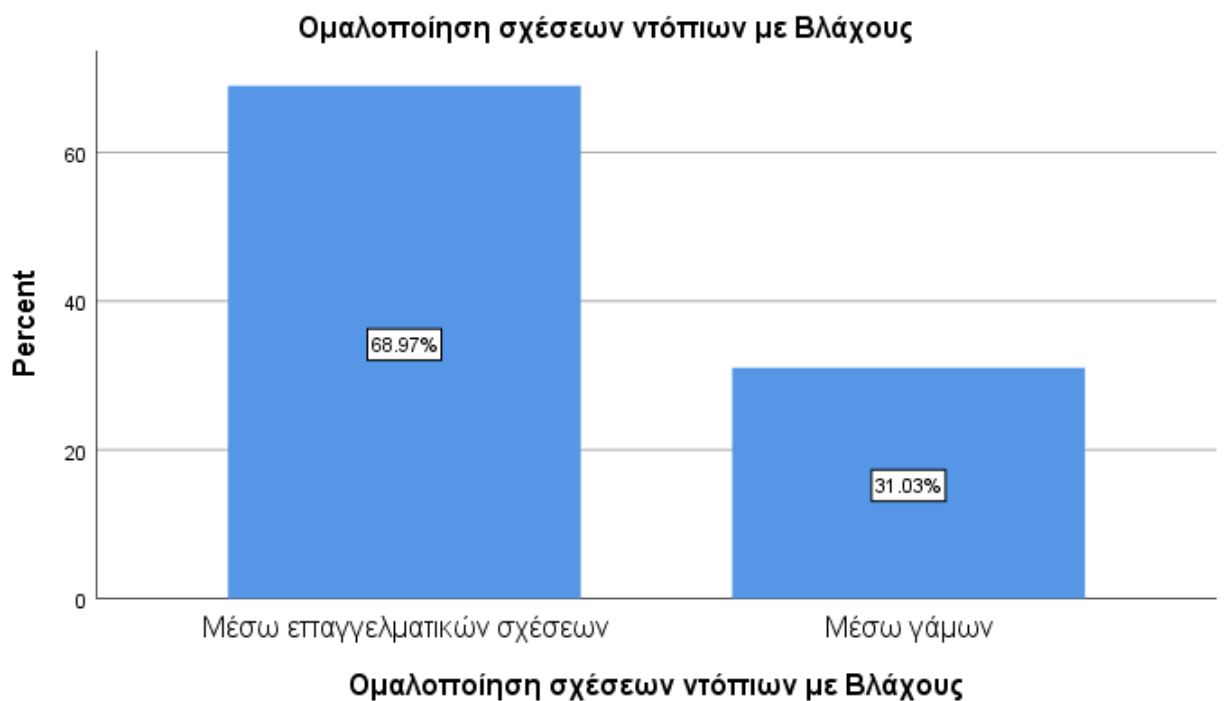

Σχήμα Ιστογράμματος 20: : Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τον βαθμό εξέλιξης των καθημερινών σχέσεων με τους βλάχους

Στην **Σχήμα 21** βλέπουμε πως ομαλοποιήθηκαν οι σχέσεις μεταξύ ντόπιων και Βλάχων μέσω των επαγγελματικών σχέσεων και των μεικτών γάμων. Παρατηρούμε ότι η ομαλοποίηση των σχέσεων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις κοινές επαγγελματικές τους δραστηριότητες σε ποσοστό 69%, υπερδιπλάσιο αυτού των μεικτών γάμων, 31%.

Ομαλοποίηση σχέσεων ντόπιων με Βλάχους

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Μέσω επαγγελματικών σχέσεων	20	69.0	69.0	69.0
	Μέσω γάμων	9	31.0	31.0	100.0
	Total	29	100.0	100.0	

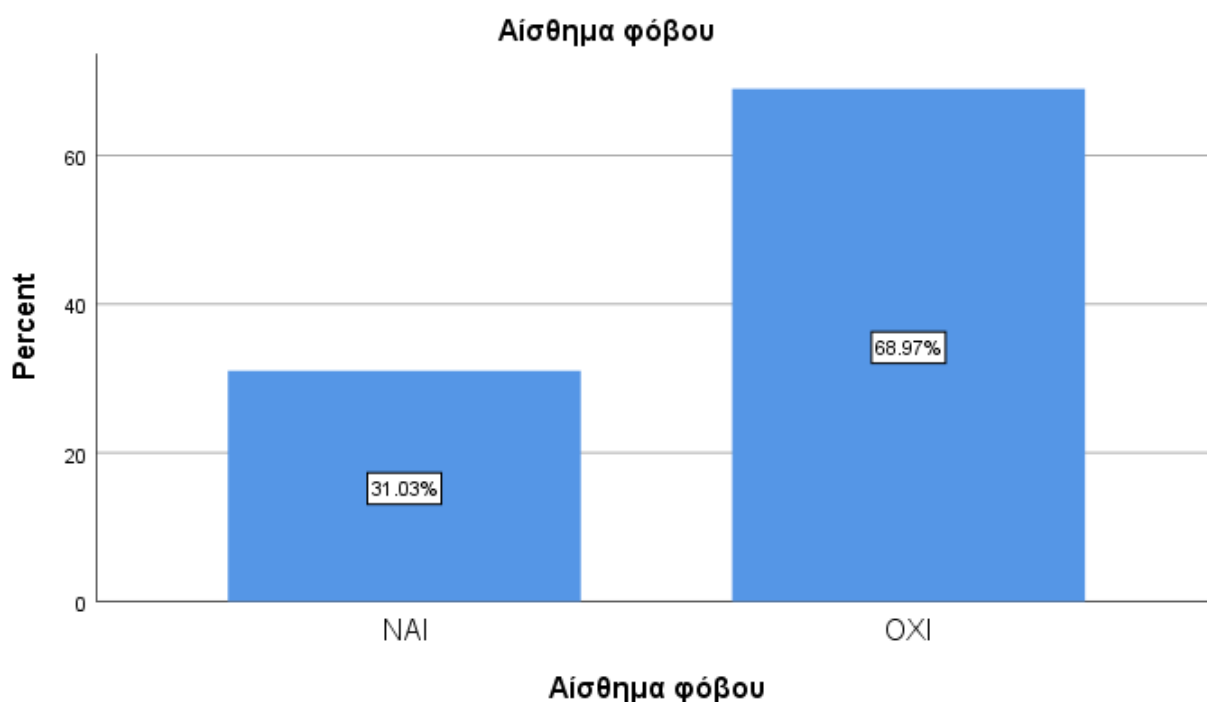

Σχήμα Ιστογράμματος 21: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με τον τρόπο ομαλοποίησης των σχέσεων με τους βλάχους

Στην **Σχήμα 22** παρατηρούμε τα ποσοστά όσον αφορά ένα οι ερωτηθέντες είχαν το αίσθημα του φόβου λόγω του εμφυλίου. Βλέπουμε ότι το ένα τρίτο περίπου (31%) διακατέχονταν από το αίσθημα αυτό.

Αίσθημα φόβου

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΝΑΙ	9	31.0	31.0	31.0
	ΟΧΙ	20	69.0	69.0	100.0
	Total	29	100.0	100.0	

Σχήμα Ιστογράμματος 22: Απεικόνιση του ποσοστού ντόπιων συμμετεχόντων σχετικά με το αίσθημα φόβου

4.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γενικά οι ντόπιοι δεν είχαν ιδιαίτερα προβλήματα με τους Βλάχους. Οι σχέσεις τους ήταν αρκετά καλές και εξελίχθηκαν προς το καλύτερο. Η παράδοση σπιτιών και χωραφιών από την πολιτεία στους Βλάχους δεν στάθηκε μεγάλο εμπόδιο, παρόλο που σε ορισμένες συνεντεύξεις εκφράζεται κάποια πικρία και απογοήτευση, ιδιαίτερα για το γεγονός που οι ντόπιοι όταν επέστρεφαν δεν μπορούσαν σε ορισμένες περιπτώσεις να μπουν στα σπίτια τους. Μάλιστα υπήρξε μεγάλη συνεργασία στην γεωργία και στην κτηνοτροφία όπου οι Βλάχοι έμαθαν από τους ντόπιους και το αντίστροφο. Σύμφωνα με αρκετές μαρτυρίες στις συνεντεύξεις εάν οι Βλάχοι δεν εποικούσαν τις Πρέσπες, πολλά χωριά της περιοχής θα είχαν εξαφανιστεί. Ακόμη σε αρκετές συνεντεύξεις οι ντόπιοι χαρακτηρίζουν τους Βλάχους ως «άγριους» όταν πρωτοήλθαν στα χωριά τους. Τέλος διακρίνουμε σε ορισμένες συνεντεύξεις το αίσθημα του φόβου των ντόπιων να εκφράσουν τις απόψεις τους εκείνη την εποχή λόγω του εμφυλίου πολέμου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

**ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Ο ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΣΠΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΛΑΧΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ
1950-1960.**

Οδηγίες συμπλήρωσης:

- Σημειώστε το γράμμα X στα κουτάκια των ερωτήσεων εκτός από την ερώτηση 2 όπου θα γράψετε τον τόπο διαμονής σας.
- Το ερωτηματολόγιο είναι εμπιστευτικό και η ανωνυμία σας θα διατηρηθεί. Ευχαριστούμε για την συμμετοχή σας

11. Ποιο είναι το φύλο σας;

A. Γυναίκα (0)

B. Άνδρας (1)

12. Τόπος διαμονής: .....

13. Τι ηλικία έχετε;

60 – 70 (1)

71 – 80 (2)

81 – 90 (3)

91 – 100 (4)

14. Επίπεδο μόρφωσης

A. Χωρίς μόρφωση(1)

B. Δημοτικό (2)

Γ. Γυμνάσιο (3)

Δ. Πανεπιστήμιο (4)

15. Πώς ήταν οι σχέσεις με τους Βλάχους τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους;

B. Κακές (1)

B. Ουδέτερες(2)

Γ. Καλές (3)

16. Υπήρχαν διαφορές μεταξύ ντόπιων και Βλάχων;

ΝΑΙ (1)

ΟΧΙ (2)

17. Πώς εκτιμάτε την βοήθεια της πολιτείας στους Βλάχους;

A. Μη ικανοποιητική (1)

B. Ουδέτερη (2)

Γ. Ικανοποιητική (3)

18. Ποια η στάση σας στο γεγονός ότι η πολιτεία τους παραχώρησε χωράφια και σπίτια;

A. Αρνητική (1)

B. Ουδέτερη (2)

Γ. Θετική (3)

19. Πώς εξελίχθηκαν οι καθημερινές σχέσεις ανάμεσά σας;

A. Χειροτέρεψαν (1)

B. Παρέμειναν ουδέτερες (2)

Γ. Βελτιώθηκαν (3)

20. Με ποιον τρόπο ομαλοποιήθηκαν οι σχέσεις με τους Βλάχους;

A. Μέσω των επαγγελματικών σχέσεων (1)

B. Μέσω των γάμων (2)

* 11. Εντοπίζεται το αίσθημα του φόβου στις δηλώσεις των πληροφορητών;

A. ΝΑΙ (1) B. ΟΧΙ (2)

6. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

Ολοκληρώνοντας την εργασία σχετικά με τις σχέσεις των Βλάχων – ντόπιων στα χωριά της Πρέσπας, καταλήγουμε σε ευρύτερα συμπεράσματα που αντανακλούν το περιβάλλον συνύπαρξης και αφομοίωσης. Η περιοχή αντιμετώπισε δύο μεγάλες πληθυσμιακές μεταβολές: η πρώτη με την αποχώρηση των μουσουλμανικών οικογενειών και η εγκατάσταση των προσφύγων από Μ. Ασία και Πόντο. Η δεύτερη με το τέλος του Εμφύλιου πολέμου, όταν με την μαζική εγκατάλειψη των χωριών, το κράτος θα εγκαταστήσει Βλάχους έποικους.

Η Πρέσπα αποτελεί μία περιοχή με μεγάλη πολιτιστική και περιβαλλοντική κληρονομιά, μια περιοχή που δοκιμάστηκε σκληρά σε δύσκολες ιστορικές περιόδους. Μέσα από την έρευνα διαπιστώνεται η γενικότερη στάση των δύο ομάδων που διαμορφώθηκε στο πέρασμα των χρόνων, στον τόπο κατοικίας και εργασίας και της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε. Κατά την διάρκεια της έρευνας, οι κάτοικοι παρουσίαζαν μία διστακτικότητα να απαντήσουν ευθέως. Αυτή η στάση δικαιολογείται, πρώτον γιατί ιδιαίτερα για τους ντόπιους, οι οποίοι κουβαλάνε μνήμες και βιώματα που αφήνουν μία χροιά λυπητερών και έντονων συναισθηματικά αναμνήσεων. Δεύτερον, οι συγκεκριμένοι ζώντας τότε σε ένα κλίμα φόβου και εγκατάλειψης, αρνούνταν να μαγνητοφωνηθεί η συνομιλία μας και απαιτούσαν να μην ηχογραφηθούν.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι σχέσεις από την αρχή για κάποιους (και από τις δύο ομάδες) δεν ήταν καλές. Κοινά αποδεκτό όμως είναι ότι οι σχέσεις συσφιχθήκανε μετά το 1970 όταν άρχισαν να γίνονται μεικτοί γάμοι. Σε γλωσσικό επίπεδο και οι δύο ομάδες μιλούσαν τη δική τους γλώσσα, χωρίς αυτό να αποτελέσει εμπόδιο στις σχέσεις τους. Οι ντόπιοι μιλούσαν ελληνικά, στο σπίτι όμως μεταξύ τους ή με τους

μεγαλύτερους μιλούσαν ντόπια, το σλαβόφωνο ιδίωμα. Σε εθνικό επίπεδο ένα ποσοστό Βλάχων θεωρεί ότι η εγκατάστασή τους στην περιοχή αποτέλεσε εφαρμογή σχεδίου εξελληνισμού της Πρέσπας. Αλλά και από την μεριά των ντόπιων υπήρξαν αυτές οι απόψεις, περί εθνικού φρονήματος.

Σπουδαίας σημασίας ευρήματα είναι οι απόψεις για την διανομή γης και σπιτιών στα εγκαταλελειμμένα χωριά, οι Βλάχοι, σε ένα ποσοστό έμειναν ευχαριστημένοι από την κρατική βοήθεια, ενώ κάποιοι θεώρησαν ότι το κράτος δεν τους πρόσφερε αρκετά για μόνιμη εγκατάσταση. Οι ντόπιοι, θεωρούν ότι καλώς έπραξε η πολιτεία και τους έδωσε τα άδεια σπίτια, κάπως έπρεπε να συντηρηθούν αλλιώς θα γκρεμίζονταν. Ένας άλλος λόγος είναι ότι μετά την φυγή των πολιτικών προσφύγων η περιοχή ερήμωσε. Πιστεύουν ότι η εγκατάσταση των Βλάχων βοήθησε στην αύξηση του πληθυσμού και συνεπώς στην διατήρηση του τόπου και της ιστορίας. Οι βλάχοι πιστεύουν ότι δεν υποστηρίχτηκαν αρκετά από την πολιτεία, οι ντόπιοι όμως πιστεύουν το αντίθετο, καθώς οι πρώτοι βρέθηκαν με σπίτια και χωράφια.

Ένας παράγοντας που βοήθησε στην ομαλή συνύπαρξη ήταν η παράλληλη διατήρηση των παραδόσεων και των εθίμων, γεγονός που συνέβαλε στην διατήρηση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας. Οι άνθρωποι συναντιόντουσαν στα πανηγύρια, σε θρησκευτικές εορτές, κοινωνικές εκδηλώσεις, έτσι έβρισκαν την αφορμή να γνωρίσουν τα ιδιαίτερα στοιχεία της παράδοσης και της ιστορίας τους,

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Clogg, R. (2012). *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας. Από την παρακμή και πτώση του Βυζαντίου μέχρι το 1985*. Εκδότης:Καρδαμίτσα.

Gounaris, B. C. (1989). Emigration from Macedonia in the Early Twentieth Century. *Journal of Modern Greek Studies*, 7(1), 133-153.

Society for the protection of Prespa. (2023). Στόχοι ποιότητας και κατευθύνσεις πολιτικής για τα τοποία του Δήμου Φλώρινας. Ανακτήθηκε από: <https://spp.gr/wp-content/uploads/2023/07/lppt-%CE%A3%CF%84%CF%8C%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%94%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CE%A0%CF%81%CE%B5%CF%83%CF%80%CF%8E%CE%BD.pdf>

Thede, K. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Μπουλασίκης Στέφανος (μτφρ). Εκδόσεις: Βιβλιόραμα.

Ανδρέου, Α. (2014). Πρέσπες και οι Πορείες προς αυτές, κατάλογος έκθεσης. Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες 2007-2014. Μια διαδικασία βίωσης του τοπίου, Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Θεσσαλονίκη.

Βακαλόπουλος Α. (2006). *Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833*. Θεσσαλονίκη: ΒΑΝΙΑΣ, 2006

Βακαλόπουλος, Α. (1999). *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*. Θεσσαλονίκη:ΒΑΝΙΑΣ.

Γούναρης, Β. Κ. (1994). Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας: η πορεία της ενσωμάτωσης στο ελληνικό εθνικό κράτος, 1870-1940. *Μακεδονικά*, 29, 209-237.

Γούναρης, Β. Κ. (1994). Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας: η πορεία της ενσωμάτωσης στο ελληνικό εθνικό κράτος, 1870-1940. *Μακεδονικά*, 29, 209-237.

- Δαϊκόπουλος, Γ. (2015). Η Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες ως παράδειγμα μετασχηματιστικής μάθησης. *Διεθνές Συνέδριο για την Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες*, 4.
- Ελστάτ (1940). Ο πληθυσμός κατά την απογραφή της 16 Οκτωβρίου 1940. Ανακτήθηκε στις 22/10/2023 από: https://www.statistics.gr/documents/20181/17202034/ELSTAT_APOGRAFES_1821_2021.pdf
- Ελστάτ (1964). Αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού κατοικιών της 19^{ης} Μαρτίου 1961. Ανακτήθηκε στις 22/10/2023 από: https://www.statistics.gr/documents/20181/17202034/ELSTAT_APOGRAFES_1821_2021.pdf
- Ηλιάδου Τάχου, Σ., Ανδρέου, Α., Κασβίκης, Κ. & Μπέτσας, Ι. (2019). *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*. ΑΘΗΝΑ:ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ
- Ηλιάδου-Τάχου, Σ., & Ανδρέου, Α. (2014). Όψεις της ΕΑΜικής εκπαιδευτικής πολιτικής στη Δυτική Μακεδονία: Οι θεσμοί της εκπαίδευσης των σλαβόφωνων¹. *Η δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα*, 242-257.
- Ιστορικός-Ταξιδιωτικός Οδηγός. (2018). Βίτσι (Πρέσπες-Βαρνούντας-Βάρμπα-Μάλι Μάδι). Στα βήματα του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος. Αθήνα:Σύγχρονη Εποχή.
- Κατσαδωράκης, Γ. (1996). Πρέσπα. Μια ιστορία για τη φύση και τον πολιτισμό. Εκδόσεις: Ιδιωτική.
- Κατσαδωράκης, Γ. (1996). *Πρέσπα: Μια ιστορία για τη Φύση και τον Άνθρωπο*. Εκδότης: Ιδιωτική.
- Κοτζαμάνης Β. (1997). Αθήνα, 1848-1995: η δημογραφική ανάλυση μιας μητρόπολης. *The Greek Review of Social Research*, 92, 3–30. <https://doi.org/10.12681/grsr.703>
- Κουκούδης, Α. (1999). *Η Θεσσαλονίκη και οι Βλάχοι*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
- Κουκούδης, Α. (2001). *Οι Βεργιανοί Βλάχοι και οι Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Κουστένης, Π & Τσιμεδιάδου, Ε. (2019). *Η εκλογική αποτύπωση των εμφύλιων συγκρούσεων στο: Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, ΑΘΗΝΑ: ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, σελ. 183
- Κουτσοθανάσης, Α. (2020). *Αφιέρωμα στην Πύλη Πρεσπών*. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://neafiorina.gr/2020/11/afieroma-stin-pyli-prespon-video/>
- Κυραμάργιου, Ε. (2020). *Νέοι Κάτοικοι- Νέα Ονόματα: Οι μετονομασίες των οικισμών μετά την προσφυγική εγκατάσταση στη Μακεδονία, 1922-1928*. Ανακτήθηκε στις

19/10/2023: <https://docplayer.gr/233079658-E-k-neoi-katoikoi-nea-onomata-oi-metonomasies-ton-oikismon-meta-tin-prosfygiki-egkatastasi-sti-makedonia.html>

Λιθοξόου, Δ. (2005). Η εθνική επιχείρηση εξελληνισμού των τοπωνυμίων. Ανακτήθηκε στις 5/06/2022 από: https://www.lithoksou.net/2020/11/metonomasies-horion_15.html

Λιθοξόου, Δ. (2005). Η εθνική επιχείρηση εξελληνισμού των τοπωνυμίων. Ανακτήθηκε στις 5/06/2022 από: https://www.lithoksou.net/2020/11/metonomasies-horion_15.html

Μανούκας, Γ. (2003). *Παιδομάζωμα, Η αγωγή και η διδασκαλία των απαχθέντων ελληνοπαίδων*. Εκδότης: Πελασγός. σελ.26-27.

Μαργαρίτης, Γ. (2005). *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946- 1949 (Πρώτος Τόμος)*. Εκδότης:2005

Νικολάου, Α., & Τάχου-Ηλιάδου, Σ. (2020). Η ποινική δίωξη των δοσίλογων στην πόλη της Φλώρινας κατά την περίοδο της εαμοκρατίας, Νοέμβριος 1944, Μάρτιος 1945.

Παπαδόπουλος, Α. (2014). *Πρέσπα και Τριεθνές: εθνογραφική έρευνα σε μία συνοριακή περιοχή*.

Παπαδόπουλος, Δ. (2010). *Σχηματίζοντας τη λίμνη: εμπειρία και διαμεσολάβηση του τοπίου στις Πρέσπες* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας).

Παπακαρμέζης, Ι. (2006). *Πρέσπα: ο τόπος της εύλαλης σιωπής*. Θεσσαλονίκη: Ιερά Μητρόπολις Φλωρίνης Πρεσπών & Εορδαίας; Ναυς;

Παρθενόπουλος, Κ., Παρθενοπούλου, Σ. & Παρθενοπούλου, Ν. (2009). *Πρέσπες. Λαϊκός πολιτισμός, αρχιτεκτονική, παράδοση και μελλοντικές προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: ΝΑΥΣ.

Περιφερειακή Ενότητα Φλώρινας. (2023). Παρουσίαση Ενότητας. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://florina.pdm.gov.gr/perifereiaki-enotita-florinas/paroyiasia-perifereiakis-enotitas/>

Ραυμόνδος, Α. (2022). *Ο ελληνικός εμφύλιος. Μνήμες σε πόλεμο και Σύγχρονες Πολιτικές Ταυτότητες*. ΑΘΗΝΑ: Επίκεντρο.

Ρόμπιν- Λεβίδη, Μ. (2018). «Εδώ καπούτ»: *Η βία του Συνόρου, Μετανάστευση, Εθνοπροσύνη και Φύλο στην Ελληνοαλβανική Μεθόριο*. Εκδότης: Αλεξάνδρεια.

Σαραντάκης, Π. (2010). *Φλώρινα. Τόπος-Χρόνος-Άνθρωποι*. Εκδότης:Μιλητός.

Σινάνης, Α. (2015). *Κορέστεια, Τα χωριά της λήθης*. Ελάτη Τρικάλων. Τουριστικός οδηγός Ν. Φλώρινας, (2003). *Άνθρωπος, ιστορία, φύση*. ΑΘΗΝΑ: Έλλα.

Σολάκη, Α., & Βαμβακίδου, Ι. (2013). Μετονομασίες οικισμών στην περιοχή της Φλώρινας στις αρχές του 20ού αιώνα: ιστορικές αναγνώσεις.

Σουλίδης, Κ. (2020). Πολιτική και χρήσεις γης στην περιοχή της Φλώρινας 1940-1980. Τα ανταλλάξιμα κτήματα στο Νυμφαίο και τον Άγιο Γερμανό.

Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (2023). Τμήμα Γ΄-Απαλλοτριώσεων. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://www.minfin.gr/web/g.g.-demosias-periousias/tmemag-apallotrioseon>

Νομικά κείμενα

ΦΕΚ 179.1927. «Στοιχεία Συστάσεως και Εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων». Ανακτήθηκε στις 22/10/2023 από: <https://delinogr.wordpress.com/2011/12/18/%CE%B7-%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CF%83%CE%B9%CC%81%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85%CC%81/>

Ν.Δ. 713/1957 «Περί μέτρων αφορώντων στην επιτάχυνση της ανταλλάξιμης περιουσίας και την ολοκλήρωση της αποκατάστασης των προσφύγων».

Ν. 357/1976 «Περί επιταχύνσεως της ρευστοποιήσεως και εκκαθαρίσεως της ανταλλάξιμης περιουσίας».

ΝΔ 430/1926 (ΦΕΚ 430/Α/14-12-1926): Περί κωδικοποιήσεως των περί συστάσεως Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος κειμένων διατάξεων. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: https://www.technologismiki.com/nomos/index.html?pd_27_11_1926.php

Π.Δ. 18.12/1926. (Φ.Ε.Κ. 437/Α` 23.12.1926). Περί της εργασίας των γυναικών και ανηλίκων εν τη επεξεργασία του καπνού. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://www.elinyae.gr/ethniki-nomothesia/pd-18121926-fek-437a-23121926>

Β.Δ. 31.10.1940. «Περί τροποποιήσεως συμπληρώσεως και καταργήσεως διατάξεων τινών της κείμενης νομοθεσίας περί διαχειρίσεως της Ανταλλάξιμου περιουσίας».

ΝΔ 164/1947 (ΦΕΚ 164/Β/30-10-1947): Περί κατανομής των δια παιγνιοχάρτων ή πεσσών ή άλλων μέσων διεξαγομένων παιγνίων, κατά κατηγορίας. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-paignia-kazino-internet-kafe/ya-10703-1947.html>

ΝΔ 2536/1953 (ΦΕΚ 223/Α/27-08-1953): Περί επανεποικοσμού των παραμεθωρίων περιοχών και ενισχύσεως του πληθυσμού αυτών.

ΦΕΚ 2536/1953. (ΦΕΚ 225/27/08/1953). «Περί εποικισμού των παραμεθορίων περιοχών και ενισχύσεως του πληθυσμού αυτών». Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://www.mathra.gr/ypourgeio-esoterikon-tomeas-makedonias-thrakis-istorika-stoicheia/>

ΦΕΚ 2536/1954. (ΦΕΚ 12/08/1954). Φασιστικός νόμος 2536 Οργάνωση 'Ηλιντεν'. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://parapoda.wordpress.com/2020/12/23/%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BD-%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BD%CF%8C%CE%BC/>

ΝΔ 357/1976 (ΦΕΚ 156/A/24-6-1976): Περί επιταχύνσεως της ρευστοποιήσεως και εκκαθαρίσεως της ανταλλάξιμου περιουσίας. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-oikonomia/n-357-1976.html>

ΦΕΚ 346/1926. (ΦΕΚ 346/4.10/1926). Περί μετονομασίας διαφόρων κοι-νοτήτων και συνοικισμών. Ανακτήθηκε στις 19/10/2023 από: <https://www.tameteora.gr/apopseis-sxolia/sxolia-parapol/21695/2014-12-07-10-00-34/>

Αρχεία

Υπηρεσία Εποικισμού και Αναδασμών της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής της Περιφερειακής Ενότητας Φλώρινας
Κτηματική Υπηρεσία της Περιφερειακής Ενότητας Φλώρινας

Εφημερίδες

Εφημερίδα Ελευθερία. (1954). «Προγραμματισμός και Αντιπολίτευση».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΠΙΝΑΚΕΣ1

1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ

Πίνακας πληθυσμού ανά κοινότητα	1940 ¹	1951 ²	1961 ³
1) Κοινότητα Αγίου Αχιλλείου	100	33	160
1. Άγιος Αχιλλείος (επί της ομώνυμου νήσου εντός της λίμνης Μικρής Πρέσπας)	100	33	38
2 . Δασερή	75	-	-
3. Πύλη(ηπειρωτικό τμήμα εκτός της νήσου Αγίου Αχιλλείου)	207	-	122
2) Κοινότητα Αγίου Γερμανού	2.177	-	689
1. Άγιος Γερμανός	2.177	-	689
3) Κοινότητα Ανταρτικού	1.345	1.047	605
1. Ανταρτικό	1.345	1.047	605
4) Κοινότητα Βροντερού	591	-	371
1. Βροντερό	507	-	371
2. Αγκαθωτό	84	-	-
5) Κοινότητα Καρυών	478	107	235
1. Καρυές	331	107	160
2. Οξυά	147	-	75
6) Κοινότητα Κρυσταλλοπηγής	624	-	364
1. Κρυσταλλοπηγή	624	-	364
7) Κοινότητα Κώτα	586	218	182
1. Κώτας	586	218	182
8) Κοινότητα Λαιμού	947	466	534
1. Λαιμός	738	466	427
2. Μηλιώνα	209	-	107
9) Κοινότητα Λευκώνας	422	196	242
1. Λευκώνας	422	196	242
10) Κοινότητα Μικρολίμνης	466	96	149
1. Μικρολίμνη	316	96	149
2. Κρανειές	150	-	-
11) Κοινότητα Πισοδερίου	560	143	106
1. Πισοδέρι	484	143	106
2. Καλύβια	76	-	-

¹ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

²ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗΝ ΤΗΣ 7^{ης} ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1951, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ 1955

³ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ- ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΤΗΣ 19 ΜΑΡΤΙΟΥ 1961, ΤΟΜΟΣ Ι, ΑΘΗΝΑ 1964

12) Κοινότητα Πλατέος	268	133	154
1. Πλατύ	268	133	154
13) Κοινότητα Πύξου	489	-	-
1. Πύξος	489	-	-
14) Κοινότητα Τριγώνου	482	56	67
1. Τρίγωνον	482	56	67
15) Κοινότητα Ψαράδων	770	433	430
1. Ψαράδες	770	433	430
16) Κοινότητα Καλλιθέας	379	-	287
1. Καλλιθέα	379	-	287
17) Κοινότητα Πρασίνου (Τυρνόβου)	376	128	117
1. Πράσινο (Τύρνοβο)	376	128	117
18) Σφήκα	294		

Χάρτης 1.

ΕΠΙΣΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Άρθρο 2, Ψήφισμα 4 Δεκεμβρίου 1947 του ΑΖ΄ Ψηφίσματος

«Έλληνες υπήκοοι διαμένοντες προσωρινώς ή μονίμως εις το εξωτερικόν, οίτινες διαρκούσης της παρούσης ανταρσίας δρουν αποδεδειγμένως αντεθνικώς ή ενισχύουν καθ' οιονδήποτε τρόπον τον κατά του Κράτους διεξαγόμενον συμμοριακόν αγώνα, δύνανται να αποστερηθούν της Ελληνικής ιθαγένειας»

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 2185 ΦΕΚ Α 217/15.8.1952

«Περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως κτημάτων προς αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών και κτηνοτρόφων»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Γενικοί ορισμοί

Άρθρον 1

Σκοπός και έκτασις απαλλοτριώσεως

Σκοπός και έκτασις απαλλοτριώσεως Προς αποκατάστασιν ακτημόνων κατά την έννοιαν του Αγροτικού Κώδικος καλλιεργητών και ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων κατά την έννοιαν της περί αποκαταστάσεως κτηνοτρόφων Νομοθεσίας ορίζονται τα κάτωθι:

1. Παραχωρούνται γαίαι καλλιεργούμεναι ή καλλιεργήσιμοι, φυτείαι και κτηνοτροφικάι εκτάσεις του Δημοσίου τελούσαι υπό την διαχείρισιν της Διευθύνσεως Δημοσίων Κτημάτων του Υπουργείου των Οικονομικών κατά τας διατάξεις του άρθρου 121 του Αγροτικού Κώδικος και της περί αποκαταστάσεως κτηνοτρόφων Νομοθεσίας.

2. Αναλαμβάνονται υπό του Υπουργείου Γεωργίας και παραχωρούνται κατά τας εκάστοτε ισχυούσας σχετικές διατάξεις γαίαι καλλιεργούμεναι και καλλιεργήσιμοι και κτηνοτροφικάι θαμνώδους ή μη μορφής εκτάσεις της ανταλλαξιμού περιουσίας. Ως καλλιεργήσιμοι γαίαι νοούνται και αι δεκτικάι καλλιεργείας δι' εκχερσώσεως θαμνώδεις εκτάσεις ως και αι κεκαλυμμένα δι' αγριελαιών ή ετέρων αγρίων καρποφόρων δένδρων δεκτικών εξημερώσεως δι' εγκεντρισμού.

3. Επιτρέπεται συμφώνως τω άρθρω 104 του Συντάγματος η αναγκαστική απαλλοτριώσις αγροτικών κτημάτων ανηκόντων εις φυσικά πρόσωπα και πάσης φύσεως νομικά πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου και

Άρθρον 2

1. Η αναγκαστική απαλλοτριώσις κηρύσσεται δι' αποφάσεως του Υπουργού της Γεωργίας εκδιδομένης μετά γνώμην του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Εποικισμού και δημοσιευομένης εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

2. Η αναγκαστική απαλλοτριώσις κτημάτων ανηκόντων εις Δήμους ή Κοινότητας γίνεται ωσαύτως κατά τας διατάξεις της ανωτέρω παρ. και μετά προηγουμένην γνώμην του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου. Εάν η γνωμοδότησις δεν υποβληθή εις το Υπουργείον Γεωργίας εντός διμήνου από της επί τούτω προσκλήσεως της οικείας Διευθύνσεως Γεωργίας, ο Υπουργός της Γεωργίας χωρεί εις την απαλλοτριώσιν και άνευ ταύτης.

3. Η αναγκαστική απαλλοτριώσις θεωρείται συντελεσθείσα από της χρονολογίας της δημοσιεύσεως της ως άνω Υπουργικής αποφάσεως, ανεξαρτήτως του χρόνου της εκδικάσεως του κτήματος υπό της κατά το άρθρον 71 του Αγροτικού Κώδικος Επιτροπής Απαλλοτριώσεων.

2. Μη υφισταμένων των προϋποθέσεων της προηγουμένης παρ. η γαιοκτησία των ανωτέρω Ιδρυμάτων υπόκειται εις αναγκαστικήν απαλλοτριώσιν υπό τους όρους του παρόντος Νόμου.

3. Ωσαύτως της κατά τον παρόντα Νόμον απαλλοτριώσεως εξαιρείται η παντός είδους γαιοκτησία των Εφεδρικών Ταμείων Κρήτης, ήτις επίσης εξαιρείται των περιορισμών του Νόμου 2148/52 "περί τροποποιήσεως του Ν. 3250/24 "περί απαγορεύσεως δικαιοπραξιών επί ακινήτων" κυρουμένης δια του παρόντος της επί τούτω εκδοθείσης υπ' αριθ. 829/29.7.52 πράξεως του Υπουργικού Συμβουλίου.

5. Ο Υπουργός της Γεωργίας άμα τη υποβολή του κατά τους όρους των προηγουμένων παρ. συντεταγμένου προσυμφώνου, διατάσσει δι' αποφάσεώς του εκδιδομένης μετά γνώμην του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Εποικισμού τον κατά το άρθρον 89 του Αγροτικού Κώδικος οριστικόν διαχωρισμόν και την δαπάναις των εξαγοραστών, οριστικήν κατά τας διατάξεις της Αγροτικής Νομοθεσίας διανομήν του κτήματος, ενεργουμένην είτε υπό της Τοπογραφικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Γεωργίας, είτε υπό ιδιώτου μηχανικού, αναστέλλον άμα την περαιτέρω πρόοδον της απαλλοτριωτικής διαδικασίας, ως προς την εκουσίως μεταβιβαζομένην έκτασιν.

6. Μετά την οριστικήν διανομήν ο Υπουργός της Γεωργίας ανακαλεί την περί κηρύξεως της απαλλοτριώσεως απόφασιν αυτού, ως προς την εκουσίως μεταβιβαζομένην έκτασιν του κτήματος, επί μόνω τω σκοπώ της οριστικής κατά κυριότητα μεταβιβάσεως ταύτης υπό του ιδιοκτήτου εις τους αγοραστάς, παρέχων άμα την άδειαν συνάψεως της σχετικής δικαιοπραξίας. Η άδεια παρέχεται υπό τον ρητώς αναγραφόμενον εν αυτή όρον ότι το οριστικόν συμβόλαιον αγοραπωλησίας δέον να μεταγραφή και κοινοποιηθή εις το Υπουργείον Γεωργίας εντός το πολύ τριών μηνών από της εκδόσεως της αδείας. Η προθεσμία αύτη ουδέποτε δύναται να εκτείνεται πέραν της 30 Ιουνίου 1954. Απράκτου παρεχομένης της προθεσμίας ταύτης, ή εάν το συμβόλαιον δεν είναι σύμφωνον προς τας διατάξεις του παρόντος άρθρου, η περί

κηρύξεως της απαλλοτριώσεως του κτήματος απόφασις του Υπουργού της Γεωργίας ανακτά πλήρως την ισχύν της, θεωρουμένη ως μηδέποτε ανακληθείσα, και συνεχίζεται αυτοδικαίως η διαδικασία της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως.

7. Το παρόν άρθρον εφαρμόζεται αναλόγως και επί απαλλοτριουμένων κτηνοτροφικών κτημάτων.

Άρθρον 8

1. Δια την εφαρμογήν των περί εξαιρέσεως εκ της κατά το άρθρον 104 του Συντάγματος απαλλοτριώσεως διατάξεων του παρόντος Νόμου λαμβάνεται υπ' όψιν η νομική κατάστασις του κτήματος από απόψεως ιδιοκτήτου, η υφισταμένη κατά την 1ην Ιανουαρίου 1952.

2. Προκειμένου περί αγροτικών κτημάτων κατατηθέντων εικονικώς προς καταστρατήγησιν του σκοπού της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως προς αποκατάστασιν ακτημόνων γεωργών και μικρών κτηνοτρόφων μετά την 24 Μαΐου 1946 και μέχρι της 1 Ιανουαρίου 1952, είτε δια διανομής, είτε δι' άλλης τινός πράξεως μεταβιβάσεως εν ζωή, δια την εφαρμογήν του άρθρου 104 του Συντάγματος και του παρόντος νόμου, λαμβάνεται υπ' όψει η κατά την 24 Μαΐου 1946 νομική κατάστασις του κτήματος από απόψεως ιδιοκτήτου. Η εικονικότης κρίνεται προ πάσης εκδικάσεως παρά της Επιτροπής απαλλοτριώσεων κατά την διαδικασίαν του νόμου ΒΧΗ', ως ούτος κωδικοποιηθείς και τροποποιηθείς ισχύει, ενώπιον του αρμοδίου Προέδρου Πρωτοδικών και τελεσιδίκως δι' αποφάσεως του Τριμελούς Εφετείου επί τη αιτήσει παντός έχοντος έννομον συμφέρον είτε και του Δημοσίου εκπροσωπούμενου υπό του Υπουργού Γεωργίας.

Άρθρον 14

Επί των κατά τον παρόντα νόμον και την κειμένην αγροτικήν Νομοθεσίαν διατιθεμένων γαιών, προτάσσονται κατά την χορήγησιν κλήρων δι' αγροτικήν ή κτηνοτροφικήν αποκατάστασιν εν εκάστη κατά τη Νομοθεσίαν ταύτην σειρά προτιμήσεως και εν εκάστη υπιδιαιρέσει αυτής, αι εξής κατηγορίαι ακτημόνων καλλιεργητών ή ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων:

- α) Οι περί των ο Νόμος 1487/1940 ανάπηροι και θύματα πολέμου.
- β) Οι περί των ο Νόμος 1836/1951 πολεμισταί.
- γ) Οι κατά τους οικείους Νόμους πολύτεκνοι.
- δ) Αγωνισταί του Μακεδονικού αγώνος 1903-1909 και του Ηπειρωτικού περιλαμβανόμενοι εις τους πίνακας του Υπουργείου Στρατιωτικών τους κυρωθέντας δια του Α.Ν. 76/1936 ως ούτοι ισχύουν σήμερα.
- ε) Πυροπαθείς κατά την ακίνητον αυτών περιουσίαν εκ συμμοριακής δράσεως.
- στ) Απόφοιτοι γεωργοτεχνικών σχολείων λειτουργούντων μερίμνη του Εθνικού Ιδρύματος μετά την συμπλήρωσιν του 21ου έτους της ηλικίας των.
- ζ) Υπαρχούσης κολληγικής σχέσεως αναγκαστικώς προστατευομένης αποκαθίστανται εκ του απαλλοτριουμένου κτήματος και οι καλλιεργούντες τούτου κολλήγοι.

Άρθρον 15

Συγκυριότης Δημοσίου

Οπου εις κηρυχθέντα απαλλοτριωτέα κτήματα υφίσταται συγκυριότης Δημοσίου και τρίτων η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων διαχωρίζει κατά την κρίσιν της εις διαιρετόν τμήμα το εις το Δημόσιον ανήκον μέρος και διαθέτει αυτό κατά τον παρόντα Νόμον μετά των απαλλοτριουμένων εκτάσεων του αυτού κτήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Κτήματα απαλλοτριωτέα δι' αποκαταστάσιν ακτημόνων καλλιεργητών

Άρθρον 17

1. Υπόκεινται εις αναγκαστικήν απαλλοτρίωσιν και παραχώρησιν δι' αγροτικήν αποκατάστασιν. α) Αι εις το Δημόσιον, την Ανταλλάξιμον περιουσίαν, Δήμους, Κοινότητας και πάσης φύσεως νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου ανήκουσαι καλλιεργούμεναι ή καλλιεργήσιμοι γαίαι και παντός είδους φυτεΐαι μετά των επ' αυτών κειμένων και την γεωργικήν αποκατάστασιν εξυπηρετούντων κτισμάτων, πλην των εξαιρέσεων του άρθρ. 20 του

παρόντος. Επί κοινοχρήστων γαιών περιελθουσών εις Δήμους, Κοινότητες και Συνεταιρισμούς αποκαταστάσεως ακτημόνων καλλιεργητών δυνάμει της Αγροτικής εν γένει νομοθεσίας εφαρμόζονται αντιστοίχως αι διατάξεις των άρθρων 119 και 188 του Αγροτικού Κώδικος. β) Αι εις τα φυσικά και Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου ανήκουσαι καλλιεργούμεναι ή καλλιεργήσιμοι ασκεπείς εκτάσεις μετά των χρησίμων δια την εκμετάλλευσιν των κτημάτων κτισμάτων, πλην των εξαιρέσεων του άρθρ. 18 του παρόντος. Ως καλλιεργήσιμοι νοούνται κατά τον παρόντα Νόμον και α) αι δεκτικαί καλλιεργείας δι' εκχερσώσεως δασικαί εκτάσεις ως και αι κεκαλυμμέναι δι' αγρίων δένδρων δεκτικών εξημερώσεως δι' εγκεντρισμού, εφ' όσον αύται δεν ανήκουν εις φυσικά ή νομικά πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου και β) αι αμέσως ή κατά βεβαίαν πρόβλεψιν δεκτικαί καλλιεργείας ορύζης. Ασκεπείς γαίαι νοούνται αι μη δια συστηματικών και συνεχών φυτειών, αμπελών, ελαιών ή άλλων ημέρων καρποφόρων δένδρων καλυπτόμεναι γαίαι.

2. Μετά των περιών η προηγουμένη παράγραφος κτημάτων διατίθενται υπο της Επιτροπής Απαλ/σεων υπερ των κατά το παρόν ν.δ. αποκαθισταμένων ακτημόνων γεωργών και κτηνοτροφικαί εκτάσεις δια την συντήρησιν της συνήθους μικράς κτηνοτροφίας των, νοουμένης ως τοιαύτης της μέχρι 15 μικρών και 2 μεγάλων ζώων, εφ' όσον η ικανοπήσις των κτηνοτροφικών τούτων αναγκών δεν είναι δυνατή εις Δημοτικάς ή Κοινοτικάς βοσκάς. Η παραχώρησις των κτηνοτροφικών εκτάσεων γίνεται προς τον Συνεταιρισμόν αυτών προς κοινήν απάντων των αποκαθισταμένων χρήσιν κατά τας διατάξεις της Αγροτικής Νομοθεσίας. Τοιαύται εκτάσεις διατίθενται υπο της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων και δι' αυτοτελή κτηνοτροφικήν αποκατάστασιν κατά τας διατάξεις του κεφαλαίου Γ' του παρόντος. Αποκλείεται η κατά τ' ανω παραχώρησις κτηνοτροφικών εκτάσεων υπερ Συν/σμών αποκαθισταμένων γεωργών εάν κατά την κρίσιν της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων θέλη επέλθη δια της παραχώρησεως βλάβη ή δυσχέρεια απο απόψεως ενιαίας εκμεταλλεύσεως εις όλον κτηνοτροφικόν κτήμα. Αι διατάξεις της παραγράφου ταύτης δεν ισχύουν επί απαλλοτριουμένων δι' αγροτικήν αποκατάστασιν Δημοτικών και Κοινοτικών κτημάτων, άτινα κατά την κτηνοτροφικήν αυτών έκτασιν, διατίθενται κατά τα εν άρθρω 28 παρ. 1α οριζόμενα.

Σημ.: όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 16 του ΝΔ 3621/1956 (Α 276).

3. Κατά παρέκκλισιν των εν άρθρω 2 οριζομένων, αγροτικά κτήματα περί ων υφίστανται συμβάσεις αυτοκαλλιιεργείας συναφθείσαι βάσει των Νόμων 4142/1929, 4406/1929, του άρθρ. 13 Αγροτικού Κώδικος (αρθρ. 7 Ν.Δ. 24.11.1925) κλπ. κηρύσσονται δυνάμει του παρόντος και άνευ άλλης διατυπώσεως ως αναγκαστικώς απαλλοτριωθέντα κατά τας διατάξεις του άρθρου 104 του Συντάγματος και του παρόντος. Εις παραχώρησιν ή απαλλοτρίωσιν κατά το άρθρ. 104 του Συντάγματος, τον παρόντα Νόμον και την Νομοθεσίαν περί αποστραγγιζομένων γαιών υπόκεινται αι εκτάσεις του Δημοσίου ή Φυσικών ή Νομικών Προσώπων περί ων έχουσι συναφθή συμβάσεις εκτελέσεως έργων αποστραγγίσεως εξυγιάνσεως κλπ. ουδενός δια την τοιαύτην παραχώρησιν ή απαλλοτρίωσιν αναγνωριζομένου κωλύματος εκ των οικείων Συμβάσεων και των κυρωτικών τούτων Νομοθετημάτων. Τυχόν κτηθέντα επί εκτάσεων των εκ της ανωτέρω κατηγορίας ανηκουσών εις το Δημόσιον δικαιώματα κυριότητος ή άλλα εμπράγματα τοιαύτα εκ μέρους των αναδόχων ή τρίτων απαλλοτριούνται κατά το άρθρ. 104 του Συντάγματος και τον παρόντα Νόμον. Προκειμένου περί εκτάσεων εις τας οποίας δεν απεπερατώθησαν τα κατά τας οικείας Συμβάσεις έργα, επιτρέπεται όπως δι' αποφάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου εκδιδομένων προτάσει των Υπουργών Δημοσίων Εργων και Γεωργίας αι ως άνω Συμβάσεις λύωνται, καθοριζομένης συγχρόνως αποζημιώσεως υπέρ των αναδόχων Εταιρειών δια τας γενομένης παρ' αυτών δαπάνας, ήτις δεν δύναται να είναι μικροτέρα του υπό του άρθρ. 39 του παρόντος προβλεπομένου ποσοστού. Δια τον καθορισμόν της αποζημιώσεως, ης το ποσόν, ο χρόνος και ο τρόπος καταβολής ορίζονται δια των αυτών ως άνω αποφάσεων, λαμβάνονται υπ' όψιν πλην των άλλων στοιχείων και τα ωφελήματα άτινα απεκόμισεν ο ανάδοχος επί του επιτευχθέντος και σωζομένου έργου. Κατά την αυτήν ως άνω διαδικασίαν επιτρέπεται ωσαύτως και η τροποποίησις των όρων των ως άνω συμβάσεων. Η κατά τον παρόν εδάφιον έκδοσις αποφάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου δεν αναστέλλει την διαδικασίαν της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως περί ης τα δύο προηγούμενα εδάφια.

4. Γεωπόνοι υπηρετούντες από διετίας συνεχώς μέχρι σήμερα ως υπάλληλοι εις απαλλοτριούμενα κλπ. κατά τα ανωτέρω συμβατικά κτήματα, εφ' όσον τυγχάνουσιν ακτήμονες ή με ανεπαρκή αγροτικήν περιουσίαν, αποκαθίστανται εις τα ούτω απαλλοτριούμενα κτήματα χορηγουμένου εις αυτούς κλήρου γεωργικού κατά την αυτήν διαδικασίαν περί αποκαταστάσεως

ακτημόνων καλλιεργητών. Οι ουτωσί αποκαθιστάμενοι υποχρεούνται να διαμένω-
σιν εις τον συνοικισμόν εις την περιοχίν του οποίου ευρίσκεται ο παραχωρηθείς κλή-
ρος.

Άρθρον 18

εξαιρέσεις αυτοκαλλιεργουμένων γαιών αποκλείει ετέραν εξαιρέσιν εκ των
περί ων η προηγουμένη περίπτωση α' μη αυτοκαλλιεργουμένων ή καλλιεργησί-
μων ασκεπών τοιούτων, εκτός αν αι αυτοκαλλιεργουμένοι είναι κάτω των 250 στρεμ-
μάτων, οπότε η απαιτουμένη προς συμπλήρωσιν του αριθμού των στρεμμάτων τού-
των έκτασις εξαιρείται εκ των μη αυτοκαλλιεργουμένων ή καλλιεργησίμων α-
σκεπών γαιών. Εάν ο ιδιοκτήτης και άρρενα ή θήλεα τέκνα αυτού έχοντα συμπληρώ-
σει το 18ον έτος της ηλικίας των και ενήλικοι άρρενες αδελφοί αυτού αποτελού-
ντες μίαν οικογένειαν καλλιεργούσι το κτήμα από κοινού αυτοπροσώπως και κατά
κυρίαν επαγγελματικήν απασχόλησιν αποζώντες εξ αυτής ως εκ κυρίας προσόδου,
η υπέρ του ιδιοκτήτου κατά την περίπτωση β' εξαιρουμένη έκτασις προσαυξάνε-
ται κατά το εν δέκατον αυτής δι' έκαστον των πέραν των δύο ως άνω τέκνων ή αδελ-
φών και μέχρις επτά δεκάτων κατ' ανώτατον όριον.

γ) Αι εντός των απαλλοτριουμένων κτημάτων κατοικίαι των ιδιοκτητών μετά της
γύρωθεν περιοχής των μη δυναμένης να υπερβή τα 3 στρέμματα δι' εκάστην κατοι-
κίαν. Επί πλειόνων εξ αδιαιρέτου ιδιοκτητών αγροκτήματος η κατά κατοικίαν εξαι-
ρέσεις της ανωτέρω εκτάσεως των 3 στρεμμάτων χωρεί υπέρ πάντων συλλήβδην των
συνιδιοκτητών.

δ) Αι κατά την 1 Ιανουαρίου 1952 υφιστάμεναι συνεχείς και συστηματικά φυτεΐαι εξ
αμπέλων, ελαιών ή άλλων ημέρων καρποφόρων δένδρων.

ε) Αι μεγάλαι αγροτικά βιομηχανικά εγκαταστάσεις μετά του απαραίτητου περί αυ-
τάς χώρου κατά την κρίσιν της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων και εκ των μικρών, αι μη
απαραίτητοι δια την εκμετάλλευσιν του απαλλοτριουμένου κτήματος.

στ) Τα δάση και αι δασικά εκτάσεις πλην των εντός των απαλλοτριουμένων
γαιών παρεμβαλλομένων και δυσχεραίνουσών την διανομήν και εκμετάλλευσιν αυτών
μικρών δασικών εκτάσεων (συστάδων).

ζ) Οι κατά την έννοιαν της παρ. του άρθρου 28 του παρόντος δασικοί βοσκότοποι εξαιρούνται της υπέρ ακτημόνων γεωργών απαλλοτριώσεως, απαλλοτριούμενοι όμως προς αποκατάστασιν ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων κατά τας διατάξεις του Κεφαλαίου Γ' του παρόντος και

η) Τ' ακίνητα περί των άρθρων 14, 15 και 16 του Αγροτικού Κώδικος.

2. Α'. Προς τον σκοπόν της ολοκληρώσεως του έργου της αποκαταστάσεως των ακτημόνων καλλιεργητών και ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων επιτρέπεται δια κοινής αποφάσεως των Υπουργών Γεωργίας και Οικονομικών, εκδιδομένης κατά την διαδικασίαν του άρθρου 2, αναγκαστική απαλλοτριώσις κατά το άρθρον 17 του Συντάγματος των εκτάσεων των μη υποκειμένων εις την κατά το άρθρον 104 του Συντάγματος και τον παρόντα Νόμον απαλλοτριώσιν. Παρεχομένης τριετίας από της δημοσιεύσεως της ως άνω υπουργικής αποφάσεως χωρίς να καταβληθή ή νομίμως παρακατατεθή η αποζημίωσις εις τον ιδιοκτήτην, η απόφασις περί απαλλοτριώσεως θεωρείται μηδέποτε εκδοθείσα.

Β'. Της κατά την προηγουμένην παράγρ. απαλλοτριώσεως εξαιρούνται: α) Αι αυτοπροσώπως ή δια των μελών της οικογενείας των καλλιεργητών καλλιεργούμεναι γαίαι. β) Εκτάσεις 200 στρεμμάτων δι' έκαστον αυτοκαλλιεργητήν φυσικόν πρόσωπον κατά την έννοιαν του άρθρου 21 του παρόντος. Προκειμένου περί φυτειών, εξαιρούνται εκτάσεις 100 στρεμμάτων. γ) Κτηνοτροφικά εκτάσεις μέχρι του αναγκαίου ορίου δια την κάλυψιν των κτηνοτροφικών αναγκών δι' έκαστον κτηνοτρόφον.

Γ'. Εις την ως άνω κατά το άρθρον 17 του Συντάγματος απαλλοτριώσιν υπόκεινται ωσαύτως αι δασικά εκτάσεις αι δεκτικά καλλιεργείας δι' εκχερσώσεως ή κεκαλυμμένοι δι' αγρίων δένδρων δεκτικών εξημερώσεως δι' εγκεντρισμού περί των άρθρων 45 παρ. 3 του Νόμου 4173/1929 "περί Δασικού Κώδικος" αι ανήκουσαι εις φυσικά πρόσωπα ή Νομικά τοιαύτα ιδιωτικού Δικαίου. Δια την απαλλοτριώσιν των εκτάσεων τούτων απαιτείται και έκθεσις Επιτροπής αποτελουμένης εκ του αρμοδίου Δασάρχου και ενός Γεωπόνου υπαλλήλου του Υπουργείου Γεωργίας, πτυχιούχου Ανωτάτης Σχολής δι' ης βεβαιούται η ύπαρξις των κατά το άρθρον 1 παρ. 1 και 2 α, β, του Α.Ν. 875/1937 όρων.

Δ'. Προκειμένου περί των κατά τας περιπτώσεις α' και β' της αρ. 1 του παρόντος άρθρου εξαιρουμένων της κατά το άρθρον 104 του Συντάγματος απαλλοτριώσεως εκτάσεων υπέρ συνιδιοκτητών, αύται, αθροιστικώς λαμβανόμεναι, υπόκεινται ωσαύτως κατά την πέραν των 250 ή 500 στρεμμάτων έκτασιν αυτών εις αναγκαστικήν κατά το άρθρον 17 του Συντάγματος απαλλοτριώσιν. Της ως άνω απαλλοτριώσεως εξαιρείται υπέρ όλων συλλήβδην των συνιδιοκτητών επί πλέον των εξαιρουμένων 250 στρεμμάτων καλλιεργουμένων ή καλλιεργησίμων, ή 500 στρεμμάτων αυτοκαλλιεργουμένων και έκτασις ίση προς το 1/4 της εξαιρουμένης εάν οι συνιδιοκτήται είναι μέχρι 4 ή ίση προς το 1/2 εάν οι συνιδιοκτήται είναι μέχρις 8, ή ίση προς τα 3/4 εάν οι συνιδιοκτήται είναι μέχρι 12, ή διπλασία αυτής εάν οι συνιδιοκτήται είναι περισσότεροι των 12.

Ε'. Η οφειλομένη προς τους ιδιοκτήτας δια την κατά το παρόν άρθρον απαλλοτριώσιν αποζημίωσις καθορίζεται κατά την διαδικασίαν της παρ. 2 του άρθρου 39 και καταβάλλεται εις τους δικαιούχους υπό του Δημοσίου. Οι αποκαθιστάμενοι δε οφείλουν εις το Δημόσιον ως τίμημα του κλήρου των το 1/2 της από του Δημοσίου καταβληθείσης αποζημιώσεως της αναλογούσης εις τον κλήρον τούτον. Το τίμημα τούτο καθορίζεται και εξοφλείται κατά τας διατάξεις των άρθρων 44 και 45.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Κτήματα απαλλοτριωτέα δια κτηνοτροφικήν αποκατάστασιν

Άρθρον 28

1. Υπόκεινται εις αναγκαστικήν απαλλοτριώσιν και παραχώρησιν προς αποκατάστασιν ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων α) Πάσαι αι κτηνοτροφικαί εκτάσεις του Δημοσίου, της ανταλλαξίμου περιουσίας Νομ. Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, πλην των ανηκουσών εις Δήμους και Κοινότητας, εφ' ων η αποκατάστασις ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων ενεργείται δι' εγγραφής τούτων εις τα Δημοτολόγια κατά τας εκάστοτε ισχυούσας διατάξεις της περί αποκαταστάσεως κτηνοτρόφων νομοθεσίας. β) Αι εις τα φυσικά Πρόσωπα και τα Νομ. Πρόσωπα Ιδιωτ. Δικαίου ανήκουσαι κτηνοτροφικαί εκτάσεις, πλην των εξαιρέσεων του άρθρου 29.

2. Κτηνοτροφικαί εκτάσεις κατά τον παρόντα Νόμον νοούνται αι ανεπίδεκτοι γεωργικής, πλην δεκτικάς μόνον κτηνοτροφικής

εκμεταλλεύσεως εκτάσεις δασώδους ή μη μορφής μετά των απαιτητών δια την συντήρησιν της κτηνοτροφίας παρακολουθημάτων (ποδιές γεννολείβαδα κλπ.). Τυχόν παρεμβαλλόμενοι μικραί καλλιεργήσιμοι ή καλλιεργούμενοι εκτάσεις δεν αναιρούσι τον χαρακτήρα του κτήματος ως κτηνοτροφικού. Κτηνοτροφικαί εκτάσεις δασώδους μορφής νοούνται αι εκτάσεις περί των αι παρ. 2 και 3 του άρθρου 45 του Ν. 4173/29 περί δασικού Κώδικος.

Άρθρον 42

Αναγνώρισις δικαιούχων. Απόφασις Προέδρου.

1. Η κατά το άρθρον 39 απόφασις του Πρωτοδικείου εντός 30 ημερών από της δημοσιεύσεώς της αποστέλλεται εν περιλήψει προς δημοσίευσιν εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μερίμνη του Γραμματέως του Πρωτοδικείου. Η περίληψις δέον απαιτητήτως να περιέχη τον αριθμόν της αποφάσεως, τα ονόματα των τεκμαρτών ιδιοκτητών και το ποσόν της καθορισθείσης αποζημιώσεως.

2. Μετά πάροδον μηνός από της δημοσιεύσεως εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, της περιλήψεως της αποφάσεως του Πρωτοδικείου, ο αρμόδιος Πρόεδρος Πρωτοδικών οίκοθεν ή κατ' αίτησιν παντός έχοντος έννομον συμφέρον, προσδιορίζει δικάσιμον, δια την αναγνώρισιν των δικαιούχων της καθορισθείσης αποζημιώσεως κλητεύων υποχρεωτικώς τους εν τη αποφάσει του Πρωτοδικείου διαδίκους.

3. Πας αξιών οιονδήποτε δικαίωμα επί του απαλλοτριωθέντος κτήματος δικαιούται να αιτησθήται ενώπιον του αυτού Προέδρου Πρωτοδικών εντός μηνιαίας προθεσμίας της προηγουμένης παραγράφου, την ανωγνώρισιν των δικαιωμάτων αυτού. Η κατά τ' άνω αίτησις, επί ποινή απαραδέκτου, δέον να κοινοποιήται νομίμως προς το Δημόσιον.

4. Η άσκησις ενδίκων μέσων κατά της κατά το άρθρον 39 αποφάσεως του Πρωτοδικείου δεν αναστέλλει την εφαρμογήν των εν παρόντι άρθρω οριζομένων.

5. Οι ενδιαφερόμενοι οφείλουν απαιτητήτως και επί ποινή απαραδέκτου της αιτησεώς των να προσκομίσουν και πιστοποιητικόν του οικείου υποθηκοφύλακος περί των βαρών του ακινήτου.

6. Δια τον σχηματισμόν πεποιθήσεως ο Πρόεδρος των Πρωτοδικών δικαιούται να προβή εις πάσαν εξέτασιν και να διατάξη πάσαν τοιαύτην, μη δεσμευόμενος εκ δικονομικών διατυπώσεων ή εκ των προτάσεων των διαδικών επί τω τέλει της αποδείξεως του έχοντος πράγματι δικαιώματα επί του ακινήτου.

7. Εάν το Δημόσιον αμφισβητή το προβαλλόμενον δικαίωμα κυριότητος ή ο Πρόεδρος αμφιβάλλη περί τούτου, η υπόθεσις παραπέμπεται υποχρεωτικώς εις το Πρωτοδικείον προς εκδίκασιν κατά την διαδικασίαν των άρθρων 5 και 14 και επέκεινα του Αναγκαστικού Νόμου 1539 και 1938 "περί προστασίας των Δημοσίων Κτημάτων" ως ούτος ετροποποιήθη και συνεπληρώθη.

Άρθρον 44

Τίμημα κλήρου

1. Ως τίμημα κλήρου καταβλητέον υπό των κατά τον παρόντα νόμον αποκαθισταμένων καθορίζεται, δια πράξεως του Υπουργού της Γεωργίας, ποσόν εκ της επιδικασθείσης εις τον ιδιοκτήτην αποζημιώσεως, ανάλογον προς την έκτασιν του κλήρου μετ' αναλόγου ποσού εκ του τιμήματος των κοινοχρήστων εκτάσεων προσηυξημένον κατά 10% υπέρ του Ειδικού Ταμείου Εποικισμού δι' έξοδα κτηματογραφήσεως κλπ. Το τίμημα καθορίζεται εις μεταλλικάς δραχμάς.

2. Το παρ' εκάστου κληρούχου καταβλητέον τίμημα καθορίζεται ευθύς μετά τον τελεσιδικώς γενόμενον καθορισμόν της εις τον ιδιοκτήτην οφειλομένης αποζημιώσεως. Εάν δεν εγένετο η οριστική κατ' ατομικούς κλήρους διανομή της απαλλοτριωθείσης εκτάσεως το τίμημα καθορίζεται ως προσωρινόν βάσει της αποφάσεως της Επιτροπής απαλλοτριώσεων, αναπροσαρμοζόμενον εις οριστικόν μετά την κύρωσιν της οριστικής διανομής.

4. Η οφειλομένη αποζημίωσις δι' αγροτικά κτήματα απαρτίζοντα ενιαίαν κτηματικήν περιοχίν και απαλλοτριωμένα άλλα μεν κατά τας διατάξεις των άρθρων 104 και άλλα κατά το άρθρον 17 του Συντάγματος, αθροιζομένη, αποτελεί την οφειλήν των εις την κτηματικήν ταύτην περιοχίν αποκατασταθέντων ακτημόνων επιμεριζομένην μεταξύ αυτών αναλόγως της εκτάσεως του κλήρου εκάστου και αδιακρίτως της προελεύσεως αυτού είτε εξ απαλλοτριώσεως κατά το άρθρον 104 είτε εκ τοιαύτης κατά το άρθρον 17 του Συντάγματος.

Άρθρον 45

Εξόφλησις τιμήματος

Σημ.: όπως ΚΑΤΑΡΓΗΘΗΚΕ με το άρθρο 35 περίπτ.γ του Ν. 3147/2003 (ΦΕΚ Α'135/5.6.2003).

1. Το τίμημα εξοφλείται εις 20 ίσας ετησίας τοκοχρεωλυτικές δόσεις προς 6%, της πρώτης αρχομένης από του έτους εντός του οποίου κατεβλήθη προς τους ιδιοκτήτας η αποζημίωσις.
2. Επιτρέπεται η πληρωμή και περισσοτέρων δόσεων ως και η προεξόφλησις ολοκλήρου του τιμήματος, ότε εκπίπτει ο ανάλογος τόκος και παρέχεται η ευχέρεια αντί καταβολής μετρητών της δι' ομολογιών δανείου απαλλοτριώσεων προεξοφλήσεως. Η οφειλή εισπράττεται και κατά τας διατάξεις περί εισπράξεως δημοσίων εσόδων.
3. Εν καθυστερήσει τριών τοκοχρεωλυτικών δόσεων, ο κληρούχος κηρύσσεται έκπτωτος του κλήρου δι' αποφάσεως του Υπουργού της Γεωργίας. Αι καταβληθείσαι ως και αι οφειλόμεναι μέχρι της εκπτώσεώς του δόσεις λογίζονται ως μισθώματα και εκπίπτουν υπέρ του Δημοσίου, δια τους εν άρθρω 43 σκοπούς.
4. Το τίμημα ως και πάσα κατά τον παρόντα Νόμον οφειλή εισπράττεται δια λογαριασμόν του Δημοσίου επιμελεία της Αγροτικής Τραπέζης της Ελλάδος κατά τα ειδικώτερον δια συμβάσεως συναπτομένης μεταξύ αυτής και του Δημοσίου εκπροσωπούμενου υπό των Υπουργών Γεωργίας και Οικονομικών, ορισθησόμενα. Δια την υπό της Αγροτικής Τραπέζης της Ελλάδος είσπραξιν των ως άνω οφειλών έχουσιν εφαρμογήν αι διατάξεις του Νόμου περί εισπράξεως Δημοσίων εσόδων ως και αι υπέρ της Αγροτικής Τραπέζης ισχύουσαι προνομίαι.
5. Προκειμένου περί οριστικώς παραχωρουμένων δημοσίων γαιών της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του παρόντος Νόμου οφείλεται υπό των αποκαθισταμένων τίμημα ισούμενον προς το 1/3 της τρεχούσης κατά τον χρόνον της παραχωρήσεως αξίας αυτών. Το τίμημα καθορίζεται εις μεταλλικάς δραχμάς ανεκκλήτως δια της περί παραχωρήσεως αποφάσεως της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων και προσαυξάνεται κατά την χρέωσιν αυτού κατά τα 10% υπέρ του Ειδικού Ταμείου Εποικισμού

δι' έξοδα τοπογραφήσεως, διανομής κλπ. Το ούτω συνολικώς καθοριζόμενον τίμημα εξοφλείται δια 20 ίσων ετησίων τοκοχρεωλυτικών δόσεων προς 6%, εκάστης δόσεως καταβαλλομένης κατ' Οκτώβριον εκάστου έτους. Οι υπόχρεοι προς πληρωμήν δύνανται να καταθέσουν περισσοτέρας της μιας τοκοχρεωλυτικής δόσεις ή και άπασαν την αξίαν της οφειλής των, ότε εκπίπτεται ο ανάλογος τόκος. Η βεβαίωσις του τιμήματος γίνεται υπό της αρμοδίας Εποικιστικής Υπηρεσίας, η δε είσπραξις αυτού παρά της Αγροτικής Τραπέζης της Ελλάδος συμφώνως προς τας μετ' αυτής σχετικάς συμβάσεις. Το εισπραττόμενον τίμημα, μειωμένον κατά την ανωτέρω υπέρ του Ειδικού Ταμείου Εποικισμού προσαύξησιν, αποδίδεται εις το Δημόσιον ως έσοδον της Διευθύνσεως Δημοσίων Κτημάτων. Η υπέρ του Ειδικού Ταμείου Εποικισμού προσαύξησις αποδίδεται εις το Ταμείον τούτο.

4.Εις το τέλος της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Α. Νόμου 1801/51 ως τούτο ετροποποιήθη υπό του άρθρου 2 του Νόμου 1868/51, προστίθεται το κάτωθι εδάφιον: "Εις άπάσας τας περιπτώσεις άνευ δημοπρασίας παραχωρήσεως η πρώτη δόσις καταβάλλεται κατά την σύνταξιν του συμβολαίου και προ της μεταγραφής του κτήματος.

κτημάτων τούτων δι' αποκατάστασιν ακτημόνων καλλιεργητών και ακτημόνων μικρών κτηνοτρόφων εφαρμοζομένων επί των συμβάσεων τούτων αναλόγως των περί φορολογικών κλπ. απαλλαγών διατάξεων της παραγράφου 13 του άρθρου 37. Των ως άνω Συμβάσεων δύναται να μετέχη και η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος. Δια την ανωτέρω εξαγοράν το τίμημα δύναται να συμφωνηθή είτε εξ ολοκλήρου εις μετρητά είτε εν μέρει εις μετρητά και εν μέρει εις αστικά ακίνητα του Δημοσίου, παραχωρούμενα εις τους ιδιοκτήτας των εξαγοραζομένων αγροτικών κτημάτων.

Άρθρον 77

1. Το άρθρον 196 του Αγροτικού Κώδικος αντικαθίσταται ούτω: "Η κυριότης κλήρων κειμένων εις τας κατά τον Α.Ν. 1366/38 "περί απαγορεύσεως δικαιοπραξιών εις παραμεθορίους και παρακτίους περιοχάς" καθορισθείσας ή εφεξής καθοριζόμενας παραμεθορίους περιφέρειας μεταβιβάζεται εις τους κληρούχους δια της μεταγραφής του κατά το άρθρον 193 οριστικού τίτλου κυριότητος, ενεργουμένης επί τη προσαγωγή ενώπιον του Μεταγραφοφύλακος βεβαιώσεως

της αρμοδίας κατά τόπον Δ/νσεως Χωρ/κής υπό του κληρούχου, εξ ης να προκύπτει ότι ούτος δεν είναι επικίνδυνος δια την ασφάλειαν του Κράτους. Ως και βεβαιώσεις, εφ' απλού, του Προέδρου της οικείας Κοινότητας περί του ότι ο κλήρος καλλιεργείται αυτοπροσώπως υπ' αυτού ή των μελών της οικογενείας του.

ΠΗΓΗ: <https://www.kodiko.gr/> ΑΝΑΚΤΗΘΗΚΕ 1.6.2023

Πίνακας. Περιοχή ευθύνης του ΦΔΕΠαΠ εντός του Δικτύου ΦΥΣΗ 2000

Κωδικός περιοχής στο δίκτυο Natura 2000	Ονομασία περιοχής	Τύπος περιοχής NATURA	Έκταση περιοχής/ Ha	% έκτασης του Δήμου Πρεσπών που καλύπτει η εν λόγω GR
GR1340001	Εθνικός Δρυμός Πρεσπών	ΕΖΔ -ΖΕΠ	26.613,06	51,64
GR1340003	Όρη Βαρνούντα	ΕΖΔ -ΖΕΠ	6.076,62	11,80
GR1340009	Όρη Βαρνούντα- ευρύτερη περιοχή	πΤΚΣ	1.496,22	2,9
GR1340010	Δρυμός Πρεσπών-ευρύτερη περιοχή	πΤΚΣ	7.540,40	14,63

- **ΖΕΠ:** Ζώνες Ειδικής Προστασίας για τα Πουλιά, όπως ορίζονται στην οδηγία 79/409/EU
- **ΕΖΔ:** Ειδικές Ζώνες Διατήρησης, όπως ορίζονται στην Οδηγία για τους Οικοτόπους
- **πΤΚΣ:** Προτεινόμενοι Τόποι Κοινοτικής Σημασίας

ΠΗΓΗ: <https://fdepap.gr/ethniko-parko-perioxes-efthinis/prostatevomeni-perioxi/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

1) Μ. Β., Λαιμός

Οι βλάχοι ήρθαν το 1956, τους παραχώρησε το κράτος σπίτια και κλήρους. Ο υπουργός Μακρής τότε έδωσε στους βλάχους τα σπίτια που άφησαν οι ντόπιοι και τους τα έδωσαν κανονικά με τίτλο ιδιοκτησίας. Η αντιμετώπιση από τους ντόπιους ήταν σκληρή, εκείνοι ήταν κλειστοί άνθρωποι ενώ οι βλάχοι ήταν ανοιχτόκαρδοι και νοικοκυραίοι.

Τους φώναζαν κι ακόμα τους λένε παλιόβλαχους. Αρχικά το κράτος τους έδωσε χρήματα για να πάρουν ζώα. Τότε οι ξένοι βοηθούσαν, έριχναν μετα αεροπλάνα τρόφιμα και ρούχα. Άντρα το λέγανε αυτό, όταν είχε χιόνια πετούσαν στα χωράφια σοκολάτες, τρόφιμα ρούχα, ζωοτροφές και άλλα πράγματα που είχε ανάγκη ο κόσμος. Έδωσαν χωράφια με κλήρο (ανάλογα με την οικογένεια δινόταν κι ο κλήρος). Οι δικοί μου ήρθαν από Λάρισα και Ήπειρο. Οι βλάχοι είχαν τις δικές τους παραδόσεις, ήταν καταδικτικοί άνθρωποι, μορφωμένοι ενώ οι ντόπιοι ήταν συμφεροντολόγοι και ατομικιστές. Οι βλάχοι μιλούσαν τα βλάχικα, δεν ήξεραν άλλη γλώσσα. Η γιαγιά μου έμεινε χήρα, έχασε τον άντρα της στον πόλεμο με την Αλβανία. Οι βλάχοι δεν είχαν καμιά βοήθεια από τους ντόπιους, ήταν καταπιεσμένοι απ' αυτούς. Όταν έγινα νύφη, τα πεθερικά μου δεν με ήθελαν. Δεν καταδέχονταν να γνωρίσουν τους συμπέθερους γιατί εκείνοι ήταν ντόπιοι κι οι δικοί μου βλάχοι και δεν τους είχαν σε εκτίμηση. Οι βλάχοι έλεγαν τους ντόπιους βούλγαρους.

2) Δ. Ν., Βροντερό

Γενικά οι βλάχοι αδικήθηκαν από το κράτος. Στο σχέδιο του εποικισμού συμμετείχε ο Μακρής και ο Αβέρωφ. Τα 8/10 των κονδυλίων τα έφαγαν οι πολιτικοί. Οι βλάχοι πήραν όλοι τα ίδια στρέμματα. Οι βλάχοι και όσοι μετά την χούντα ήθελαν να φύγουν έκαναν δήλωση παραιτήσεως από τα κτήματα. Τα σπίτια επειδή ήταν ανταλλάξιμα δεν είχαν δικαίωμα να τα χαρίσουν, άλλοι πλήρωσαν τον κλήρο και πήραν σπίτια και χωράφια. Το Ανταρτικό αποτελούνταν από βλάχους. Εκείνη την εποχή οι πρόεδροι και οι παπάδες ήταν τα καρφιά. Οι βλάχοι είμασταν τμήμα του στρατού, ο στρατός συνεργαζόταν με τους βλάχους, θεωρούνταν εθνικόφρονες Έλληνες. Οι έποικοι είχαν τον ρόλο του τοποτηρητή, τους ζητήθηκε να επιτηρούν την Ελλάδα, να εποίκισουν την χώρα. Η αστυνομία δεν πείραζε τους βλάχους. Αναμφισβήτητα οι ντόπιοι υποστήριζαν την Μακεδονία, είναι Βουλγαρόφρονες, θεωρούνται αδέρφια με τους Βούλγαρους. Όταν αρχίσαμε να πηγαίνουμε στο σχολείο του Βροντερού, ο δάσκαλος είχε εντολή να μας προβιβάσει, αλλά δεν το έκανε γιατί αργήσαμε να πάμε στο σχολείο. Οι βλάχοι μιλούσαν ρωμείκα, για να μάθουν τα ελληνικά γράμματα οι γονείς έφερναν δάσκαλο για να μάθουν γράμματα στα παιδιά. Μας πήγανε στο Βροντερό και στην Πύλη, ο πατέρας μου ήθελε να πάμε στο Δεντροχώρι στην Καστοριά. Δεν μας πήγαν εκεί γιατί έδωσαν προτεραιότητα στις Πρέσπες.

3) X. A., Αγ. Γερμανός

Το 1952 ήρθαν οι δικοί μου από Κρύα Βρύση Γιαννιτσών. Οι δικοί μου ήταν κτηνοτρόφοι . Το επιτελείο του στρατού τους έφερε με τα άλογα . Στην Κρύα Βρύση τους έταξαν οικόπεδα αλλά δεν έδωσαν τίποτα. Το Υπουργείο Γεωργίας έταξε πολλά πράγματα αλλά δεν έδωσε τίποτα. Στην Ήπειρο ήταν πλούσιοι βλάχοι . Τότε το κράτος τους έδωσε μια αγελάδα και 4 πρόβατα. Ο πατέρας μου ήταν κτηνοτρόφος , αγόρασε πρόβατα . Το κράτος διέλυσε τους βλάχους. Οι βλάχοι δεν είχαν διαφορές με τους ντόπιους, για οποιαδήποτε διαφορά έφταιγε το κράτος. Οι βλάχοι κράτησαν όλα τους τα ήθη κι έθιμα και τις παραδόσεις τους. Μέχρι το 1970 υπήρχε πολύ μίσος, μετά ηρέμησαν οι σχέσεις . οι βλάχοι ασχολήθηκαν με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Στις Πρέσπες τότε ήρθαν όσοι ήταν κατατρεγμένοι και βασανισμένοι στα βουνά. Το μεγάλο πρόβλημα ήταν το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, θεωρούσαν ότι ο καθένας θα έπαιρνε το δικό του μερίδιο.

4) A. T. Άγιος Γερμανός

Το 1957 τα φορτηγά έφεραν τους βλάχους για να γεμίσουν τα χωριά. Όλη αυτή η διαδικασία έγινε οργανωμένη από το κράτος από το 1950 και μετά. Οι πρώτοι ήρθαν στο Βροντερό, τους έδωσαν χρήματα για να χτίσουν τα σπίτια με μορφή δανείου, κάθε οικογένεια πήρε 11.000 δρχ. περίπου. Τα σπίτια ο κόσμος τα έχτισε σε ένα καλοκαίρι. Από την άνοιξη ως το καλοκαίρι του 1958 χτίστηκε όλη η Κρυσταλλοπηγή. Στα άλλα χωριά το Βροντερό και Αγ. Γερμανό οι βλάχοι μπήκαν σε εγκαταλελειμμένα σπίτια, αλλά στην Κρυσταλλοπηγή οι δεν είχαν τίτλους ιδιοκτησίας γιατί τα σπίτια χτίστηκαν από την αρχή από τους ίδιους. Στον Αγ. Γερμανό δεν έχουν τίτλους ιδιοκτησίας . Πύλη, Κρυσταλλοπηγή και Βροντερό έχουν τίτλους ιδιοκτησίας. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν άριστες. Στην Κρυσταλλοπηγή οι ντόπιοι βοήθησαν τους βλάχους. Όταν πρωτοήρθαν οι βλάχοι ήρθαν ως νομάδες κτηνοτρόφοι, τον πρώτο χρόνο που δεν υπήρχαν σπίτια, έφτιαξαν καλύβες με φυσικά υλικά, όπως κορμούς, καλάμια συχνά από βρύζες. Σκέπαζαν και τους στάβλους με αυτά για να προστατέψουν τα ζώα. Πριν το 1970 δεν γίνονταν μεικτοί γάμοι. Μετά το 70 άρχισαν οι μεικτοί γάμοι. Ο πατέρας και η μάνα έκαναν το προζενιό και δεν υπήρχε περίπτωση να εισέλθει άλλος παράγοντας. Είχαμε και βεντέτες, μέχρι το 1940-50 για να διαφυλαχθεί η ομογένεια συμπεθέρευαν τα σόγια. Οι βλάχοι είχαν εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές με τους ντόπιους. Υπήρχαν αγελάδες, πρόβατα, είχαμε κτηνοτροφικά προϊόντα , τα παντοπωλεία τα είχαν

Πισοδερίτες. Οι συναλλαγές γίνονταν είδος με είδος, είχαμε οικιακή οικονομία. Στην Κρυσταλλοπηγή είχαμε αναλφαβητισμό 99%, σήμερα αν εξαιρέσουμε τους γέρους δεν έμειναν κάποιοι που να μην γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Σε αυτά τα 60 χρόνια έχουμε άτομα που τελείωσαν το Παν/μιο. Ο προπάππος μου ο Ζήκος ήξερε πολύ καλά γράμματα, εκείνος με έμαθε να γράφω και να μετράω. Το καλοκαίρι του 1956 είχαμε έναν δάσκαλο τον κ. Ρίζο. Το 1958 πήγα στο Γρεβενίτη του Ζαγορίου και βρήκα τον δάσκαλο που μας έκανε μαθήματα στο βουνό. Από το 1955 είχαν αρχίσει τα παιδιά να πάνε σχολείο , στα πιο κοντινά χωριά. Το σχολείο στην Κρυσταλλοπηγή λειτούργησε το 1958 σε ένα παλιό κτίριο του στρατού και την επόμενη χρονιά έγινε το σχολείο. Ήρθαν συνεργεία από το Λέχοβο και το έχτισαν μέσα σ' ένα καλοκαίρι. Από τα μαστροχώρια της Ηπείρου ήρθαν μαστόρια κι έχτισαν τα πέτρινα σπίτια στην Κρυσταλλοπηγή. Όταν τελείωσα εγώ το σχολείο το 1964 το δημοτικό είχε 130 μαθητές και είχαμε και νηπιαγωγείο και δημοτικό, με 3 δασκάλους σε 2 μεγάλες τάξεις. Οι βλάχοι διατήρησαν τα ήθη και τα έθιμα τους και δεν υπήρχαν προστριβές. Η όσμωση έγινε, οι ντόπιοι έμαθαν τους βλάχους και αντίστοιχα. Κρυσταλλοπηγή, Βατοχώρι, Γαύρος , Ιεροπηγή και Δενδροχώρι όλοι είχαμε πολύ καλές σχέσεις . Πηγαίναμε στους μύλους στο Βατοχώρι, στον Κώττα, στο Ανταρτικό και αλέθαμε το σιτάρι. Για τους στάβλους η Αγροτική Τράπεζα έδινε δάνεια που τα εξοφλήσαμε από το 1965. Ο πατέρας μου πήρε δάνειο για να φτιάξει στάβλο και μάλιστα την τελευταία πληρωμή την κάναμε την δεκαετία του 1990. Ο εποικισμός ήταν κυβερνητική κεντρική επιλογή, με εμπνευστή τον Αβέρωφ και βέβαια οι συνθήκες δεν είναι ίδιες όπως τώρα με τους πρόσφυγες σήμερα. Εμάς τότε μας είπαν «βρείτε τρόπο να επιβιώσετε, ζήστε εδώ με τα ζώα σας». Το ευτήχημα είναι ότι τον πρώτο χρόνο της εγκατάστασης δεν χιόνισε πολύ και δεν έκανε βαρύ χειμώνα. Αν έκανε παγωνιές οι περισσότεροι θα φεύγανε και θα γύριζαν πίσω. Στην Κρυσταλλοπηγή ήρθαν βλάχοι από το Μέτσοβο. Έγιναν μετακινήσεις κοπαδιών το καλοκαίρι του 1956 ήρθαν με τα πόδια. Όταν ήρθαμε το 1957 εκτός από τα γυναικόπαιδα και τους ηλικιωμένους που ήρθαν με τα φορτηγά οι τσοπάνηδες και οι συνοδοί ήρθαν με τα πόδια φέρνοντας τα ζώα. Οι βλάχοι ήταν ικανοποιημένοι από την εγκατάστασή τους στα χωριά της Πρέσπας γιατί υπήρχαν βοσκοτόπια για τα ζώα. Εμείς είχαμε στο χωριό 20.000 γιδοπρόβατα και 500 μεγάλα ζώα. Την δεκαετία του 1970 όταν άρχισε η μετανάστευση στη Γερμανία μειώθηκε το ζωϊκό κεφάλαιο . Όλοι όσοι γύρισαν στην Καστοριά ασχολήθηκαν όλοι με την γούνα. Τα χωράφια δόθηκαν με κλήρους , αυτά τα χωράφια είχαν δημευθεί από το ελληνικό κράτος από τους κατοίκους που είχαν φύγει. Αυτοί που πήραν από τότε τα σπίτια και τα χωράφια τους με κλήρο, τα έχουν

ακόμη. Εκείνοι που δεν στερήθηκαν τα πολιτικά δικαιώματα έχουν ακόμη τις περιουσίες τους. Από το 1958 που έγινε διανομή από τότε καθορίστηκαν οι τίτλοι ιδιοκτησίας.

5) Π. Α., Καλλιθέα

Γεννήθηκα στην Καλλιθέα το 1952. η καταγωγή μου είναι από την Κρύα Βρύση Γιαννιτσών. Υπήρχε μια πολιτική, οι δικοί μας εκεί δεν είχαν χωράφια, ζούσαν νομαδικά, έμεναν στην Κρύα Βρύση τα τελευταία χρόνια, περιπλανώμενοι νομάδες σε όλη την Μακεδονία. Για πολιτικούς λόγους φέρανε τους βλάχους. Τα πρώτα χρόνια ήταν δύσκολα, αλλά ενσωματώθηκαν, σιγά σιγά έγιναν και μεικτοί γάμοι. Οι βλάχοι δεν έδιναν τα παιδιά τους σε ντόπιους μόνο και μόνο για να μην χαθεί η ομοιογένεια στη φυλή τους. Είχαμε οικονομικές συναλλαγές με τους ντόπιους, εκείνοι έμαθαν βλάχικα κι εμείς μάθαμε τα ντόπια. Όταν ήρθαν οι δικοί μας μπήκαν σε εγκαταλελειμμένα σπίτια, όσοι δεν είχαν έχτισαν το 1960. στην αρχή σε ένα σπίτι έμεναν 2 και 3 οικογένειες, αδέρφια, ξαδέρφια. Εμείς τα παιδιά παίζαμε με τα παιδιά των ντόπιων. Ποτέ δεν βιώσαμε κάτι αρνητικό από τους ντόπιους ως παιδιά. Τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα για την Πρέσπα, μετά τον εμφύλιο πόλεμο καταστράφηκαν περιουσίες, χωρίστηκαν οικογένειες, γιατί και μετά τον εποικισμό, επαναπατρίστηκαν αρκετοί από τους ντόπιους. Ο Τίτο είχε σκληρή πολιτική, όσοι βρέθηκαν εκεί αναγκάστηκαν να αλλάξουν επίθετο κι έτσι έχασαν την περιουσία τους εδώ. Όσοι δεν άλλαξαν επίθετο επέστρεψαν. Το κράτος έδωσε ξυλεία για να φτιάξουν τα σπίτια τους. Οι βλάχοι ήρθαν με τα δικά τους ζώα αλλά γενικότερα δεν μείναμε ευχαριστημένοι από την κρατική ενίσχυση. Μάλιστα στα επόμενα δύο χρόνια πολλοί από μας γυρίσανε πίσω γιατί δεν μπορούσαν να εναρμονιστούν με τις συνθήκες εδώ. Ζορίστηκαν πολλοί από τον δύσκολο χειμώνα της Πρέσπας, οι άνθρωποι δεν ήταν προετοιμασμένοι και μαθημένοι σε τέτοιες συνθήκες. Με τους ντόπιους δεν είχαμε διαφορές, είχαμε τα δικά μας ήθη κι έθιμα και κρατήσαμε τις παραδόσεις μας. Πιστεύω ότι μεγάλο ρόλο έπαιξε η κοινή μας θρησκεία, γιορτάζαμε τις ίδιες γιορτές, τα πανηγύρια μας, περνούσαμε ωραία. Η αφομοίωση με τους ντόπιους και τους Πόντιους πιστεύω ότι ήταν πιο δύσκολη. Εμείς οι βλάχοι δεν δυσκολευτήκαμε γιατί γνωρίζαμε την περιοχή. Ερχόμασταν από τα Γιαννιτσά και φέρναμε τα ζώα κάθε καλοκαίρι. Καλλιθέα και Αγ. Γερμανός είχαν βλάχους από τα Γιαννιτσά.

Βροντερό και Πύλη είχαν βλάχους από Θεσσαλία. Η προσαρμογή εδώ ήταν πιο δύσκολη για τους βλάχους που πήγαν σε αμιγώς βλάχικα χωριά όπως η Πύλη, το Βροντερό, γιατί εκεί έμειναν μόνοι τους. Εμείς στην Καλλιθέα περάσαμε πιο καλά γιατί εδώ είχε ντόπιους κατοίκους και είχαμε βοήθεια.

6) Ν.Ν., Λευκώνας

Τον Μάιο του 1952 πήγαν στον Αγ. Γερμανό οι βλάχοι, στην Καλλιθέα στις 14 Σεπτεμβρίου, το 1952 στο Βροντερό. Εμείς ήρθαμε διαμέσω Κρύας Βρύσης. Εγώ κατάγομαι από Θεσπρωτία, κι ο πατέρας μου γεννήθηκε το 1917 στη Θεσπρωτία, εκεί είμασταν 70 οικογένειες σόι. Ποια ήταν η αιτία; Οι κτηνοτρόφοι στην Κρύα Βρύση το δεύτερο μεγαλύτερο βλαχοχώρι στον κάμπο, το πρώτο ήταν ο Αλμυρός Βόλου. Ξεκίνησε η Κρύα Βρύση, έρχονταν κόσμος από ηλικίες 14-50 χρόνων, έφεραν γαμπρούς και νύφες. Υπήρχε συνωστισμός σε εκείνες της περιοχές, κάποιοι έπρεπε να φύγουν. Η Κρύα Βρύση ήταν βάλτος. Στα χωριά της Πρέσπας έρχονταν το καλοκαίρι οι δικοί μας από την Ήπειρο και φέρνανε τα κοπάδια για τα βοσκοτόπια. Η Πρέσπα ήταν η μοναδική ανταρτοκρατούμενη περιοχή της Ελλάδας, μόνο αντάρτες ήταν, ο λόχος του Τσάμη. Αυτός έφυγε τελευταίος από την Λευκώνα στις αρχές του 1949. Ο Τσάμης ειδοποίησε τους Πρεσπιώτες να περάσουν τα σύνορα. Τα ποντιακά χωριά, η Πύλη, ο Λευκώνας, οι Πόντιοι φύγανε. Από τους ντόπιους φύγανε λίγοι και πήγανε σαν ανταρτοπληκτοί στην Φλώρινα. Ο Παπαδάμος ήταν οδηγός λεωφορείου και ερχόταν στην Φλώρινα. Εκείνα τα χρόνια οι Πισοδερίτες είχανε την διοίκηση στην Φλώρινα, είχανε 180 μαγαζιά στην Φλώρινα. Εκείνος επικοινωνούσε με πολύ κόσμο καθώς ταξίδευε με τολεωφορείο σε πολλά μέρη. Η κυβέρνηση δεν έδωσε δάνειο γιατί τότε ήταν σε ισχύ το σχέδιο Μάρσαλ το 1952. Όταν ήρθαν το 1952 τους έδωσαν λίγα ζώα όπως 5 πρόβατα, 1 άλογο, 1 αγελάδα. Αυτά έδωσαν και τους είχαν υποσχεθεί και κλήρο. Ο εθνικισμός: υπηρεσίες του κράτους ανέλαβαν κι έφεραν με φορτηγά τον κόσμο που τα πλήρωναν οι ίδιοι οι πολίτες. Τα ζώα τα έφεραν με τα πόδια. Μείνανε σε σπίτια εγκαταλελειμμένα, ο Αγ. Γερμανός είχε άδεια σπίτια, ήρθαν 150 οικογένειες, στην Καλλιθέα ήρθαν 40 οικογένειες και δεν έφταναν τα σπίτια. Στην αρχή σε κάθε σπίτι έβαζαν 3 και 4 οικογένειες μαζί, όσοι ήταν συγγενείς έμειναν μαζί. Εμείς μείναμε με τον παππού μου. Από το 1952 μέχρι το 1960 μείναμε όλοι μαζί και τότε μας δώσανε 20.000 δρχ. και φτιάξαμε σπίτια. Το δάνειο ήταν μια μορφή χορηγίας. Ο Μακρής ήταν τότε υπουργός συντονισμού, φρόντισε για την κατανομή των βοσκοτόπων, έκανε απαλλοτρίωση. Τα βοσκοτόπια της Πρέσπας τα είχαν δεσμεύσει οι Σαρακατσάνοι Θεσσαλίας

με ενοικιοστάσιο. Όταν εμείς μπήκαμε στα χωράφια κυνηγιόμασταν με τα όπλα για το ποιος θα βάλει τα ζώα να βοσκήσουν. Τα πρώτα χρόνια ήταν δύσκολα, οι αντάρτες έρχονταν ακόμα μέχρι το 1954 μέσα στο χωριό κι έκαναν πλιάτσικο. Τα χωριά ήταν άδεια, μόνο στον Λαιμό είχε κόσμο, εκεί είχαν μαζευτεί οι ντόπιοι. Αρχίζαν να μαζεύονται οι ντόπιοι, να γυρνάνε, βγαίνανε από τις φυλακές με υπεύθυνη δήλωση. Είχε αρχίσει ο επαναπατρισμός από τους φυγάδες, περίπου το 10% είχε επιστρέψει. Αργότερα έγινε η αφομοίωση του πληθυσμών, ντόπιοι, βλάχοι, πόντιοι, έγιναν όλοι ένα. Όταν επέστρεφαν οι ντόπιοι έψαχναν ιδιοκτησίες, ήταν δύσκολη η κατάσταση, γυρνούσαν απ' έξω κι έβρισκαν άλλους μέσα στα σπίτια τους. Επέστρεψαν από Καναδά, Αυστραλία, μετά το 1985 απέκτησαν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Οι κάτοικοι υπέφεραν από το παιδομάζωμα, πήραν 25.000 παιδιά για να τα κάνουν γενίτσαρους. Το παιδομάζωμα για μένα δεν έπρεπε να γίνει με κριτήρια. Μεικτοί γάμοι έγιναν από το 65' και μετά. Ο πρώτος μεικτός γάμος έγινε με όπλα στα χέρια. Η γιαγιά Χρύσα Νίρα ήταν ο πρώτος μεικτός γάμος ο δικός της, πήρε ντόπιο και ο πατέρας του γαμπρού έβγαλε το πιστόλι να τον σκοτώσει γιατί έλεγε πως ο γιός του πήρε Βουλγάρα. Τα ντόπια μιλούσαν όλοι, οι γυναίκες βλάχες δεν ήξεραν ελληνικά, δεν είχανε πάει σχολείο. Ο πατέρας μου ήξερε ελληνικά, πήγε σχολείο στον Γράμμο. Με τους ντόπιους είχαμε καλές σχέσεις, οικονομικές συναλλαγές, αγοράζαμε ζωοτροφές. Οι ντόπιοι μας έμαθαν να καλλιεργούμε τα χωράφια, γιατί εμείς δεν γνωρίζαμε από αυτές τις δουλειές. Εμείς δεν ξέραμε να κοσίσουμε τα χωράφια, βάζαμε τους ντόπιους και τους πληρώναμε για να μας κάνουν αυτές τις δουλειές. Ο κόσμος γκρίνιαζε για την βοήθεια του κράτους, δεν έφταναν τα βοσκοτόπια. Ενώ μετά που έφυγαν οι Σαρακατσάνοι έμειναν τα βοσκοτόπια. Το 1952 με τον εποικισμό, έγινε και αναδασμός, ο Μακρής ήταν τότε Υπουργός κι έκανε αναδασμό στα βουνά. Οι τίτλοι ιδιοκτησίας δόθηκαν στην Καλλιθέα το 1975. Με τον Αγ. Γερμανό υπήρχαν τότε προβλήματα κι ακόμα υπάρχουν γιατί δεν υπάρχουν καθαροί τίτλοι ιδιοκτησίας. Τότε το χωριό έμεινε άδειο κυριολεκτικά, οι βλάχοι πήραν όλοι από 2-3 σπίτια ενώ το κράτος έδωσε από 1 σπίτι στην κάθε οικογένεια. Σήμερα οι περισσότεροι έχουν τίτλους ιδιοκτησίας, εκείνοι που πλήρωσαν έχουν τίτλους ιδιοκτησίας. Στον Αγ. Γερμανό τα σπίτια ήταν ανταλλάξιμα, όταν έφυγαν οι Τούρκοι κι έμειναν οι ντόπιοι γύρω στο 10%, κι όσοι επέστρεψαν έφυγαν μετά τον εμφύλιο φυγάδες από τα σύνορα. Κάποτε 2 αδέρφια είχαν φύγει το 1935 στον Καναδά, αυτά είχαν γεννηθεί στον Αγ. Γερμανό. Συνέπεσε ο ένας από αυτούς να είναι μπατζανάκης με τον κουνιάδο μου. Το 1970- 1980 τα παιδιά ήθελαν να δουν τον Αγ. Γερμανό, το χωριό τους και ήρθαν αλλά δεν τους άφησαν να περάσουν. Λειτουργούσε το

φυλάκιο στο Περβάλι και δεν τους άφησε να περάσουν , γιατί αυτοί είχαν αλλάξει τα επίθετά τους από Γεωργιάδης το είχαν κάνει Όφσκι. Ήταν γεννημένοι στον Αγ. Γερμανό κι όσοι είχαν αλλάξει τα επίθετά τους δεν μπορούσαν να έρθουν, είχαν χάσει τα πολιτικά τους δικαιώματα. Οι άνθρωποι τότε φοβόντουσαν από την προπαγάνδα. Τότε είχαν φύγει με τη δική τους θέληση. Η περιοχή της Πρέσπας ήταν ελεγχόμενη από τους αντάρτες, χρειαζόσουν μία ειδική λευκή ταυτότητα , την ζητούσαν στο Περβάλι , στη Βίγλα. Όταν ήρθαμε το 1952 τότε άνοιγαν τα σύνορα για να περάσεις ελεύθερα στην Φλώρινα , έρχονταν κι έφευγαν με ειδική άδεια. Από την Κούλα και την Πύλη δεν περνούσε ούτε μύγα, υπήρχε ο λόχος του στρατού, στους Ψαράδες πηγαίναμε με συνοδεία.

7) Σ. Α., Πύλη

Εγώ ήρθα 2 ετών στην Καλλιθέα, το 1958, οι δικοί μου είχαν ζώα. Το κράτος τότε τους έδωσε ζώα και κλήρο, από 30 στρέμματα στην Καλλιθέα. Οι δικοί μας τότε μπήκαν σε εγκαταλελειμμένα σπίτια, τότε ανάλογα με τα μέλη της οικογένειας έπαιρνες και στρέμματα. Όλες οι οικογένειες είχαμε 6-7 παιδιά. Οι ντόπιοι ήταν ήρεμοι άνθρωποι, οι βλάχοι ήταν πιο άγριοι άνθρωποι, εμείς ερχόμασταν από τα βουνά, εγώ κατάγομαι από την Κρύα Βρύση Γιαννιτσών. Το 1958 μας έφεραν με φορτηγά. Το κράτος έδωσε τίτλους ιδιοκτησίας το 1975-76 για τα σπίτια. Οι βλάχοι διατήρησαν χωρίς κανένα πρόβλημα τα ήθη και τα έθιμά τους. Στην Καλλιθέα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ήταν βλάχοι. Μεικτοί γάμοι έγιναν μετά το 1970. Σχολεία υπήρχαν τότε, είχαμε νηπιαγωγείο και τριθέσιο δημοτικό, ήμασταν 70- 80 παιδιά. Οι βλάχοι ασχολούνταν με την κτηνοτροφία εκείνα τα χρόνια κι έμαθαν από τους ντόπιους να καλλιεργούν τα χωράφια. Εμείς μετά μάθαμε να καλλιεργούμε τα φασόλια. Οι σχέσεις πάντα ήταν καλές με τους ντόπιους. Δεν είχαμε προβλήματα.

8) Β.Τ., Βροντερό

Γεννήθηκα στο Βροντερό, σε μία αχυρώνα, από βλάχους γονείς. Η οικογένειά μου, με παράδοση κτηνοτροφική, ήρθε το 1956, η καταγωγή μου είναι από την Ηγουμενίτσα Θεσπρωτίας. Γεννήθηκα το 1967. Τα πρώτα χρόνια οι σχέσεις ήταν καλές ανάμεσα σε ντόπιους και βλάχους. Τότε ο κόσμος δεν είχε πολλές συναλλαγές με άλλο κόσμο. Οι οικονομικές συναλλαγές που είχαν οι βλάχοι ήταν ότι αγόραζαν σιτάρι και κριθάρι από

ντόπιους. Μετά από μια δεκαετία περίπου έγιναν μεικτοί γάμοι. Βροντερό, Πύλη, Κρυσταλλοπηγή, έχουν τίτλους ιδιοκτησίας. Τα χωράφια δόθηκαν με κλήρο, οι τίτλοι δόθηκαν το 1972- 1973, οι τίτλοι για τα σπίτια δόθηκαν το 1979. Στον Αγ. Γερμανό υπήρχε ειδικό καθεστώς, τα σπίτια ανήκουν στην Κτηματική Υπηρεσία, του Υπουργείου Οικονομικών. Εκείνοι που πληρώσανε πήρανε τον τίτλο. Οι πολιτικές υποσχέσεις ήταν ότι θα τους τα χαρίσουν. Οι βλάχοι είναι ικανοποιημένοι από την βοήθεια αν και το κράτος έδωσε πολλές υποσχέσεις που δεν κράτησε. Η μετακίνηση έγινε ως εξής: οι δικοί μας δεν ήξεραν τίποτα. Η επιτροπή της 15^{ης} Μεραρχίας Καστοριάς πήγε στην Ήπειρο και τους μίλησαν για άδεια χωριά, τους έταξαν σπίτια και χωράφια. Το κράτος ήθελε να φέρει τους Βλάχους στις Πρέσπες για λόγους εθνοκάθαρσης, οι ντόπιοι θεωρούνταν Βουλγαρόφρονες ενώ οι βλάχοι Ελληνόφρονες. Τα παιδιά με το παιδομάζωμα τα πήγαν στα Σκόπια, Τσεχοσλοβακία, χωρίστηκαν οικογένειες, οι αντάρτες πήραν τα παιδιά, ο στρατός τότε κυνηγούσε τους αντάρτες. Το παιδομάζωμα έγινε με κριτήριο να φύγουν τα παιδιά γιατί αισθανόταν πως είχε έρθει το τέλος. Οι δικοί μας δεν μιλούσαν ελληνικά, η μάνα μου μιλούσε ελληνικά., εμείς μάθαμε τα ντόπια. Εμείς ακόμα μιλάμε βλάχικα.

9) Κ. Β. Πύλη

Ήρθα στον Αγ. Γερμανό το 1952, ήμουνα 5 με 6 χρονών. Είχαμε κατεβεί στην Ελασσόνα κι από κει μας βάλανε στο τραίνο με την θεία μου και μας πήγανε στο Πλατύ , μετά στο Δέντρο στην Κρύα Βρύση και με φορηγά μας φέρανε στην Πρέσπα. Ο Μακρής τότε ήταν βουλευτής και μας φέρανε, μας έταξαν σπίτια και χωράφια. Η Ούντρα τότε μας έφερνε ρούχα, κουβέρτες και γάλα σε σκόνη. Το κράτος τότε μας έδωσε σπίτια και χωράφια, 14- 15 στρέμματα, ανάλογα με τα μέλη της οικογένειας, εμείς ήμασταν πολλά αδέρφια. Μας έδωσαν σανίδια για να φτιάξουμε τα χαλασμένα σπίτια, μια αγγελάδα κι ένα άλογο. Οι σχέσεις στην αρχή δεν ήταν καλές. Ο κόσμος ήταν χωρισμένος σε ντόπιους, βλάχους και πόντιους. Μετά από χρόνια γίναμε όλοι ένα, έγιναν μεικτοί γάμοι. Εμείς όταν ήρθαμε στον Αγ. Γερμανό βρήκαμε μόνο 3 γριές.

10) Δ.Ζ., Βροντερό

Γεννήθηκα το 1942 στο Γραμματικό Εδέσσης, οι γονείς μου είχαν καταγωγή από Διαβατά. Στην Πρέσπα ήρθαμε τον Σεπτέμβριο του 1952. το κράτος τότε μας έφερε με τα

φορτηγά. Οι Βλάχοι όλοι ήταν κτηνοτρόφοι. Από την βοήθεια του κράτους έμειναν όλοι ευχαριστημένοι, δεν έμεινε κανένας χωρίς σπίτι. Στην αρχή ήταν δύσκολα, σκληρά χρόνια γιατί υπήρχε ένα κλίμα καχυποψίας ανάμεσα στους κατοίκους και δεν έλειπαν και τα ρατσιστικά σχόλια. Οι μεικτοί γάμοι έγιναν μετά το 1970. Οι βλάχοι κρατήσαμε τα έθιμά μας και σιγά σιγά αφομοιωθήκαμε και εμείς στον πληθυσμό της Πρέσπας. Τα πρώτα χρόνια οι ντόπιοι ή οι Πόντιοι δεν μας καλούσαν ούτε στους γάμους τους κι ας ήμασταν και γείτονες. Οι γονείς μου πήραν χρήματα από το κράτος υπό μορφή δανείου, μετά τα επέστρεψαν. Πήραν και χωράφια με κλήρο. Εμείς πήγαμε στην Καλλιθέα, τότε ήμασταν μισοί βλάχοι και μισοί ντόπιοι στο χωριό. Εμείς ήμασταν δίγλωσσοι, μιλούσαμε βλάχικα και ελληνικά. Πιστεύω ότι φέρανε επίτηδες τους βλάχους γιατί εμείς ήμασταν ελληνόφρονες.

11) Μ. Γ., Βροντερό

Εγώ ήρθα στις Πρέσπες 2,5 χρονών από το χωριό Αμπέλια της Ηγουμενίτσας. τότε ήρθαμε 56 κτηνοτρόφοι, ομάδες από σκηνίτες. Ήρθαμε στο Βροντερό, ο κόσμος εδώ ήρθε με τα άλογα, με τα γαϊδούρια, 25 μέρες ταξίδι κάναμε. Θυμάμαι ότι βρήκαμε παλιά σπίτια και 2-3 κατοίκους. Η βοήθεια που μας έδωσε το κράτος ήταν ανάλογη με τα παιδιά της οικογένειας. Μας έδωσαν και χρήματα όχι υπό την μορφή δανείου, μας έδιναν χρηματοδότηση κάθε χρόνο για οικονομική ενίσχυση για να φτιάξουμε τα σπίτια και τα μαντριά. Εμείς εδώ βρήκαμε έτοιμο σχολείο διώροφο και εκκλησία, το σχολείο τότε ήταν πολύ καλό και είχε 150 μαθητές. Δρόμοι δεν υπήρχαν, τα ζώα πέθαιναν από το κρύο. Οι βλάχοι πρέπει τότε να έφεραν 8-9000 ζώα, όλο το Βροντερό είχε πολλά ζώα. Οι ντόπιοι είχαν καλές σχέσεις με τους βλάχους. Δεν υπήρχε τότε υποδομή και η κτηνοτροφία των βλάχων στηριζόταν στην βοήθεια των ντόπιων. Από τον Λαιμό, Πλατύ, οι ντόπιοι είχαν βαρέλια γεμάτα κρασιά. Όταν έφυγαν οι ντόπιοι άφησαν τα σπίτια γεμάτα, στα βουνά είχαν αφήσει τα χειμαριά από χόρτα. Αυτοί έκοβαν τα κλαριά, τα ξέραιναν και τον χειμώνα τα τάζαν στα ζώα. Τότε οι ντόπιοι παρατήσανε τις περιουσίες τους. Πριν από χρόνια ήρθε μία κυρία από την Οχρίδα στο σπίτι μας εδώ στο Βροντερό και μας είπε ότι γεννήθηκε στο σπίτι μας κι όλο έκλαιγε από συγκίνηση. Οι μεικτοί γάμοι άρχισαν από το 1970 και μετά. Μέχρι τότε αν μια δικιά μας κοπέλα βλάχα έπαιρνε άντρα ντόπιο θα την έσφαζαν. Δεν υπήρχαν τίτλοι ιδιοκτησίας παλιά, κάποια χωράφια τα έδωσαν στους βλάχους με τον αναδασμό, ανάλογα με τα παιδιά που είχες σου έδιναν και στρέμματα. Τότε όλοι πήραν από 22 στρέμματα. Βέβαια

κάποιοι που είχαν μέσο πήραν περισσότερα στρέμματα. Οι τίτλοι ιδιοκτησίας ξεκαθάρισαν με τον αναδασμό που έγινε. Το Βροντερό, Πύλη, Αγκαθωτό, είχαν καταστραφεί 3 φορές. Η περιοχή εδώ είχε πλεονεκτήματα για τους βλάχους, είχε καλούς δρόμους, όλα τα χωράφια ήταν καλλιεργήσιμα και το κάθε σπίτι είχε δικό του πηγάδι και μεγάλο κήπο. Οι βλάχοι με τους ντόπιους είχαν καλές σχέσεις, αλλά κι όλοι οι βλάχοι δεν ήταν σωστοί. Αυτοί που έφυγαν οι ντόπιοι είχαν άλλο πολιτισμό, είχαν μεγάλα ζώα, είχαν πολλές τροφές για τα ζώα στις αποθήκες τους. Οι βλάχοι μάλωναν πολύ μεταξύ τους και όχι με τους ντόπιους. Θυμάμαι ακόμα ότι υπήρχε πολύ έντονη παρουσία της αστυνομίας. Οι δικοί μας μάλωναν για τα ζώα και τα βοσκοτόπια, ακόμα και τις καραμπίνες έβγαζαν για να βρουν το δίκιο τους.

12) Α. Π., Πύλη

Εμείς ήρθαμε το 1955 από τον Γράμμο της Καστοριάς ήμασταν κτηνοτροφική οικογένεια, ήρθαμε με την μητέρα μας. Είχαμε βγει στον Γράμμο με τα άλογα, τα πρόβατα, τα γίδια. Μας έδωσαν σπίτια, αλλά είχαν πολλές φθορές από τον πόλεμο. Το σπίτι που μας δώσανε ήταν καλό και τα δικά μας πράγματα εμείς τα φέραμε. Τότε μας έδωσαν χρηματοδότηση, χωρίς να επιστρέψουμε τα χρήματα. Εμείς μαζί μας φέραμε 100 κεφάλια πρόβατα, 50 γίδια και 7 άλογα. Εγώ δούλεψα στα ζώα, σχολείο δεν με στείλανε. Στην Πύλη που πήγαμε δεν βρήκαμε κανέναν ντόπιο, μόνο Πόντιους βρήκαμε. Με τους ντόπιους στα άλλα χωριά είχαμε καλές σχέσεις. Εγώ ήρθα σαν πρώτη νύφη στον Λαιμό και πήρα ντόπιο. Από το 1965 που παντρεύτηκα εγώ με ντόπιο έγιναν κι άλλοι γάμοι μετά. Εγώ έκανα προξενιό και σε άλλες. Εμείς κάναμε βλάχικο γάμο και διατηρήσαμε όλα μας τα έθιμα. Στην Πύλη μας έδωσαν σπίτι που πρώτα έμεναν Πόντιοι πρόσφυγες.

13) Β. Ρ., Πύλη

Εμείς μεγαλώσαμε σαν νομαδικοί κτηνοτρόφοι, σε καλύβες με καθίσματα. Όταν ήρθαμε το κράτος μας έδωσε χωράφια και σπίτια για να μείνουμε και να δουλέψουμε. Βρήκαμε σπίτια έτοιμα, στην αρχή υπήρχε κάποια ενόχληση, μας έβλεπαν σαν ξένους, αλλά σιγά σιγά τα βρήκαμε γιατί συνεργαζόμασταν. Εμείς οι βλάχοι μαλώναμε μεταξύ μας για τα βοσκοτόπια και τα ζώα. Τότε δεν υπήρχαν τίτλοι ιδιοκτησίας, μετά τον αναδασμό ανάλογα με τα παιδιά έπαιρνες χωράφια και σπίτι. Η πολιτεία βοήθησε αρκετά και η μεριά μας έμεινε ευχαριστημένη. Δεν είχαμε σημαντικές διαφορές με τους

ντόπιους, ανταλλάζαμε τροφή για τα ζώα, πηγαίναμε μαζί στα πανηγύρια και στους γάμους. Εμείς κρατήσαμε τα έθιμά μας και οι ντόπιοι πάντα έρχονταν σε εμάς.

14) Γ. Β., Πύλη

Ήρθαμε το 1957, η καταγωγή μου είναι από την Β. Ήπειρο, το Πελέντι. Γεννήθηκα στην Κρύα Βρύση Γιαννιτσών. Οι γονείς μου ήταν νομάδες κτηνοτρόφοι, τον χειμώνα πηγαίναμε στην χειμαδιά και το καλοκαίρι ανεβαίναμε με τα ζώα στα βουνά. Το κράτος τότε θέλησε να μας φέρει εδώ στις Πρέσπες γιατί είχαν ερημώσει τα χωριά λόγω του Εμφυλίου. Εκείνα τα χρόνια ήταν ένας Παπαδήμας από το Πισοδέρι. Αυτός ήταν η κινητήρια δύναμη, τον έβαλε το κράτος να μας μαζέψει, είχε ψάξει το βλάχικο στοιχείο και μας ήξερε όλους. Το κράτος τότε έδωσε κάρα, ζώα, άλογα, αγελάδες και τα άδεια σπίτια που βρήκαμε. Γενικά η βοήθεια ήταν μικρή κι όχι αρκετά ικανοποιητική. Εμείς τα πρώτα χρόνια ήμασταν 12 άτομα σε 2 δωμάτια. Εμείς ήρθαμε με τα φορτηγά, φέραμε τα ζώα, μόνοι μας χωρίς καμιά βοήθεια από το κράτος. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν καλές, δεν είχαμε προστριβές. Μάλιστα όταν ήρθαμε εδώ βρήκαμε τους ντόπιους και τους Πόντιους και οι Πόντιοι μας έλεγαν ότι στην αρχή οι ντόπιοι ήταν ψυχροί απέναντί τους και από τότε που ήρθαμε εμείς όλα έγιναν καλύτερα. Εμείς είχαμε οικονομικές συναλλαγές με όλους τους ντόπιους. Στην αρχή δεν γίνονταν γάμοι μεικτοί, μετά άρχισαν να γίνονται. Οι βλάχοι είχαν οικονομικές συναλλαγές με τους ντόπιους. Γενικά είχαμε καλές σχέσεις με τους ντόπιους, αν και στην αρχή ήταν αρκετά φοβισμένοι οι ντόπιοι και κρατούσαν κάποια απόσταση από εμάς. Εμείς κρατήσαμε τα πανηγύρια μας, τα ήθη και τα έθιμά μας, χωρίς να μας πειράξει κανείς. Το κοινό θρήσκευμα ήταν αυτό που βοήθησε στην σύσφιξη των σχέσεων καθώς όλοι μαζευόμασταν στα πανηγύρια και στις εκκλησίες.

15) Α. Τ. Άγιος Γερμανός

Γεννήθηκα το 1940 στην Λάρισα, η καταγωγή μου είναι από Ήπειρο. Το 1952 με την κυβέρνηση του Παπάγου, επειδή τα χωράφια εδώ άδειασαν από τον εμφύλιο και τους λυπάμαι πραγματικά. Ο Άγιος Γερμανός εδώ είχε 3.000- 3.500 κατοίκους. Οι δικοί μας ήταν κτηνοτρόφοι, κάναμε τα χόρτα χειμαδιές το καλοκαίρι. Το 1952 με διαταγή της κυβέρνησης να πάμε Πρέσπα. Τα κίνητρα που μας έδωσε η πολιτεία ήταν 60 στρέμματα χωράφια. Οι δικοί μας ενθουσιάστηκαν αλλά δεν έδωσαν τίποτα. Μετά το 1958-

60 άρχισαν να φεύγουν από τα βουνά και να έρχονται εδώ. Δώσανε 5 πρόβατα και 1 αγελάδα. Εδώ δεν υπήρχαν καθόλου ντόπιοι. Φέραμε τα πρόβατα με το τραίνο κι εμείς με τα φορτηγά. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν πάντα καλές, είχαμε συνεργασία. Όταν πρωτοήλθαν οι Πόντιοι το 1922 είχαν προβλήματα, ήταν λίγοι, εμείς δεν είχαμε προβλήματα, ο κόσμος ήταν φοβισμένος. Σχολείο πήγα στον Λαιμό, οι ντόπιοι ήταν στον Λαιμό. Άνοιξε το σχολείο στον Άγιο Γερμανό και έρχονταν εδώ. Η μετακίνηση έγινε ως εξής: οι δικοί μας δεν ήξεραν για την Πρέσπα, τι είχε γίνει. Η επιτροπή της 15^{ης} Μεραρχίας Καστοριάς πήγε στην Ήπειρο και τους είπε για τα άδεια χωριά. Τους έταξαν σπίτια και χωράφια για να έρθουν οι βλάχοι για λόγους εθνοκάθαρσης, επειδή οι ντόπιοι θεωρούνταν βουλγαρόφρονοι. Όταν ήρθανε τους ξεφόρτωσαν ξύλα για τα σπίτια κι αυτό ήταν. Η Ήπειρος τότε ήταν κατσάβραχα, μία απομονωμένη περιοχή . οι βλάχοι ήταν ευχαριστημένοι εδώ. Το έθνος θεωρούσε τους βλάχους ελληνόφρονες. Τα παιδιά με το παιδομάζωμα τα πήγανε στα Σκόπια, Τσεχοσλοβακία, τα πήρανε τα παιδιά οι αντάρτες, χωρίστηκαν οι οικογένειες. Ο στρατός κατηγορούσε τους αντάρτες. Το παιδομάζωμα έγινε με κριτήριο να φύγουν τα παιδιά γιατί έφτασε το τέλος. Μόνο οι δικοί μας δεν μιλούσαν ελληνικά, η μάνα μου μιλούσε ελληνικά. Εμείς μάθαμε και τα ντόπια. Οι δικοί μας δεν έμειναν ικανοποιημένοι, άρχισαν να φεύγουν. Δόθηκαν τα σπίτια με αριθμό, είχαν υποστεί ζημιές. Τα χωράφια το 1953 μας τα μοίρασαν από 12 στρέμματα στο βουνό. Μόνο με τα άλογα δουλεύαμε εκεί, μετά έγινε ο αναδασμός στον κάμπο . Η επιτροπή ήταν στον Άγιο Γερμανό και αποτελούνταν από ντόπιους για να μην τα πάρουν οι βλάχοι. Η Διεύθυνση Γεωργίας , η Επιτροπή, Ο Στρατός ήταν σε κτίριο στον Άγ. Γερμανό, μετά πήγανε στον Λαιμό. Τότε το κράτος μας υποσχέθηκε σπίτια και χωράφια. Εμείς πληρώσαμε ένα συμβολικό ποσό και οι υπόλοιποι δώσανε πολλά χρήματα, κάποιοι ταλαιπωρούνται ακόμα, επειδή ο Άγιος Γερμανός έχει τα ανταλλάξιμα.

16) Ε. Τ. , Κρυσταλλοπηγή

Γεννήθηκα το 1944 στην Αλβανία. Στις Πρέσπες ήρθαμε το 1957 ενώ πρώτα ήμασταν στην Ηγουμενίτσα στο νομό Θεσπρωτίας και η οικογένειά μας είχε πρόβατα. Οι οικογένειές μας είχαν κατά μέσο όρο 10 άτομα. Οι βλάχοι τότε δεν έβρισκαν βοσκοτόπια και ήρθαμε εδώ για να φτιάξουμε την ζωή μας. Φτιάξαμε τα σπίτια μας, τους στάβλους. Με τους ντόπιους δεν είχαμε ιδιαίτερες σχέσεις στην αρχή, ούτε γάμους μεταξύ μας κάναμε. Το κράτος έδωσε μια ικανοποιητική βοήθεια και κάναμε μόνοι μας ό,τι έχουμε

τώρα. Μας δώσανε χωράφια και γενικά μας έταξαν αρκετά πράγματα για να ρθούμε και να μείνουμε. Εδώ δεν είχε σχολείο, την πρώτη χρονιά πηγαίναμε στο Βατοχώρι, την επόμενη χρονιά έγινε εδώ δημοτικό σχολείο. Εδώ δεν βρήκαμε ντόπιους, είχε μόνο κτηνοτρόφους Σαρακατσάνους, που φεύγανε τον χειμώνα. Τα πρώτα χρόνια ήμασταν μόνο Θεσσαλοί βλάχοι. ασχολούμασταν με την κτηνοτροφία, κόβαμε ξύλα, εμείς είχαμε γιδοπρόβατα. Με τους ντόπιους δεν συμπεθεριαζαμε, γιατί τότε οι γάμοι γινόταν με προξενιά, οι γονείς έκαναν κουμάντα. Εμείς δεν κάναμε παρέα με τους ντόπιους, τα Κρύσταλλα είχαν μόνο βλάχους, ούτε με Σαρακατσαναίους.

17) Ε.Τ., Κρυσταλλοπηγή

Γεννήθηκα το 1945 στο Μέτσοβο στα Πενταλώνια. Από κτηνοτροφική οικογένεια, με πρόβατα, άλογα, οι δικοί μου δούλευαν με άλογα, αγωγιάτες. Ήρθαμε στην Κρυσταλλοπηγή το 1957. Στην Ήπειρο ο κόσμος ήταν συμπυκνωμένος, δεν είχε τίποτα, οι κτηνοτρόφοι δεν έβρισκαν βοσκοτόπια. Εδώ ήρθαμε περισσότερο για τα ζώα, για να έχουμε βοσκοτόπια κι επειδή είχαν ερημώσει όλα από τον πόλεμο. Ο Αβέρωφ, Ηπειρώτης από το Μέτσοβο, καταγόταν από πάμπλουτη οικογένεια, αυτός κυβερνούσε. Επειδή άδειασαν εδώ τα χωριά, κι εμείς θεωρούμασταν εθνικόφρονες το κράτος ήθελε να μας φέρει. Έταξε πολλά το κράτος, έβαλε λεωφορεία, φέραμε τα ζώα με τα πόδι, ήμασταν γύρω στις 100 οικογένειες και καθίσαμε σε σπίτια σαν στρατώνες. Εδώ που ήρθαμε βρήκαμε μια διμοιρία δίπλα στο χωριό. Το φθινόπωρο του 57 κάποιιοι φύγαμε κάτω στα δικά μας μέρη για να βγάλουμε τον χειμώνα ενώ άλλοι έφυγαν οριστικά από την Πρέσπα. Τότε είχαμε καλύβες που τις φτιάχναμε με πισσόχαρτο. Το κράτος μας έδωσε χρήματα δωρεάν για να φτιάξουμε σπίτια και μετά για κάποια χρόνια μας έδινε μια οικονομική ενίσχυση. Εμείς δεν ήρθαμε όλοι μαζί, στο Βροντερό ήρθαν νωρίτερα από το 57 που ήρθαμε εμείς, ενώ στην Ιεροπηγή, στο Δεντροχώρι ήρθαν ένα χρόνο πιο μετά από μας. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν καλές, δεν μας χώνευαν και πολύ. Οι ντόπιοι είχαν αφήσει τις περιουσίες τους και οι δικοί μας πήραν τα σπίτια τους. Δεν είχαμε σοβαρά προβλήματα, δεν ήταν στο δικό μας περιβάλλον, είχαν άλλη νοοτροπία. Τα ήθη και τα έθιμά μας τα κρατήσαμε. την πρώτη χρονιά ήταν εδώ 680 άτομα με 120 παιδιά στο δημοτικό. Οι βλάχοι ήταν εθνικόφρονες γι' αυτό μας έφεραν εδώ. Η βοήθεια της πολιτείας ήταν ικανοποιητική γιατί εμείς εκεί που ήμασταν δεν είχαμε παραγωγές και καθόλου εισόδημα. Εδώ ασχοληθήκαμε με την κτηνοτροφία και πολλοί μπήκαμε στην γούνα.

18) Σ. Τ., Πύλη

Γεννήθηκα το 1944 στην Ήπειρο, στην Θεσπρωτία. Είμασταν 7 αδέρφια, 4 κορίτσια και 3 αγόρια . οι γονείς μας είχαν πρόβατα και τα παιδιά δεν πήγαιναν σχολείο, μας κρατούσαν στις δουλειές με τα πρόβατα και τα χωράφια. Σχολείο μας έστειλαν για λίγο, σε νυχτερινό, αλλά εκείνα τα χρόνια ήταν δύσκολα, μέναμε σε καλύβες στο βουνό κι όλη μέρα τρέχαμε με τα ζώα. Στην Πρέσπα ήρθαμε το 1952 κουβαλώντας όλα τα υπάρχοντά μας πάνω στα άλογα. Ήρθαμε με τα πόδια μόνοι μας μαζί με ένα γκρουπ, τους Τρασαίους. Οι γονείς μου ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία και πήγαιναν για τσοπάνηδες στους Πιτουλαίους. Οι συγκεκριμένοι ήταν κι αυτοί βλάχοι αλλά ήταν από μεγάλα τζάκια, είχαν λεφτά και πολλά ζώα. Όταν ήρθαμε στην Κρυσταλλοπηγή μας έδωσε το κράτος αγροτεμάχια με χαρτιά και σπίτια για να μείνουμε. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν καλές, δεν μας πείραζαν και σεβάστηκαν τα έθιμά μας. Εγώ έφυγα από το χωριό το 1962 και παντρεύτηκα στην Πύλη με βλάχο. Στην Πύλη τότε είμασταν όλοι βλάχοι και είχε άλλες 2 οικογένειες Ποντίων, τους Ναλπαντιδαίους. Στην Πύλη δεν είχαμε προβλήματα μεταξύ μας, συνεργαζόμασταν και μεταξύ μας αλλά και με τους ντόπιους. Όταν ήρθαμε στην Πρέσπα δεν είχαμε τίποτα εκτός από τα υπάρχοντά μας. Εμείς ήρθαμε μόνοι μας γιατί στην Κρυσταλλοπηγή είχε μεγάλες εκτάσεις για να βοσκάμε τα ζώα και πιο καλό κλίμα.

19) Α. Π., Πύλη

Γεννηθείς το 1945, το 1965 μας φέρανε από τον Γράμμο Καστοριάς, είμασταν γεωργοκτηνοτροφική οικογένεια. Βγήκαμε από τον Γράμμο με άλογα και μεταφέραμε τα πρόβατα και τα γίδια. Όταν ήρθαμε εδώ, στην Πύλη μας έδωσαν σπίτι, είχε αρκετά σπίτια άδεια, το δικό μας ήταν σε πολύ καλή κατάσταση. Το κράτος τότε μας έδωσε χρηματοδότηση και χωράφια, χωρίς επιστροφή. Εμείς τότε φέραμε μαζί μας 100 κεφάλια πρόβατα, 50 γίδια και 7 άλογα. Δούλεψα στα ζώα, σχολείο δεν πήγα. Στην Πύλη δεν υπήρχε κανένας ντόπιος, μόνο πόντιους βρήκαμε κι είχαμε καλές σχέσεις. Οι βλάχοι δεν έδιναν παιδιά για γάμο στους ντόπιους. Εγώ ήμουν η πρώτη από τους βλάχους που πήρε ντόπιο και πήγα νύφη στο Λαιμό. Παντρευτήκαμε το 1965 κι από τότε έκανα προξενιό και σε άλλα κορίτσια δικά μας. Οι βλάχοι κράτησαν τα έθιμά τους και οι

σχέσεις με τους ντόπιους ήταν καλές από την αρχή. Τότε ήταν όλα πολύ δύσκολα, μεγάλη φτώχεια και ο ένας βοηθούσε τον άλλο. Τα σπίτια μας τα δίνανε με χαρτιά.

20) Α. Τ. , Κρυσταλλοπηγή

Οι κλήροι δοθήκανε σε χωράφια και οικόπεδα να χτίσουν σπίτια. Την Άνοιξη του 1956 όταν ήρθαν έφτιαξαν σπίτια στην Κρυσταλλοπηγή. Τα ζώα τα βάζανε σε παλιά, άδεια σπίτια που ήταν μισογκρεμισμένα. Οι βλάχοι στην αρχή είχαν προβλήματα στην εκπαίδευση, γιατί τα παιδιά ήταν αναλφάβητα. Στην Κρυσταλλοπηγή το 1957 υπήρχε μεγάλο σχολείο, ήταν ένας δάσκαλος, Πουγαρίδη τον έλεγαν, εκείνος έμαθε γράμματα στα παιδιά, αυτά ακόμα μιλούσαν βλάχικα. Οι βλάχοι γενικά είναι αυταρχικοί, δεν δημιουργούν με άλλους και οι ντόπιοι στην αρχή τους φοβόντουσαν. Μεταξύ βλάχων και ντόπιων υπήρχε συνεργασία και καλό κλίμα. Χωριά όπως η Κρυσταλλοπηγή είχαν τρία μεγάλα σόγια, από Θεσπρωτία : Μπατζίνιας, Μπαμπάκος και Τράσιας. Αυτούς τους ακολούθησαν γαμπροί, κουμπάροι, ακολούθησε όλο το σόι. Επίσης, στο Βροντερό έφτασαν μεγάλα σόγια. Τα βλαχοχώρια έχουν τίτλους ιδιοκτησίας, το 1956 τους δόθηκαν τα σπίτια με τίτλο. Στην Κρυσταλλοπηγή έχουν τίτλους ιδιοκτησίας, στο Βατοχώρι δεν έχουν. Δεν πήραν όλοι βοήθεια χωρίς επιστροφή, σε κάποιους δόθηκε βοήθεια με μορφή δανείου. Οι βλάχοι ήρθαν στην Πρέσπα ως εθνικόφρονες. Η πολιτεία έδινε δάνειο 20.000 δρχ. υπό μορφή δανείου. Οι βλάχοι έφεραν μαζί τους το 50% του ζωϊκού κεφαλαίου, όλα τα υπόλοιπα τα χάσανε στον δρόμο λόγω των άσχημων συνθηκών.

21) Β. Ν., Βροντερό

Γεννηθείς το 1946, ήρθαμε μικρά παιδιά, πήγαμε εδώ σχολείο, στην Κρυσταλλοπηγή. Μας έφεραν με φορτηγά, μαζί μας φέραμε και τα πρόβατα. Είχαμε καλές σχέσεις με τους ντόπιους, δεν μας έκαναν φασαρίες. Η πολιτεία βοήθησε αρκετά, κάποια σπίτια τα έδωσε με μορφή δανείου. Οι βλάχοι έμειναν ευχαριστημένοι, τότε ο κόσμος δεν είχε τίποτα, όλοι δούλευαν στα ζώα και στα χωράφια. Δεν είχαμε διαφορές με τους ντόπιους, μάλιστα έκαναν και μεικτούς γάμους αργότερα. Η Καλλιθέα και ο Άγιος Γερμανός είχαν και ντόπιους και βλάχους. Και οι δύο πλευρές σέβονταν τα έθιμα και τις παραδόσεις.

22) Ν.Γ., Βροντερό

Όταν ήρθαμε εδώ στην Πρέσπα, το Βροντερό, ο Πυξός, το Αγκαθωτό, είχαν καταστραφεί και τα χωριά ήταν έρημα. Είχαν καλούς δρόμους και λιβάδια για να βοσκοτόπια. Το κάθε σπίτι είχε το δικό του πηγάδι και μεγάλο κήπο, οι ντόπιοι εδώ καλλιεργούσανε όλοι χωράφια. Όλοι οι βλάχοι δεν είμασταν σωστοί, αυτοί οι ντόπιοι που έφυγαν είχαν άλλο πολιτισμό. Οι ντόπιοι είχαν μεγάλα ζώα, είχαν πολλές τροφές που τις μάζευαν στις αποθήκες. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν καλές. Δεν μας πείραζαν ούτε για τα χωράφια ούτε για τα σπίτια που μας έδωσαν. Εδώ στο χωριό εμείς οι βλάχοι μαλώναμε μεταξύ μας για τα ζώα. Οι ντόπιοι αυτοί που έφυγαν είχαν τα βαρέλια γεμάτα κρασί, έφυγε ο κόσμος και άφησε τα σπίτια γεμάτα. Παρατήσανε τα σπίτια τους κι όταν ήρθαν κάποιοι έψαχναν να μούνε για λίγο στο σπίτι. Στο δικό μου σπίτι ήρθε μία κυρία από την Οχρίδα και μας είπε ότι γεννήθηκε μέσα στο σπίτι. Έκλαιγε από την συγκίνηση, αλλά δεν μας κρατούσε κακία, δεν φταίγαμε εμείς για ό,τι έγινε. Με τους ντόπιους δεν είχαμε διαφορές, μετά το 1970 άρχισαν να γίνονται και μεικτοί γάμοι. Πιο πριν αν μια δικιά μας έπαιρνε ντόπιο θα την έσφαζαν. Εμείς κρατήσαμε τις παραδόσεις μας και οι ντόπιοι είχαν τα δικά τους έθιμα, καταφέραμε να ζήσουμε όλοι μαζί χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Η πολιτεία μας βοήθησε αρκετά γιατί μας έδωσαν σπίτια και χωράφια. Τίτλοι ιδιοκτησίας δεν υπήρχαν, μας έδωσαν χωράφια με τον αναδασμό ανάλογα με τα παιδιά που είχαμε. Όλοι πήραν πάνω κάτω από 22 στρέμματα. Άλλοι με ρουσφέτια πήραν περισσότερα. Οι τίτλοι ιδιοκτησίας ξεκαθάρισαν με τον αναδασμό που έγινε.

23) Β. Ν., Πύλη

Εμείς είμασταν νομαδικοί κτηνοτρόφοι, μέναμε σε καλύβες με καθίσματα από οξιά. Οι γονείς μας, μας έφερναν δάσκαλο στο σπίτι και για το κάθε παιδί πληρώνανε 4 οκάδες βούτυρο. Το 1956 ήρθα στην Πύλη, δώσανε τσαντίρια εδώ, σπίτια δεν υπήρχαν. Μας έδωσε το κράτος 20.000 δρχ. για να φτιάξουμε τα σπίτια. Εδώ στο χωριό ήταν 3 σπίτια από πρόσφυγες Πόντιους. Με τα φορτηγά μας έφεραν από την Καστοριά, εμείς τα πληρώσαμε τα αυτοκίνητα. Οι ντόπιοι εδώ μας θέλανε, γιατί τα χωριά είχαν ερημώσει. Είχαμε οικονομικές συναλλαγές με τους ντόπιους, φορτώνανε αμάξια και φέρναμε τροφές για τα ζώα. Στην αρχή δεν υπήρχαν μεικτοί γάμοι, από το 1970 και μετά άρχισαν να δίνουν γαμπρούς και νύφες και οι 2 πλευρές. Εμείς κρατήσαμε τα έθιμά μας, τα πανηγύρια, τα τραγούδια μας και κάναμε παρέα με τους ντόπιους. Μπήκαμε στα παλιά σπίτια οι βλάχοι σε άλλα χωριά κι ίσως κάποιοι να πειράχτηκαν, ειδικά αν αυτό το

σπίτι ανήκε σε κάποιον συγγενή τους που έφυγε στο εξωτερικό. Η πολιτεία μας φέρθηκε σχεδόν καλά, μας έδωσαν και χωράφια με τον αναδασμό για να μπορέσουμε να μείνουμε. Διαφορές δεν είχαμε σημαντικές. Μπορεί κάποιιοι από μας ή τους ντόπιους να κάνανε καμιά φασαρία, αλλά είμασταν μονιασμένοι.

24) Α. Β., Λαιμός.

Ήρθαμε το 1952 από Φλειάτες, Θεσπρωτίας, είμασταν κτηνοτροφική οικογένεια. Πήραμε κλήρο στην Κρυσταλλοπηγή, όταν ήρθαμε τα σπίτια που πήραμε ήταν γκρεμισμένα. Τα φτιάξαμε από την αρχή μόνοι μας. Το 1952 ήρθε ο πατέρας μου να δει το μέρος για τα ζώα, είχαμε κατσίκες, πρόβατα και αγελάδες. Μας δώσανε το 1956 σπίτια και μαντριά και τα φτιάξαμε μόνοι μας. Στην Κρυσταλλοπηγή όλα τα σπίτια ήταν άδεια, τώρα είναι κατοικημένο από βλάχους. Είχαμε καλές σχέσεις με τους ντόπιους, πηγαίναμε μαζί στους γάμους, στα πανηγύρια και συνεργαζόμασταν. Από το 1970 και μετά οι τίτλοι ιδιοκτησίας είναι ξεκάθαροι. Οι βλάχοι ήταν πολύ ικανοποιημένοι, η πολιτεία έδωσε 20.000 δρχ. και μετά μόνοι μας κάναμε κουμάντο. Τότε μόνοι μας μάθαμε για την Πρέσπα, ξεκίνησαν κι άλλοι από την Μεραρχία και παίρναμε χαρτί. Η Διεύθυνση Γεωργίας μοίραζε τα σπίτια, έγινε κλήρωση που θα πάει ο καθένας. Με τους ντόπιους δεν είχαμε διαφορές, πρώτα ασχοληθήκαμε με τα ζώα και μετά αρχίσαμε να καλλιεργούμε τα φασόλια. Ο αναδασμός έγινε το 1965 και μας δώσανε χωράφια ανάλογα με τα παιδιά. Οι μεγαλύτερες οικογένειες έπαιρναν και πιο πολλά στρέμματα.

25) Ε.Β., Λαιμός

Η πολιτεία τότε έδωσε βοήθεια στους βλάχους, τα σπίτια ήταν άδεια, έφυγαν στο εξωτερικό και παράτησαν όλη την περιουσία τους. Μετά το 1960 δώσανε τίτλους και οι βλάχοι πλήρωσαν. Ο Άγιος Γερμανός είχε μείνει μόνο γιατί εκεί ήταν ανταλλάξιμα. Όλοι πλήρωσαν τίτλους και είχαμε μεταξύ μας καλές σχέσεις. Οι ντόπιοι έμαθαν τα βλάχικα κι εμείς τα δικά τους. Πιο πολλά προβλήματα είχαμε με τους Πόντιους. Οι βλάχοι έλεγαν τους ντόπιους μόνο «γκρέκο», οι Πόντιοι τους φώναζαν «βούλγαρους», ακόμα και το 1951, οι γέροι, οι παλιοί μας δέχτηκαν και εμείς ενσωματωθήκαμε στην περιοχή. Οι ντόπιοι δεν αντιδράσανε ούτε για τα σπίτια ούτε για τα χωράφια. Με τους μεικτούς γάμους ηρεμήσανε πολύ τα πράγματα, όμως ποτέ δεν είχαμε διαφορές μεγάλες. Η πολιτεία βοήθησε σημαντικά να εγκατασταθούμε εδώ.

26) Α.Ρ., Λαιμός

Γεννημένη το 1940, μας φέρανε από το Βόλο, είχαμε καταγωγή από τον Γράμμο. Όταν μας έφεραν στην Πύλη, μας έδωσε το κράτος σπίτι, φέραμε τα δικά μας πρόβατα και τις κουβέρτες. Με τους ντόπιους είχαμε καλές σχέσεις, είχαμε καλή συνεργασία. Είχαμε τα ζώα, τα σπίτια μας και δεν μας πείραζε κανένας. Στην Πύλη δεν είχε ντόπιους, όλα τα παιδιά πήγανε στο δημοτικό, μορφώθηκαν. Με τους ντόπιους βρισκόμασταν στα πανηγύρια, αργότερα κάναμε και μεικτούς γάμους. Μιλούσαμε βλάχικα και ελληνικά, οι ντόπιοι δεν μας ενοχλούσαν. Η πολιτεία μας έδωσε σπίτι και χωράφια για να εγκατασταθούμε. Ασχοληθήκαμε με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Είμασταν ευχαριστημένοι από την πολιτεία, εδώ μεγαλώσαμε τα παιδιά μας, τα παντρέψαμε και είμαστε αγαπημένοι με τους ντόπιους.

27) Γ. Β., Βροντερό

Ήρθαμε το 1957, καταγωγή από Β. Ήπειρο, το Πελέντι. Γεννήθηκα στην Κρύα Βρύση Γιαννιτσών. Οι γονείς μας ήταν νομάδες κτηνοτρόφοι. Ο Παπαδάμος ήταν η κινητήρια δύναμη, εκείνος έψαξε τους βλάχους, τους ξεσήκωσε, τους έδωσε κάρα, ζώα, άλογα, αγελάδες και τα άδεια σπίτια. Το κράτος δεν έδωσε ικανοποιητική βοήθεια. Εμείς τον πρώτο χρόνο είμασταν 12 άτομα μέσα σε ένα σπίτι. Ήρθαμε με τα φορτηγά, φέραμε τα ζώα, μόνοι μας, χωρίς να μας βοηθήσει το κράτος. Οι σχέσεις με τους ντόπιους ήταν καλές, δεν είχαμε προστριβές, απλά οι ντόπιοι μιλούσαν τα σλάβικα και εμείς τα βλάχικα. Είχαμε οικονομικές συναλλαγές, αργότερα κάναμε και μεικτούς γάμους. Μπορεί να ήθελαν να μας εγκαταστήσουν εδώ γιατί μας θεωρούσαν πιο εθνικόφρονες από τους ντόπιους.

28) Ε. Μ. Κρυσταλλοπηγή,

Στην Κρυσταλλοπηγή είχε μόνο βλάχους, με τους ντόπιους είχαμε καλές σχέσεις, βέβαια υπήρχε μια ξενοφοβία αλλά σιγά σιγά γίνανε όλοι μονιασμένοι. Το κράτος μας έδωσε τα σπίτια που ήταν άδεια, χωράφια για να μπορέσουμε να ζήσουμε. Το κράτος δεν μας βοήθησε αρκετά, μόνοι μας παλεύαμε για να τα φτιάξουμε. Μας έδωσαν στην αρχή λίγα χρήματα. Οι ντόπιοι δεν μας πείραζαν, δεν υπήρχε εκδικητικότητα. Οι

Βλάχοι κράτησαν τα δικά τους έθιμα, κάναμε τα πανηγύρια μας και λέγαμε τα τραγούδια μας.

29) Α. Τ., Άγιος Γερμανός

Γεννηθείς το 1937, στα Γιαννιτσά. Οι σχέσεις μας στην αρχή ήταν μετρημένες αλλά ήρθαμε κοντά, είχαμε καλές σχέσεις. Οι ντόπιοι μας βοήθησαν στην αρχή, δουλεύανε οι άντρες σαν τσομπάνηδες στα χωράφια τους. Η πολιτεία για να μας φέρει εδώ μόνιμα μας υποσχέθηκε σπίτια και χωράφια. Μας έδωσαν τα άδεια σπίτια, κάποιιοι φτιάξανε τα χαρτιά αργότερα γιατί εδώ στον Άγιο Γερμανό τα σπίτια ήταν ανταλλάξιμα. Η πολιτεία όταν ήρθαμε μας έδωσε το σπίτι, κάποια ήταν μισογκρεμισμένα, τα φτιάξαμε μόνοι μας. Δεν μας βοήθησε αρκετά η πολιτεία. Με τους ντόπιους δεν είχαμε κοινά έθιμα, αλλά μάθαμε εμείς τα δικά τους κι εκείνοι τα δικά μας. Εμείς μιλούσαμε βλάχικα κι εκείνοι σλάβικα. Οι ντόπιοι δεν έκαναν φασαρίες για τα σπίτια, αλλά αυτό ήταν πολύ δύσκολο να φύγει ο κόσμος και αν αφήσει τα σπίτια του. Μεταξύ μας υπήρχε συνεργασία και αλληλοβοήθεια, δουλεύαμε μαζί στα χωράφια και κάναμε και μεικτούς γάμους αργότερα. Οι βλάχοι όταν ήρθαν δεν είχαν πολλά πράγματα, έφεραν μαζί τα ζώα τους. Διαφορές δεν έχουμε με τους ντόπιους, είμαστε μονιασμένοι. Η πολιτεία μας έδωσε χρήματα στην αρχή, αλλά μετά τα κάναμε όλοι μας.

30) Ν. Δ., Κρυσταλλοπηγή

Γεννηθείς το 1937, η καταγωγή μου είναι από Ήπειρο, εδώ ήρθαμε το 57, η πολιτεία μας έταξε σπίτια και χωράφια. Τα χωριά εδώ ήταν ερημωμένα, τα σπίτια άδεια και μισογκρεμισμένα. Οι σχέσεις μας ήταν απόμακρες στην αρχή. Σιγά σιγά αρχίσαμε να συνεργαζόμαστε και να κάνουμε και παρέες, τα παιδιά μας πήγαιναν μαζί σχολείο και οι άνθρωποι ήρθαν πιο κοντά. Η πολιτεία έταξε σπίτια και χωράφια, μας έδωσαν σπίτια με τίτλους αλλά δεν έμειναν όλοι ευχαριστημένοι από την κρατική βοήθεια. Με τον αναδασμό πήραμε 22 στρέμματα το κάθε σπίτι, ανάλογα με τα πόσα άτομα είμασταν. Οι ντόπιοι κάποιοι παρεξηγήθηκαν που πήραμε τα σπίτια, αλλά αυτό το έκανε το κράτος. Ήθελαν τους βλάχους γιατί τους θεωρούσαν πιο ελληνόφρονες από τους ντόπιους. Συνεργασία με τους ντόπιους υπήρχε, μεταφέραμε ζώα, τροφές, σιτάρια και ό,τι άλλο υπήρχε σε ανάγκη. Βοηθήσαμε ο ένας τον άλλο γιατί εκείνα τα χρόνια ήταν δύσκολα και ο καθένας προσπαθούσε να επιβιώσει. Μετά το 1970 άρχισαν να γίνονται και

μεικτοί γάμοι, ήρθαμε κοντά, κάναμε γιορτές και πανηγύρια, με τα βλάχικα και με τα ντόπια, όλοι χορεύαμε. Η πολιτεία μας έδωσε χρήματα τότε για να ξεκινήσουμε, μας έδωσαν 20.000 δρχ. δεν μείναμε και πολύ ευχαριστημένοι αλλά τότε οι δικοί μας έμεναν στις καλύβες. Εδώ στην Πρέσπα φτιάξαμε τα νοικοκυριά μας και τις οικογένειές μας.

1) Ν. Χ. Πύλη

Οι βλάχοι ήρθαν στις Πρέσπες το 1957-1958. Η κατάστασή τους ήταν άθλια. Επρόκειτο για σκηνίτες, ήταν τσοπάνοι στα βουνά σε μεγάλους τσιφλικάδες, όπως ο Νιτσιάκος, Πιτούλης, Φορφόλιας. Τους βλάχους τους έφερε ο Αβέρωφ επειδή τα χωριά ήταν άδεια, ειδικά η Πύλη ήταν άδεια, μόνο ο πατέρας μου και η μάνα μου έμεναν στο χωριό. Το κράτος τότε τους έδωσε σπίτια και κλήρους για να νοικοκυρευτούν. Τα πρώτα χρόνια ήταν άγρια μεταξύ των βλάχων, πρωτόγνωρη κατάσταση, μεταξύ τους οι βλάχοι ήταν όλοι συγγενείς, είχαν μεγάλες οικογένειες. Οι βλάχοι τα πήγαιναν καλά με τους ντόπιους γιατί τους είχαν ανάγκη, δεν γνώριζαν από δουλειές στα χωράφια. Οι ντόπιοι βοήθησαν τους βλάχους, μάλιστα τους βάφτιζαν τα παιδιά. Ο δικός μου ο πατέρας είχε βαφτίσει πολλά παιδιά βλάχων. Οι βλάχοι έφεραν μαζί τους πρόβατα, που τους τα έδωσαν οι μεγάλοι τσιφλικάδες στους οποίους δούλευαν ως τσοπάνοι. Τότε δεν τους πλήρωναν με χρήματα, τους πλήρωναν με ζώα. Μεικτοί γάμοι δεν γίνονταν στην αρχή, μετά το 1970 άρχισαν οι βλάχοι να δίνουν στους ντόπιους κόρες και γιούς και αντίστοιχα. Τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις τους οι βλάχοι τα κρατήσανε ζωντανά. Στον Αγ. Γερμανό δεν υπάρχουν τίτλοι ιδιοκτησίας, κάποτε άκουγα ότι έψαχναν να βρούν τους τίτλους. Το κράτος έδωσε αμέσως με την εγκατάσταση και τίτλους ιδιοκτησίας σε όλα τα χωριά εκτός από Αγ. Γερμανό. Οι βλάχοι ήταν συμφεροντολόγοι και μεταξύ τους και με τους ντόπιους. Η Πύλη δεν είχε ντόπιους, ήταν Πόντιοι που τους μάζεψαν οι οπλαρχηγοί του Ζαχαριάδη, τους άντρες του χωριού τους έστησαν στην πλατεία για να τους εκτελέσουν και τότε κάποια παλικάρια από τους Ψαράδες τους έσωσαν. Τους έδιωξαν τότε από την Πύλη κι εκείνοι πήγαν πεζοί στην Φλώρινα, 8 μέρες έκαναν για να φτάσουν. Μετά γύρισαν στις Καρυές γιατί εκεί ένιωθαν ασφαλείς. Μετά κάποιοι γύρισαν στην Πύλη και έμεναν μόνοι τους, όταν ήρθαν οι βλάχοι γέμισε το χωριό κατοίκους. Οι βλάχοι ήταν σχεδόν άγριοι άνθρωποι γιατί ζούσαν πάνω στα βουνά απομονωμένοι από τον πολιτισμό και κάθε μορφή κοινωνικής συναλλαγής.

Ο πατέρας μου τότε είχε το μοναδικό παντοπωλείο στο χωριό και οι βλάχοι αγόραζαν από το μαγαζί πράγματα με αντάλλαγμα τυριά, αρνιά, αυγά και ό,τι άλλο είχαν.

2) Σ.Β. Λαιμός

Μέχρι το 1970 οι ντόπιοι δεν είχαν καλές σχέσεις με τους βλάχους. Υπήρχε πολύ μίσος για τα χωράφια και τα σπίτια. Αργότερα μαλάκωσαν τα πράγματα που γίνονταν και μεικτοί γάμοι. Πήρανε τα σπίτια και τα χωράφια. Έτσι θεώρησε η πολιτεία για να γεμίσουν τα χωριά που ήταν άδεια. Καλώς έκανε η πολιτεία γιατί εδώ ερήμωσαν τα χωριά, έφυγαν όλοι. Κρατήσανε τα έθιμά τους, κάναμε και παρέα στους γάμους, τα πανηγύρια, γίναμε όλοι ένα μετά από χρόνια.

3) Γ. Π., Λαιμός

Εγώ γεννήθηκα το 1938 στους Ψαράδες. Μετά τον εμφύλιο πήγαμε στο Βροντερό κι από κει πήγαμε στην Πολωνία σαν πολιτικές πρόσφυγες. Επέστρεψα στις Πρέσπες το 1958. Στην Πολωνία χορτάσαμε ψωμί. Εδώ έφυγαν οι ντόπιοι και φέρανε τους βλάχους. Τους υποσχέθηκε τότε το κράτος να τους δώσει πολλά. Αλλά οι βλάχοι σε κάποια χωριά αντί για ένα σπίτι πήραν τρία. Οι σχέσεις ήταν καλές, δεν πείραζαν κανέναν, όλοι είχαν σπίτια, χωράφια και ζώα.

4) Γ. Φ., Λαιμός

Γεννήθηκα το 1946 και με πήρανε από το χωριό. Το 1956 γύρισα 8 χρονών και βρήκαμε τους βλάχους εδώ. Το κράτος τους έδωσε τζάμπα τα σπίτια, βάζανε αμπέλια, ζώα, εκείνοι ήρθαν από τον Βόλο. Δεν υπήρχαν γενικές αντιδράσεις, όλα κυλούσαν ήρεμα, υπήρχε βοήθεια και συνεργασία. Είχαν τα έθιμα και τις παραδόσεις τους. Μαζί τους έφεραν τα ζώα τους, ήταν νοικοκύρηδες, δεν ενοχλούσαν. Η πολιτεία τους βοήθησε γιατί τότε τα χωριά μας είχαν ερημώσει. Δεν έμειναν όλοι εδώ, κάποιοι έφυγαν και πήγαν στην Κρύα Βρύση, Έδεσσα, Καλύβια και σε άλλα χωριά. Ο κόσμος τους καλοδέχθηκε, εκείνα τα χρόνια ήταν πολύ φτωχικά, ο κόσμος υπέφερε κι έτσι ο ένας βοηθούσε τον άλλο.

5) Α. Φ., Λαιμός

Εγώ γεννήθηκα το 1955 στην Οξυά. Οι βλάχοι ήρθαν μετά το 1950, ζούσαν σε καλύβες στα βουνά κι όταν ήρθαν εδώ έμαθαν να φτιάχνουν κήπους, 'ξυαν πολύ νοικοκύρηδες, Οι ντόπιοι τους υποδέχθηκαν πολύ καλά, αντάλλαζαν τρόφιμα, ζωοτροφές και ό,τι άλλο είχε εκείνη την εποχή. Ο κόσμος ήταν φτωχός και η ανάγκη να ζήσουν τους έκανε να συνεργαστούν. Όταν ήρθαν το κράτος τους έδωσε σπίτια για να μείνουν. Οι βλάχες έστρωναν σοφρά για τραπέζι, για να τρώνε. Η αλήθεια είναι ότι τα σπίτια οι βλάχοι τα βρήκανε έτοιμα, στρωμένα, οι δικοί μας δεν πρόλαβαν να πάρουν τίποτα μαζί τους. Οι δικοί μας όσοι μπόρεσαν να ξαναμπούν στην Ελλάδα, ήρθαν στις Πρέσπες και έψαξαν τα σπίτια τους. Βέβαια βρήκαν άλλους ιδιοκτήτες, απλά τους ζήτησαν να μούνε μέσα στο σπίτι να δούνε πού γεννήθηκαν, κάποιιοι από αυτούς ζούνε στα Σκόπια. Τότε χωριστήκανε οικογένειες και οι άνθρωποι πέρασαν πολύ δύσκολα, είχαμε τον φόβο. Οι βλάχοι κράτησαν τα δικά τους έθιμα, σιγά σιγά ντόπιοι και βλάχοι έγιναν ένα, μαζί στις γιορτές, στα πανηγύρια, στους γάμους. Το κράτος τους έδωσε χωράφια, σπίτια για να μείνουν σε αυτά τα μέρη. Τσακωμούς δεν είχαμε, οι γυναίκες, βλάχες και ντόπιες πίνανε καφέ μαζί. Στην αρχή οι ντόπιοι δεν έκαναν γάμους με βλάχους και το αντίθετο, αλλά σιγά σιγά έγιναν και μεικτοί γάμοι. Οι βλάχοι είχαν κίνητρα να έρθουν και να μείνουν εδώ, έκαναν σωστά γιατί γέμισαν τα χωριά με κόσμο. Στην αρχή υπήρχε δυσπιστία και δισταγμός και από τις δυο πλευρές, αλλά αργότερα τα βρήκαν. Τα παιδιά πήγαιναν όλα μαζί στο σχολείο, μιλούσαν οι βλάχοι και τα δικά τους και τα ελληνικά. Οι βλάχοι έμαθαν τα ντόπια και οι ντόπιοι έμαθαν τα βλάχικα.

7) X. N., Λαιμός

Γεννηθείς το 1944, θυμάμαι τον εμφύλιο σαν όραμα. Θυμάμαι τι τράβηξε ο τόπος με τον εμφύλιο, βρεθήκαμε σε άλλες χώρες, εμείς είμαστε τα παιδιά του παιδομαζώματος. Όταν γύρισα, είχε έρθει ήδη μια μονάδα βλάχων στον Άγιο Γερμανό, το 1956, εγώ ήμουν 12 χρονών. Ήμουν στη Θεσσαλονίκη, η βασίλισσα Φρειδερίκη μας έβαλε στην Παιδόπολη, σαν επαναπατριζόμενοι. Βασικά, όταν πας να μείνεις σε έναν ξένο τόπο σίγουρα υπάρχουν προστριβές, στην αρχή απαγορευόταν να γίνει μεικτός γάμος, αν ντόπιος αγαπούσε βλάχα θα γινόταν βεντέτα. Γύρισα 15 χρονών, το σχολείο το τελείωσα στη Θεσσαλονίκη. Το 1952 ήρθαν οι πρώτοι βλάχοι και το 1956 ήρθαν στην Πύλη και στο Βροντερό. Στο Πισοδέρι οι βλάχοι δεν έχουν σχέσεις με τους δικούς μας. Κάποιοι ήταν επικίνδυνοι, έπαιρναν και δεν έδιναν, ευτυχώς δεν ήταν όλοι ίδιοι. Οι ντόπιοι δεν φοβόντουσαν τους βλάχους, συνεργάζονταν και βοηθιόντουσαν. Βέβαια υπήρχε

ένα πείραγμα για τη γλώσσα, μας αποκαλούσαν « Βούλγαρους». Οι βλάχοι ήρθαν εδώ με αντάλλαγμα, παράτησαν τα μέρη τους, σίγουρα πήρανε σπίτια. Ο Μακρής, το δεξί χέρι του Καραμανλή, μεσολάβησε τότε για να τους φέρουν. Στο τραίνο, εκείνα τα χρόνια άκουσα ότι τους έφεραν για να μας αναμείξουν με τους βλάχους που τους θεωρούσαν πιο Έλληνες, τους έφεραν ως εθνικόφρονες. Εκείνα τα χρόνια δεν μπορούσες να μιλήσεις, έβρισκες τον μπελά σου, ο κόσμος φοβόταν να μιλήσει. Όταν οι γονείς μου ήθελαν να πουν κάτι που δεν έπρεπε να καταλάβω, μιλούσαν στα σλάβικα. Με το παιδομάζωμα μας πήγαν στα Σκόπια, εμάς κι άλλες δυο, τρεις, οικογένειες. Τώρα πέρασαν τα χρόνια, οι Βλάχοι αφομοιώθηκαν με τους ντόπιους και όλοι ζουν ήρεμα.

8) Ι. Γ., Λαιμός

Γεννηθείς το 1944.

Η Πρέσπα ετά τον εμφύλιο είχε ερημώσει, είχαν εκδιωχθεί οι κάτοικοι. Στον Λαιμό είχαν μείνει δυο οικογένειες, οι Γερμανίδη και οι Αποστολίδη, τέσσερις εκείνοι και τρεις εμείς. Τότε βάλαμε τα βόδια στο κάρο και πήγαμε να φύγουμε στην Αλβανία μέσω Ψαράδων. Μας είπαν ότι πρέπει να φύγουμε υποχρεωτικά γιατί θα ερχόταν ο Ελληνικός Στρατός και θα μας σκότωναν. Φορτώσαμε λίγα υπάρχοντα στο κάρο και φτάσαμε στην Κούλα, είχε καλαμιές κι εμείς αντί να συνεχίσουμε τον δρόμο, κρυφτήκαμε στις καλαμιές. Όλοι έφυγαν κι εμείς χωθήκαμε στις καλαμιές, μέσα στη λάσπη. Αυτό έγινε το πρωί και το απόγευμα μας είδανε τα αεροπλάνα του Ελληνικού Στρατού, ο στρατός μας περικύκλωσε κι εμείς νομίζαμε ότι ήταν οι αντάρτες και θα μας σκοτώσουν, βγήκαμε από τις καλαμιές και φιληθήκαμε για τελευταία φορά. Μας πήραν και μας πήγαν στον Αι Γιάννη. Το πρόβλημα ήταν διαχρονικό με τις ιδιοκτησίες, γιατί οι ιδιοκτήτες δεν είχαν την δυνατότητα να αποδείξουν νομικά τις ιδιοκτησίες, τα σπίτια τα πήρανε επί Τουρκοκρατίας. Οι βλάχοι ήταν φτωχοί, στην αρχή οι σχέσεις ήταν αρνητικές, ήρθαν για να δουλέψουν, κυρίως ασχολήθηκαν με την γεωργία, την κτηνοτροφία κι άλλοι ασχολήθηκαν με τα φασόλια. Οι βλάχοι με το πέρασμα του χρόνου αφομοιώθηκαν κι ενσωματώθηκαν με τους ντόπιους. Η πολιτεία τους έδωσε κίνητρα, όπως χωράφια και σπίτια για να εγκατασταθούν μόνιμα. Η κίνηση να φέρουν τους βλάχους ήταν οπωσδήποτε θετική γιατί είχε ερημώσει η Πρέσπα, η Πύλη, το Βροντερό, ο Άγιος Γερμανός, όλα αυτά είχαν αδειάσει.

9) Π. Γ., Λευκώνας

Γεννηθείς το 1938. Το 1952 τον Αύγουστο φέρανε τους βλάχους . οι Καλλιθιώτες μετά τον εμφύλιο το 1940- 50 πήγανε στο Πλατύ, εμείς πήγαμε στα σπίτια των ντόπιων που είχαν φύγει. Οι βλάχοι στην αρχή ήταν άγριοι, μάλιστα και τα τσομπανόσκυλά τους ήταν άγρια. Σιγά σιγά κι οι Βλάχοι εξελίχθηκαν και προόδευσαν. Έγιναν εξαιρετικοί αγρότες και υπερτερούν έναντι των άλλων φυλών. Τα σπίτια που τους έδωσε το κράτος ήταν άδεια, τους τα παραχώρησε δωρεάν. Στην αρχή μέναμε και δυο οικογένειες μαζί, είμασταν μεγάλο σόι, πενήντα άτομα, μετά οι δικοί μου έφυγαν Αυστραλία. Όταν έγινε το παιδομάζωμα, ήμουνα 11 , εμένα με πήγανε σε ίδρυμα, στην Φλώρινα, με τους βομβαρδισμούς το 1948 μας πήγανε Θεσσαλονίκη στην Αγία Ειρήνη και καθίσαμε δυο με τρεις μήνες. Στη συνέχεια μας πήγαν στη μέριμνα παιδιού, στους Νέους Επιβάτες, εκεί καθίσαμε ενάμιση χρόνο. Τέλος του 1949 το ίδρυμα αφού ελευθερώθηκε η Πρέσπα , φύγαμε όλα τα παιδιά. Τότε μας έβαζαν 80 παιδιά μέσα σε ένα σπίτι. Εμείς ξαναγυρίσαμε μόνοι μας, εγώ γύρισα τον Μάρτιο του 1963. Την δεκαετία 1950- 1960 η Πρέσπα είχε 2.000 άτομα, μετά άρχισε η μετανάστευση και φύγανε όλοι. Με τους βλάχους δεν υπήρξαν ιδιαίτερα προβλήματα, είχαμε καλές σχέσεις. Βέβαια εκείνοι μας έλεγαν ειρωνικά «Βούλγαρους».

10) Π.Δ., Καλλιθέα

Γεννηθείς το 1943, αγρότισσα, οικιακά. Ετών 78, απόφοιτη δημοτικού. Με το παιδομάζωμα μας πήγανε μέσα στο Μπελαρτσιβα, στη Γιουγκοσλαβία, όταν γύρισα ήμουν 8 χρονών. Ήρθαμε στο Πλατύ και μετά μας πήγανε στην Καλλιθέα. Όταν ήρθανε οι Βλάχοι, πήγανε στα άδεια σπίτια. Εμείς είχαμε καλές σχέσεις, ήταν από διαφορετική φυλή. Είχαν ωραίες παραδόσεις, ήταν φιλόξενοι και νοικοκύρηδες. Στους γάμους , μια εβδομάδα μπροστά φτιάχνανε την σημαία, το λάβαρο, για τον γάμο. Όταν γινόταν ο γάμος, η νύφη είχε χαμηλά το κεφάλι και στο χορό οι άντρες χορεύανε ξεχωριστά από τις γυναίκες και οι πιο μεγάλοι σε ηλικία κάθονταν κάτω και τρώγανε. Τρεις μέρες έκαναν γάμο και μας καλούσαν όλους. Σαν τότε δυο νέα παιδιά γυρνούσαν όλο το χωριό με ένα μπουκάλι τσίπουρο και μικρά ποτηράκια και καλούσαν από σπίτι σε σπίτι. Εκείνοι ήταν λίγο πιο άγριοι από εμάς, αλλά είχαμε οικονομική συνεργασία, δουλεύαμε στα χωράφια χωρίς προβλήματα. Οι γυναίκες τους ήταν νοικοκυρές, ύφαιναν, έφτιαχναν κήπους και έκαναν παρέα μαζί μας. Τα παιδιά μας πηγαίνανε μαζί σχολείο, μεγάλωσαν μαζί και οι βλάχοι σπούδασαν κι αυτοί τα παιδιά τους. Οι βλάχοι

ασχολούνταν με την κτηνοτροφία, ασχολούνταν με το μαλλί, έφτιαχναν υφαντά και σιγά σιγά έγιναν αγρότες. Ήταν λίγο απομονωμένοι στην αρχή αλλά μετά δεν ξεχωρίζανε από εμάς. Άλλαξε η νοοτροπία τους και έγιναν όλοι μια παρέα.

12) Π. Γ. Ψαράδες

Μετά τον εμφύλιο πόλεμο πήγαμε στο Βροντερό κι από κει στην Πολωνία. Επέστρεψα το 1958, είκοσι χρονών, εκεί χορτάσαμε ψωμί. Έφυγαν οι ντόπιοι και φέρανε τους βλάχους, αντί για ένα σπίτι κάποιιο πήραν τρία. Είχαν βάλει μια επιτροπή για τα βοσκοτόπια και τα χωράφια. Υπήρχαν προβλήματα αλλά σιγά σιγά ξεπεράστηκαν. Άρχισαν να γίνονται οι γάμοι μεταξύ ντόπιων και βλάχων και έτσι ηρέμησαν. Με ανταλλάγματα ήρθαν εδώ οι βλάχοι, τους έδωσε το κράτος σπίτια, ζώα και ήρθαν . δεν έμειναν όλοι, κάποιιο έφυγαν αργότερα. Τους έδωσαν και τίτλους και τα σπίτια έγιναν δικά τους,. Ήρθανε κάποιιο από τους δικούς μας μετά από χρόνια κι έψαχναν τα πατρικά τους σπίτια. Παρακαλούσαν να μούνε λίγο στα σπίτια τους να θυμηθούν κάτι. Είναι στενάχωρο όλο αυτό αλλά οι άνθρωποι δεν έφταιγαν σε τίποτα, άλλοι έκαναν κουμάντο.

12) Χ.Ζ., Λαιμός

όταν ήρθαν οι βλάχοι, υπήρχε κάποια δυσπιστία, συνεργαζόμασταν με τους βλάχους, επειδή αγαπούσαν τα ζώα και ήξεραν από αυτά τους είχανε για τσομπάνηδες. Οι βλάχοι ήθελαν να ενσωματωθούν στην Πρέσπα, κάναμε μαζί τους γάμους, τα πανηγύρια και παρέα μαζί με τους ντόπιους. Κάποιιο ήταν άγριοι, μετά ηρέμησαν, άλλοι ήταν πονηροί, αλλά ενσωματώθηκαν. Το κράτος τους έδωσε τα σπίτια αφού είχαν ερημώσει όλα εδώ, αλλά κι αυτό ήταν πολύ σκληρό, να γυρίζουν πίσω κάποιιο από εκείνους που μπόρεσαν να γυρίσουν και να βρίσκουν άλλους μέσα στα σπίτια τους. Η πολιτεία τους βοήθησε με τα σπίτια αλλά κι αυτοί δεν είχαν που αλλού να πάνε. Οπότε εγκαταστάθηκαν εδώ κι έγιναν ένα με τους ντόπιους. Δεν είχαμε σημαντικές διαφορές.

13) Χ. Ζ., Λαιμός

Οι βλάχοι όταν ήρθαν εδώ, όλα ήταν διαλυμένα κι ερημωμένα. Ο κόσμος ήταν φοβισμένος και ολόκληρες οικογένειες είχαν χωριστεί. Οι ντόπιοι τους δέχτηκαν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Δεν έκαναν φασαρίες, δούλευαν στα πρόβατα και σιγά σιγά έγιναν αγρότες. Ασχολούνταν με το εμπόριο, τα υφαντά και έγιναν ένα με τους κατοίκους και τον τόπο. Το κράτος τους έδωσε τα σπίτια με τίτλους, τα σπίτια ήταν άδεια από αυτούς που έφυγαν, διώχθηκαν και για να μείνουν τους τα παραχώρησαν. Δεν είχαμε σημαντικά προβλήματα με τους βλάχους. Εκείνα τα χρόνια ήταν δύσκολα, παλεύαμε για να φτιάξουμε λίγη περιουσία και να σπουδάσουμε τα παιδιά μας. Κάναμε γάμους, πηγαίναμε στα πανηγύρια, εμείς κάναμε τα δικά μας έθιμα κι εκείνοι τα δικά τους. Κανένας δεν ενοχλούσε, κάποια προβλήματα και παρεξηγήσεις υπήρχαν αλλά όλοι προσπαθούσαν να επιβιώσουν. Ήταν πολύ δύσκολα χρόνια.

14) Π. Ι., Πλατό

Οι βλάχοι πριν εγκατασταθούν εδώ ήταν σε γειτονικά μέρη, στην Ήπειρο. Η πρώτη σχέση που είχαμε μαζί τους ήταν να τους έχουμε τσομπάνηδες, εκείνα τα χρόνια είχαμε πολλά πρόβατα στα χωριά, δεν καλλιεργούσαμε συστηματικά τα φασόλια. Με τον εποικισμό τότε οι βλάχοι πήγαν σε χωριά εντελώς ερημωμένα, στην Πύλη και το Βροντερό δεν υπήρχε κανένας, εκτός από μία οικογένεια στην Πύλη. Εκεί σε αυτά τα χωριά οι βλάχοι ήταν πιο άγριοι, να φανταστείς στο Βροντερό, εκεί έχει φυλάκιο. Οι βλάχοι εκεί μαύρισαν στο ξύλο έναν φαντάρο γιατί στη βρύση που έπιναν νερό τόλμησε να κοιτάξει ένα δικό τους κορίτσι στα μάτια. Στα άλλα χωριά στον Άγιο Γερμανό, στην Καλλιθέα, εκεί ήταν λίγοι ντόπιοι, οπότε τα πράγματα ήταν πιο ήρεμα, ήταν πιο ευσεβείς και καλλιεργημένοι άνθρωποι. Οι βλάχοι έμεναν σε κονάκια, σε καλύβες απομονωμένοι στα βουνά, χωρίς καμία μόρφωση. Εδώ στην Πρέσπα έμειναν σε σπίτια. Ειδικά στο Βροντερό και στην Πύλη πρώτη φορά έμπαιναν σε σπίτι. Τους έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση που τα σπίτια εδώ ήταν διώροφα και επειδή ήταν συνηθισμένοι σε χαμηλά σπίτια τον επάνω όροφο τον γκρέμιζαν. Τα σπίτια τους τα έδωσε το κράτος, στον Άγιο Γερμανό τους δώσανε τα ανταλλάξιμα με τους Τούρκους και μετά από χρόνια τους έδωσαν την ευκαιρία να τα μονιμοποιήσουν με κάποιο χρηματικό ποσό. Αλλά τότε κάποιοι έπαιρναν και δυο και τρία σπίτια, άρπαζαν την ευκαιρία και ήθελαν σπίτι και για τα ζώα. Πιστεύω ότι ο εποικισμός έγινε με απώτερο σκοπό να αλλοιωθεί το ντόπιο στοιχείο, εδώ κάποιοι μας θεωρούσαν βούλγαρους.

Δεν είχαμε διαφορές ανάμεσά μας, αναγκαστήκαμε από τις συνθήκες να συμβιώσουμε. Αργότερα άρχισαν να γίνονται και γάμοι μεταξύ ντόπιων και βλάχων. Εγώ γεννήθηκα μέσα στον Εμφύλιο Πόλεμο, οι κάτοικοι εδώ όταν ήταν ανταρτοκρατούμενη η Πρέσπα μαγείρευαν το βράδυ και έκαναν όλες τις δουλειές γιατί την ημέρα κρυβόντουσαν στα χωράφια. Γεννήθηκα στις 29 Ιανουαρίου, μέσα στην καρδιά του χειμώνα και για να με πλύνει η μάνα μου έλιωνε το χιόνι. Με φώναζε αργότερα η μάνα μου όταν μεγάλωσα και ήμουν ζωηρός: oulaf oulovreme si rogen oulaf na oulovreme sir oden igs...σημαίνει « τρελλέ σε τρελλή εποχή γεννήθηκες»....

14) Σ. Π., Λαιμός

Γεννήθηκα στο Τρίγωνο το 1939.

Με τους βλάχους είχαμε καλές σχέσεις, δουλεύαμε μαζί στα χωράφια, πηγαίναμε στους δικούς τους γάμους, αυτοί έρχονταν σε μας. Βλάχοι ήταν ήσυχοι άνθρωποι, στα χωριά που πήγανε δεν έκαναν φασαρίες. Για τα σπίτια που τους έδωσε η πολιτεία, κάπου έπρεπε να μείνουν κι αυτοί οι άνθρωποι. Αλλά όταν έρχονταν κάποιοι ντόπιοι και πήγαιναν στα σπίτια τους δεν τους άνοιγαν την πόρτα να μούνε μέσα. Η πολιτεία τους έδωσε σπίτια και χωράφια για να μείνουν εδώ στην περιοχή και να γεμίσει με κόσμο. Ναι, η πολιτεία τους βοήθησε, αρκετά. Διαφορές δεν είχαμε, όλοι δουλεύαμε στα χωράφια.

16) Β. Γ., Λαιμός

Οι ντόπιοι δεν αντέδρασαν στην κίνηση της πολιτείας να παραχωρήσει τα σπίτια. Τα θεωρούσαν σπίτια « φυγάδων », δεν δικαιούμουν εγώ να πάρω το σπίτι του αδερφού μου που έφυγε αλλά το δικαιούταν ο βλάχος. Όταν ήρθαν οι βλάχοι δεν ήταν άσχημες καταστάσεις, οι κόντρες ήταν για τα χωράφια και για τα ζώα. Οι ηλικιωμένοι εκείνοι της εποχής δεν ασχολήθηκαν καθόλου με τα σπίτια , γιατί ήταν φοβισμένοι από τον Εμφύλιο. Γνωρίζω ότι η πολιτεία, τους έδωσε τα σπίτια και κάποια οικονομική ενίσχυση ως μορφή δανείου, αλλά δεν εξοφλήθηκαν. Ο εμφύλιος πόλεμος ήταν η ταφόπλακα για την περιοχή μας. Το 1949 όταν έληξε ο εμφύλιος από την Κούλα φύγανε μέσω Αλβανίας και πήγανε στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης : Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχοσλοβακία. Εγώ έχω 2 αδερφές, έξι και τεσσάρων χρονών ήταν, όταν τις πήραν με το παιδομάζωμα, στην Ουγγαρία και στη Ρουμανία, αντίστοιχα και μείνανε εκεί

για 10 χρόνια. Τα παιδιά τα έπαιρναν με τη βία οι αντάρτες που υποχωρούσαν ισχυριζόμενοι ότι το κάνουν για να τα προστατέψουν. Εγώ γλίτωσα γιατί ήμουν πολύ μικρός και ακόμα θήλαζα. Μας είχαν μαζέψει και έπαιρναν τα παιδιά. Εμένα η μάνα μου δεν με έδινε και οι αντάρτες δεν πίστευαν ότι είμαι δικό της παιδί γιατί εγώ επειδή με μεγάλωνε η γιαγιά μου δεν πήγαινα στην μάνα μου. Έτρεξε η γιαγιά μου στους Ψαράδες, εκεί μέναμε τότε και έφερε τους συγχωριανούς για να αποδείξουν ότι εγώ ήμουνα δικό της παιδί. Πήρανε τις αδερφές μου, έλειπε και ο πατέρας μου κι έτσι μείναμε πίσω εγώ, η μάνα μου, ο παππούς και η γιαγιά. Το Βροντερό στα τέλη Αυγούστου 1949 μαζί με τον Πυξό είχε 170- 200 κατοίκους, την επόμενη μέρα της λήξης του Εμφυλίου είχε 0 κατοίκους. Άλλοι έφυγαν από φόβο, άλλοι από την βία. Την μάνα μου και τον πατέρα μου, τους πήρανε με τη βία οι αντάρτες. Την μητέρα μου την έκαναν τραυματιοφορέα και τον πατέρα μου μάχιμο στον πόλεμο. Η μητέρα μου όταν πέθανε είχε ακόμα τα σημάδια και τις ουλές στην πλάτη από τα φορεία που κουβαλούσαν με τους τραυματίες πολέμου. Όταν υποχώρησε ο ελληνικός στρατός και κουμάντο έκαναν οι αντάρτες, ο πατέρας μου σε μία μάχη στην Πτολεμαΐδα αυτομόλησε και οι άλλοι απ' την άλλη πλευρά τον στείλανε στην Μακρόνησο. Εκεί έμεινε για μέρες και αφού υπέγραψε «δήλωση μετάνοιας», δηλ. ότι απαρνήθηκε τον κομμουνισμό, ενώ ο ίδιος δεν ήταν κομμουνιστής, έφυγε και τον στείλανε στον στρατό. Ήρθε το 1951, το θυμάμαι σαν όνειρο, πως κατέβαινε ο πατέρας μου από την βάρκα στους Ψαράδες. Τις αδερφές μου τις είδα το 1958, γυρίσανε με τα ίδια ονόματα και τις συνόδευαν οι «μάνες». Ονόματα αλλάζανε αυτοί που εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε άλλα μέρη, αυτοί κατηγορήθηκαν ως κομμουνιστές. Στη Γιουγκοσλαβία αυτοί που πήγαν, ο Τίτο τους έβαλε να αλλάξουν επίθετο, το κάνανε αλλά μετά δεν τους δεχόταν η Ελλάδα. Σε μια μάχη στην Πτολεμαΐδα σκοτώθηκαν πολλοί αντάρτες, υποχώρησε ο στρατός, και ο αρχηγός των κομμουνιστών είπε στις εθελόντριες να μαζέψουν τα πτώματα. Εμένα η μάνα μου δεν ήξερε τί είναι το πτώμα. Και η μάνα μου κατηγορήθηκε για κομμουνίστρια. Μας έλεγε ότι είχαν έναν βαριά τραυματισμένο στο φορείο κι εκείνος τις έβριζε. Και η άλλη η εθελόντρια – τραυματιοφορέας της έλεγε να τον πετάξουν στον γκρεμό. Πόσο τραγικό και δύσκολο είναι να σου αρπάξουν τα δύο σου παιδιά και να στρατολογήσουν τους γονείς. Οι αντάρτες είχαν ένα νόμο: αν κάποιος δραπέτευε ή αυτομολούσε θα έκαναν κατάσχεση την περιουσία του. Εμάς οι αντάρτες για αντίποινα, επειδή αυτομόλησε ο πατέρας μου, μας πήραν το καζάνι, τα ελάχιστα μαγειρικά σκεύη, την αγελάδα και την ραπτομηχανή από την οποία έβγαζε ένα μεροκάματο ο πατέρας μου. Δηλαδή, οι Δεξιοί τον έστειλαν στην Μακρόνησο και οι Αριστεροί του κατάσχεσαν τα υπάρχοντά του,

μας άφησαν μόνο από ένα κουτάλι. Με τους βλάχους είχαμε καλές σχέσεις. Επειδή ο πατέρας μου ήταν ράφτης, γνωρίζαμε τους βλάχους από όλα τα χωριά. Ήταν αξιόπιστοι και τίμιοι άνθρωποι, συνεργαζόμασταν, μας έφερναν τα υφάσματα, έφτιαχναν μάλλινα και αν δεν μας πλήρωναν με χρήματα μας έδιναν τυρί ή αρνί. Δεν χάσαμε ούτε δραχμή από τους βλάχους, κάποτε αντί για χρήματα μας έφεραν ξύλα για τη σόμπα. Οι βλάχοι κράτησαν τα έθιμά τους, στην αρχή δεν είχαμε μεικτούς γάμους αυτό έγινε αργότερα. Τους βλάχους τους στήριξε πολύ η πολιτεία, πάντα όλες οι κυβερνήσεις τους υποστήριζαν. Εμάς τους Μακεδόνες τότε δεν μας έκαναν πχ. Αξιωματικό λόγω καταγωγής ή ενδεχομένως και φρονήματος. Οι ντόπιοι της Αλβανίας, οι σλαβόφωνοι που μένουν εδώ στην Φλώρινα χρόνια δεν μπορούν να αγοράσουν σπίτι λόγω φρονήματος, αλλά τα παιδιά τους έχουν αυτό το δικαίωμα. Στο σχολείο οι βλάχοι μιλούσαν βλάχικα, εμείς μιλούσαμε ελληνικά, αυτός ο πληθυσμός μιλούσε ντόπια. Οι βλάχοι όταν ήρθανε μας έλεγαν « βούλγαρους». Ήταν ημιάγριοι άνθρωποι, κάποιοι έκαναν φασαρίες αλλά όχι κάτι ιδιαίτερο. Ήταν αλλιώς μαθημένοι. Εκείνοι έβαζαν τα πρόβατα μέσα στα σπίτια και οι ίδιοι κοιμόντουσαν στην αυλή. Εμείς μέχρι τα 4-5 μιλούσαμε σλάβικα γιατί μας κρατούσανε οι παππούδες κι αυτοί μιλούσαν τα σλάβικα. Μετά στο σχολείο μιλούσαμε ελληνικά. Εμείς εδώ στην Μακεδονία είχαμε παιδόπολεις, τηλέφωνο και αυτά πιστεύω ότι ήταν ένα μέσο για να αλλοιώσουν την ταυτότητα του τόπου, για να εξαφανίσουν την γλώσσα. Όταν είδε το ΚΚΕ ότι χάνει μας είπαν να τους στηρίξουμε για να κάνουμε αυτόνομη την Μακεδονία. Και πήγαν οι δικοί μας και σκοτώθηκαν, τους πίστεψαν επειδή είχαν υποφέρει.

17) Ε. Ι., Πλατύ

Μετά τον Εμφύλιο, έφυγαν οι ντόπιοι στην Ρωσία, Πολωνία, Ρουμανία και φέρανε τους βλάχους στον Άγιο Γερμανό, Πύλη, Καλλιθέα. Τους δώσανε τα σπίτια, χωράφια, οι βλάχοι εγκαταστάθηκαν μόνιμα. Τους δώσανε τα σπίτια, αφού οι ντόπιοι δεν γύρισαν. Κάποιοι που γύρισαν τα πήραν τα σπίτια τους, πήγαν στη Διεύθυνση Γεωργίας, και τα πήραν πίσω. Τους έδωσε καλή βοήθεια η πολιτεία, ζώα, πρόβατα. Τα πρώτα χρόνια δεν ήταν τόσο καλά με τους βλάχους, είχαμε μικρά επεισόδια, μετά ηρεμήσανε τα πράγματα. Έμαθαν αυτοί εμάς, τους μάθαμε κι εμείς, κάναμε και μεικτούς γάμους, πολλοί συμπεθερέψανε κι έτσι σήμερα δεν υπάρχει κάτι που να ενοχλεί.

18) Τ. Ι., Πλατύ

Εγώ γύρισα 2,5 χρονών από το παιδομάζωμα στην Σλοβενία με πήγανε στην αρχή και μετά με πήγανε στα Σκόπια. Η μητέρα μου ήταν στα Σκόπια, κι αυτή με το παιδομάζωμα την πήγανε να κρατάει τα παιδιά. Ο πατέρας μου έκανε τα χαρτιά και μας έφερε πίσω το 1958. Με τους βλάχους είμασταν πολύ καλά, η πολιτεία τους έδωσε τα άδεια σπίτια, χωράφια για να γεμίσει εδώ ο τόπος με κόσμο. Στα πρώτα χρόνια μας έλεγαν «βούλγαρους» κάποιοι, αλλά όλοι γίναμε ένα. Καλά έκανε το κράτος, τότε ήταν δύσκολα χρόνια, ο κόσμος ήταν τρομαγμένος και πάμφτωχος.

19) Α. Γ., Πλατύ

Οι δικοί μας έφυγαν και δεν γυρίσανε πίσω, καλώς ήρθανε οι βλάχοι εδώ γιατί τα χωριά μας ερημώσανε. Ο Άγιος Γερμανός είχε πριν τον Εμφύλιο 3.000 άτομα και την επόμενη μέρα που έφυγαν το χωριό ερήμωσε. Καλώς έκανε η πολιτεία γιατί τα σπίτια θα έπεφταν, θα γκρεμίζονταν. Στην αρχή οι βλάχοι ήταν λίγο άγριοι, είχαμε όμως καλές σχέσεις, δεν πείραζαν κανέναν. Είχαμε συναλλαγές μεταξύ μας, έμαθαν να βάζουν κήπους, έμαθαν να καλλιεργούν τα χωράφια, ενσωματώθηκαν στην περιοχή. Είχαμε και γιορτές και πανηγύρια, γάμους, μας καλούσανε και τους καλούσαμε κι εμείς. Οι πιο κοντινοί βλάχοι μας ήξεραν γιατί έφερναν εδώ τα πρόβατά τους στα βοσκοτόπια. Με τον Εμφύλιο ο Μακρής ήταν επικεφαλής του εποικισμού, οι βλάχοι όταν ήρθαν δεν είχαν τίποτα, κι εμείς δεν είχαμε τίποτα, από ένα ζευγάρι, άλογα, πρόβατα, οι βλάχοι είχαν πρόβατα και άλογα. Η αστυνομία εκείνα τα χρόνια δεν έκανε καλά πράγματα, είχε σε κάθε χωριό από έναν αστυνομικό, είχαμε κι ένα κοινοτικό τηλέφωνο, ελέγχανε τα πάντα, γιατί καπνίζεις, πάντα έκαναν παρατηρήσεις. Από τον στρατό δεν είχαμε παράπονα, ο κόσμος όμως ήταν φοβισμένος, κανένας δεν τολμούσε να μιλήσει. Ο πατέρας μου ήταν στον Ελληνικό Στρατό κι η μάνα μου ήταν αντάρτισσα. Έφυγε στην Αλβανία η μάνα μου για 3 μήνες για να μην την σκοτώσουν. Αυτός ο εμφύλιος ήταν το μόνο κακό που πέρασε από τον τόπο μας. Τα παιδιά τότε τα διώχνανε μακριά σε άλλες χώρες για να τα προστατέψουν, να μην τα σκοτώσουν, να έχουν φαγητό και ρούχα. Από τους Ψαράδες τα στέλνανε με βάρκα, σε μια βάρκα βάζανε 30 παιδιά, αλλά πολλά παιδιά γυρίσανε από την Ουγγαρία.

20) Η. Ε. Μικρολίμνη

Εμείς είχαμε καλές σχέσεις με τους βλάχους, ούτε φασαρίες είχαμε, δουλεύαμε όλοι μαζί. Η πολιτεία τους έδωσε τα σπίτια τα άδεια για να μείνουν μόνιμα στην Πρέσπα, εδώ είχαν ερημώσει όλα. Οι βλάχοι ήρθαν εδώ με κάποια βοήθεια από το κράτος και μείνανε εδώ. Οι σχέσεις μας ήταν καλές. Κάναμε πανηγύρια, γιορτές, αργότερα μεικτούς γάμους, καλά έκαναν και τους έφεραν. Όλα εδώ θα έμεναν έρημα.

21) Κ.Σ., Πλατύ

Εμείς είμασταν μικρά παιδιά, όταν ήρθαν εδώ οι βλάχοι, ήταν πιο άγριοι, ζούσανε στα βουνά, είχαμε όμως καλές σχέσεις, τα παιδιά μας έκαναν παρέα, μεγαλώσανε μαζί. Εδώ τα σπίτια ήταν άδεια, τους εγκατέστησαν στα άδεια σπίτια, ο κόσμος ήταν φοβισμένος τότε, δεν αντιδρούσε κανένας. Με τους βλάχους δεν είχαμε ιδιαίτερα προβλήματα, η πολιτεία τους στήριξε τότε με τα σπίτια και τη γη που τους έδωσε. Κρατήσανε τα ήθη και τα έθιμά τους, τις παραδόσεις, κάνανε και μεικτούς γάμους. Τα σπίτια καλώς έκανε η πολιτεία και τα έδωσε, αφού δεν είχαν ιδιοκτήτες. Από τη στιγμή που δεν τους ανήκαν, καλά έκανε η πολιτεία.

22) Λ. Π., Πλατύ

Οι ντόπιοι στο χωριό μας ήταν 250- 300 άτομα, το δικό μου σόι έμεινε μόνο . Ο πατέρας μου ήταν ανάπηρος, δεν έβλεπε στο ένα μάτι, δεν τον επιστράτευσαν οι αντάρτες. Έμειναν τα μικρά παιδιά, οι αντάρτες και μερικοί στρατιώτες, ό,τι τους έλεγε η αστυνομία το δεχόταν. Το 1949 το καλοκαίρι έπεσε το κόμμα, τον Σεπτέμβριο φύγανε όλοι προς Αλβανία, εδώ δεν έμεινε τίποτα. Οι λίγοι που έμειναν, υπήρχαν και επιτήδειοι, έκαναν πλιάτσικο, τα χωριά είχαν βομβαρδιστεί. Έγινε η συγκέντρωση του πληθυσμού, το φθινόπωρο του 49 , Πλατύ, Καλλιθέα, όσοι απέμειναν. Στον Λευκώνα, τους μάζεψαν όλους κάθησαν εκεί για κανά εξάμηνο για ασφάλεια. Την άνοιξη οι Καλλιθιώτες και οι Πλατιώτες ήρθαν στο Πλατύ, περίπου 10 οικογένειες. Οι αντάρτες βομβάρδισαν τα χωριά μάζεψαν τα παιδιά. Εδώ στο Πλατύ είχαν ένα φύλακα με όπλο, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου , ο φύλακας καθόταν στο λόφο να ελέγχει, μόλις έβλεπε αεροπλάνο, πυροβολούσε για να κρυφτεί ο κόσμος. Οι ΚΚΕ μάζεψαν τα παιδιά για να μην τα σκοτώσουν οι αντάρτες. Τότε όλες οι μανάδες είχαν πολλά παιδιά, θέλανε στρατό. Τους λέγανε να τα πάρουν γιατί οι μανάδες δεν είχαν να τα φροντίσουν. Αλλά πίσω απ' αυτό κρυβόταν το γεγονός ότι ήθελαν και τις μανάδες για να τις επιστρατεύσουν. Μέχρι 15

ετών σε παίρνανε από 15 και πάνω τα βάζανε στο στρατό. Μετά το 52 το κράτος αποφάσισε να εποικίσει, ο κόσμος ήταν τρομαγμένος, δεν μιλούσε κανείς. Τα πρώτα χρόνια της συνύπαρξης, η αλήθεια είναι ότι υπήρχαν προβλήματα που σιγά σιγά ξεπεράστηκαν. Οι βλάχοι με τους ντόπιους είχαν συνεργασία, όταν ήρθαν εδώ υπήρχε μία οργανωμένη κοινωνία. Στο Πλατύ είμασταν 4-5 οικογένειες, εδώ βρήκαν ζώα, σπίτια, έκαναν πλιάτσικο. Οι βλάχοι δεν είχαν μεγάλες διαφορές με μας. Οι πολιτικοί της εποχής δημιουργούσαν τις συγκρούσεις. Η πολιτεία τους βοήθησε αρκετά, τους έδωσε σπίτια, γη και κάποιο επίδομα. Ήταν φτωχοί όταν ήρθαν, έμαθαν να φτιάχνουν κήπους και να δουλεύουν στα χωράφια. Η πολιτεία τους δελέασε με πατριωτισμό, τους έφεραν στα άδεια σπίτια, μετά το 55 γύρισαν κάποιοι από τους δικούς μας, υπήρχαν άδεια σπίτια, το Βροντερό, η Πύλη είχαν ερημώσει. Ο Μακρής βοήθησε πολύ την περιοχή, αυτός έκανε τον εποικισμό- επαναπατρισμό. Με τους βλάχους ζήσαμε και ζούμε ήσυχα, κάνανε πάντα τα δικά τους έθιμα, τα πανηγύρια, τις γιορτές. Καλώς έπραξε η πολιτεία, γιατί εδώ δεν υπήρχε κόσμος, θα ερήμωνε εντελώς η περιοχή.

23) Π. Η., Τρίγωνο

Εμείς μετά τον Εμφύλιο ερημώσαμε όλοι. Τα σπίτια άδειασαν κι οι δικοί μας όλοι έφυγαν. Καλά έκανε το κράτος και τους έφερε τους βλάχους, αλλιώς όλα εδώ θα ταν έρμα. Τα πρώτα χρόνια οι βλάχοι έρχονταν τσοπάνηδες σε μας, εμείς βάζαμε πρόβατα τότε. Δεν είχαμε ποτέ προβλήματα με τους βλάχους, πάντα τα κάναμε όλα μαζί, γιορτές, πανηγύρια και δεν ενοχλούσε κανείς κανέναν. Στην αρχή ήταν λίγο άγριοι, εμάς μας έφερναν ζωοτροφές, συνεργαζόμασταν. Κάποια άτομα ίσως να κάνανε φασαρίες αλλά περάσαμε καλά. Εκείνοι κράτησαν τα δικά τους έθιμα κι εμείς κάναμε τα δικά μας. Η πολιτεία τους στήριξε πολύ, τους βοήθησε για να μείνουν, τους έδωσε τα άδεια σπίτια, καλά έκαναν γιατί θα γκρεμίζονταν. Σήμερα έχουμε όλοι καλές σχέσεις, και τότε ο κόσμος δεν αντιδρούσε, φοβόταν. Είχαμε φτώχεια και κοιτούσαμε να φτιάξουμε τη ζωή μας.

24) Φ. Γ., Καλλιθέα

Στην αρχή όταν ήρθαν οι βλάχοι ήταν λίγο άγριοι, ήταν πάνω στα βουνά με τα ζώα, σιγά σιγά έγιναν ένα με εμάς. Η πολιτεία τους έδωσε τα σπίτια τα άδεια για να μπουνε,

καλώς έκανε η πολιτεία, γιατί θα ερήμωνε εδώ ο τόπος. Είχαμε κοινά πράγματα με τους βλάχους, δούλευαν σαν τσομπάνηδες, δεν πείραζαν κανέναν, έμαθαν να ζουν μαζί μας και εμείς με αυτούς. Η πολιτεία τους στήριξε για να εγκατασταθούν μόνιμα στην περιοχή μας, ήταν καλοί άνθρωποι. Κράτησαν τις δικές τους παραδόσεις, έκαναν τους γάμους, τα πανηγύρια, χωρίς να ενοχλούν. Τα παιδιά μας πήγαν μαζί σχολείο, κάναμε παρέα όλες μαζί οι γυναίκες. Είχαμε πάντα καλές σχέσεις, δεν είχαμε διαφορές. Καλά έκανε το κράτος και τους έφερε γιατί εδώ είχαν ερημώσει όλα.

25) Μ. Γ., Λαιμός

Όταν ήρθαν οι βλάχοι εδώ ήταν άδεια κάποια χωριά και το κράτος αποφάσισε να μεταφέρει τους βλάχους. Τους έδωσε η πολιτεία τα άδεια σπίτια και τα χωράφια των φυγάδων για να μείνουν. Δεν πείραζαν κανέναν, στην αρχή δούλευαν ως τσομπάνηδες, εργάτες στους ντόπιους. Αργότερα, έβαζαν χωράφια με φασόλια, όπως οι ντόπιοι, έμαθαν τα δικά μας κι εμείς τα δικά τους. Κάναμε μαζί γιορτές, πανηγύρια, μας καλούσαν στους γάμους τους κι εμείς στους δικούς μας. Τα πρώτα χρόνια δεν γίνονταν μεικτοί γάμοι, μετά άρχισαν να παντρεύονται ντόπιοι με βλάχους. Είχαμε και οικονομική συνεργασία στα χωράφια, μας έφερναν ζωοτροφές, μεταφέρονε άλλα πράγματα. Μας βοηθούσαν και τους βοηθούσαμε. Η πολιτεία θεώρησε σωστό να τους δώσει τα σπίτια τα εγκαταλελειμμένα αλλά αυτό ήταν άδικο για αυτούς που έφυγαν, να χάσουν τα σπίτια τους. Αυτοί που γύρισαν τα πήραν πίσω, αλλά εκείνοι που έμειναν έχασαν τις περιουσίες τους.

26) Γ. Β., Πλατύ

Γεννηθείς το 1939, οι βλάχοι δεν προκαλούσαν φασαρίες, είχαμε καλές σχέσεις, δούλευαν στα χωράφια. Το κράτος τους έδωσε τα χωράφια και σπίτια για να μείνουν. Οι βλάχοι ήταν καλοί άνθρωποι, δεν έκαναν φασαρίες. Το κράτος τους έδωσε τα σπίτια για να μείνουν. Ο κόσμος δεν μιλούσε, μετά τον εμφύλιο, όλοι φοβόντουσαν. Οι βλάχοι κράτησαν τα δικά τους έθιμα, έχουμε πολύ καλές σχέσεις και συνεργαζόμαστε όλα τα χρόνια με τα μαγαζιά.

27) Β.Π., Πράσινο

Με τους βλάχους γενικά δεν είχαμε προβλήματα, στην αρχή ήταν λίγο πιο άγριοι, αλλά έμαθαν να ζούνε στην Πρέσπα και εμάς μας μάθανε. Έκαναν τα δικά τους έθιμα, γάμους, πανηγύρια και μαζευόμασταν όλοι, ντόπιοι και βλάχοι. Η πολιτεία τους έδωσε γη και σπίτια για να τους εγκαταστήσουν μόνιμα, αυτά ήταν ισχυρά κίνητρα αλλά δεν έμειναν όλοι, κάποιοι έφυγαν. Ήταν καλό αυτό για την Πρέσπα γιατί ερήμωσε ο τόπος.

28) Μ. Π., Πράσινο

Οι βλάχοι ήταν πολύ καλοί άνθρωποι, είχαμε καλές σχέσεις, κάναμε γιορτές και πανηγύρια μαζί. Εμείς στο Πράσινο είχαμε 2 οικογένειες με βλάχους, περάσαμε πολύ καλά και λόγω δουλειάς συνεργαστήκαμε με τους βλάχους. Το κράτος τους έφερε γιατί ο τόπος είχε ερημώσει μετά τον εμφύλιο, τα σπίτια τα άδεια τους τα έδωσαν και καλά έκαναν. Η Πρέσπα είχε αδειάσει, όλοι έφυγαν, τα χωριά είχαν λίγους κατοίκους άρα έπρεπε να γίνει κάτι. Έτσι βοήθησαν και την Πρέσπα.

29) Α. Α., Λευκώνας,

Τα άδεια σπίτια το κράτος τότε τα έδωσε στους βλάχους, τους φέρανε για να γεμίσουν εδώ τα χωριά. Στην Καλλιθέα τους βάλανε και σε άλλα χωριά, Πύλη, Βροντερό. Ήταν πολύ δύσκολα, κανείς δεν αντιδρούσε, γιατί φοβόταν. Με τους βλάχους είχαμε καλές σχέσεις, δεν πείραζαν, κι αυτοί φτωχοί ήταν σαν εμάς. Δούλευαν με τα ζώα, τα χωράφια και έρχονταν και στους ντόπιους σαν τσοπάνηδες. Εμείς είχαμε καλές σχέσεις με όλους, ντόπιοι και βλάχοι έμαθαν να συμβιώνουν, με κάποιες διαφορές που είχαν σχέση με τα χωράφια, τα βοσκοτόπια, υπήρχαν τέτοια αλλά δεν ήταν σημαντικά. Η πολιτεία αποφάσισε να τα δώσει αλλά ποιος μπορούσε να αντιδράσει τότε. Κανένας δεν μιλούσε. Κράτησαν τις παραδόσεις τους κι εμείς τις δικές μας, με γάμους, με πανηγύρια, μάθαμε να ζούμε μαζί.

30) Α. Ε., Λευκώνας.

Με τους βλάχους είχαμε καλές σχέσεις, δεν μας πείραζαν. Οι βλάχοι που ήταν στην Πύλη και στο Βροντερό, πιο ψηλά, ήταν λίγο πιο άγριοι, οι δικοί μας ήταν πιο ήρεμοι

και δουλεύανε. Στην αρχή δουλεύανε τσοπάνηδες, μετά αρχίσανε να καλλιεργούν τα χωράφια, όπως εμείς. Δεν είχαμε διαφορές ανάμεσά μας. Ήταν καλοί άνθρωποι, καλά έκανε η πολιτεία και τους βοήθησε, ήρθαν εδώ και γέμισαν τα χωριά που ήταν άδεια. Είναι στενάχωρο για αυτούς που έφυγαν να χάσουν τα σπίτια τους αλλά τότε κανείς δεν μιλούσε. Ο κόσμος ήταν φοβισμένος, τι να πει. Εμείς από παιδιά είμασταν όλοι μαζί στο χωριό, μεγαλώσαμε κι ήρθαν οι βλάχοι. Έκαναν τα δικά τους τα έθιμα κι εμείς τα δικά μας.